

LR ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJAI

**LIETUVIŲ KALBOS (GIMTOSIOS IR VALSTYBINĖS) UGDYMO
ORGANIZAVIMAS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE**

Tyrimo ataskaita

Vilnius, 2006 m.

TURINYS

IVADAS.....	3
Tyrimo tikslas ir klausimai	3
Tyrimo metodai	4
Tyrimo etapai ir atlikėjai	7
 I.Dalis LIETUVIŲ KALBOS FUNKCIJOS IR ŠIUOLAIKINIMAS MOKINIŲ, PEDAGOGŲ BEI VISUOMENĖS POŽIŪRIU	9
1.1. Lietuvių kalbos funkcijos ir jų vertinimas socialinio gyvenimo kontekste.....	9
1.2. Lietuvių kalbos šiuolaikinimo poreikis ir jo subjektai	22
Dalinės išvados	26
 II. Dalis LIETUVIŲ KALBOS UGDYMO SĄLYGOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE	28
2.1. Lietuvių kalbos ugdymo problemos	28
2.2 Bendrųjų programų, išsilavinimo standartų ir vadovėlių analizė	48
2.3. Ryšys tarp lietuvių kalbos šiuolaikinimo ir lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimo	58
Dalinės išvados	63
 III. Dalis SOCIOKULTŪRINIAI LIETUVIŲ KALBOS UGDYMO VEIKSNIAI	65
3.1. Taisyklingos lietuvių kalbos prestižas viešose ir neformaliose situacijose	65
3.2. Kai kurių kalbinės aplinkos už mokyklos ribų veiksnių įtaka mokinių lietuvių kalbos ugdymui	72
3.3. Šeimos ir jos kultūrinės aplinkos įtaka	76
Dalinės išvados	86
 IŠVADOS	88
 REKOMENDACIJOS.....	93
 PRIEDAI	98

IVADAS

TYRIMO PROBLEMA

Švietimo ir mokslo ministerijos užduotyje apibendrintai suformuluota tyrimo problema, nurodanti į mokslinio ištirtumo deficitą: *„Kol kas Lietuvoje nebuvo atlikta išsamių tyrimų, kaip kinta reali lietuvių kalbos situacija mokyklose, kokios to kitimo tendencijos, kokie galimi realūs skirtingų lietuvių kalbos programų (gimtosios ir valstybinės kalbos) artinimo tempai ir kryptys, kaip ir kiek lietuvių kalbos mokymas susijęs su lietuvių kalbos šiuolaikiniu, kokios pagalbos reikia mokytojams ir kt. Šios problemos tiesiogiai susijusios su tolesniu lietuvių kalbos ugdymo turinio tobulinimu bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose, su valstybės lygmeniu rengiamomis programomis ir Lietuvos siekais išsaugoti tautinį tapatumą ir lietuvių kalbą. Ypač problemiška situacija tuo požiūriu, kad joks tyrimas nebuvo atliktas kompleksiškai aprėpiant tiek lietuviškas, tiek tautinių mažumų mokyklas, tiek bendrojo lavinimo, tiek profesines, tiek suaugusiųjų ir kt. mokyklas“*. Išskleidžiant problemą papildomai pastebėtina, kad kokių kalbos dalykų ir kada mokyti, kiek reikia išmokyti, nurodo bendrosios ir individualiosios lietuvių kalbos programos bei išsilavinimo standartai. O kaip mokyti, įsisąmoninama analizuojant vidinę dalyko logiką, mokymo(si) principus ir metodus, mokymo priemones. Lietuvoje taip pat neatlikta išsamių tyrimų, kokiais būdais mokiniams pateikiama lietuvių kalbos žinių sistema, kokia temų seka mokiniams padeda geriau išmokti lietuvių kalbą ir kt.

TYRIMO TIKSLAS

Ištirti lietuvių kalbos (gimtosios ir valstybinės) ugdymo organizavimą bendrojo lavinimo mokyklose.

TYRIMO KLAUSIMAI

1. Požiūris į lietuvių kalbą skirtingose mokyklose?
2. Kokios socialinės ar kt. aplinkybės yra nepalankios lietuvių kalbos ugdymui bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose?

3. Kokios lietuvių kalbos programų turinio įgyvendinimo tendencijos (santykis tarp skirtingų ugdymo turinio dalių, mokinių ir mokytojų intencijos ir kt.) vyrauja mokyklose?
4. Kokios ugdymo turinio dalių (kalbinio, literatūrinio, kultūrinio ugdymo) proporcijos ir kaip tai veikia ugdymo rezultatus?
5. Koks santykis tarp visuomenės poreikių, valstybės reglamentuojamo ugdymo turinio ir jo įgyvendinimo ugdymo procese?
6. Kaip sudaromos sąlygos mokytis ir ugdytis lietuvių kalbą skirtingo tipo, skirtingos mokomosios kalbos ir pan. mokyklose?
7. Populiariausi lietuvių kalbos ugdymo metodai, galima metodų įtaka bendriems ugdymo rezultatams.
8. Kaip mokoma lietuvių kalbos (t.y. formuojami bendrieji kalbiniai ir komunikaciniai gebėjimai) per kitų dalykų pamokas?
9. Kokia mokinių pasiekimų kokybė ugdant lietuvių kalbą skirtingose mokyklose?
10. Kokie ryšiai tarp lietuvių kalbos šiuolaikinimo ir lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimo?
11. Kokie veiksniai turi įtakos lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimui?

TYRIMO METODAI

I. Mokinių ir lietuvių kalbos mokytojų anketinė apklausa skirtingose mokyklose

Siekiant surinkti kiekybiškai patikimus duomenis buvo pasirinktas anketinės apklausos metodas. Naudojant atsitiktinės lizdinės apklausos formą apklausta 8–10 ir 11–12 klasių 1612 mokinių pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose (lietuvių, lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis), taip pat suaugusiųjų mokyklose (detalus respondentų pasiskirstymas atspindi 1 lentelėje). Pagrindinis kintamasis, pagal kurį buvo parenkami respondentai, yra mokyklos tipas. Duomenų statistinį patikimumą pagal bendrą duomenų masyvą nusako 4 proc. paklaida, pagal mokyklos tipą ir mokomąją kalbą - 5 proc. paklaida. Lietuvių kalbos mokytojų nuomonė labai svarbi daugumos tyrimo uždavinių atžvilgiu. Taikant sisteminės atsitiktinės atrankos būdą buvo apklausa 240 lietuvių kalbos mokytojų skirtingo tipo mokyklose. Šis skaičius pakankamai reprezentatyvus skaičiuojant imties dydį nuo generalinės visumos dydžio (visų lietuvių kalbos mokytojų skaičiaus).

Apklaustųjų mokinių pasiskirstymas pagal mokyklą

MOKYKLA	APKLAUSTA
1. Baltosios Vokės Šilo vidurinė mokykla	29
2. Birštono vidurinė mokykla	44
3. Klaipėdos Smeltės vidurinė mokykla	99
4. Lazdijų M. Gustaičio gimnazija	111
5. Molėtų pagrindinė mokykla	32
6. Nemenčinės K. Parčevskio gimnazija	59
7. Pabradės „Ryto“ vidurinė mokykla	74
8. Pabradės 1 – oji vidurinė mokykla	60
9. Prienų r. Išlaužo pagrindinė mokykla	15
10. Prienų r. Pakuonio Vidurinė mokykla	13
11. Prienų Revuonos vidurinė mokykla	32
12. Rokiškio Romuvos gimnazija	80
13. Šalčininkų J. Sniadeckio gimnazija	107
14. Šalčininkų r. Jašiūnų 1 – oji vidurinė mokykla	21
15. Šalčininkų r. M. Balinskio Vidurinė mokykla	42
16. Šilalės r. Bijotų Dionizo Poškos pagrindinė mokykla	19
17. Šilalės r. Obelyno pagrindinė mokykla	20
18. Šilalės S. Dariaus ir S. Girėno vidurinė mokykla	81
19. Švenčionių 2 – oji vidurinė mokykla	30
20. Švenčionių Z. Žemaičio gimnazija	30
21. Utenos Aukštakalnio pagrindinė mokykla	16
22. Utenos Krašunos pagrindinė mokykla	18
23. Varėnos Ažuolo vidurinė mokykla	89
24. Vilniaus A. Vivulskio pagrindinė mokykla	50
25. Vilniaus Akiračio suaugusiųjų vidurinė mokykla	50
26. Vilniaus Antakalnio vidurinė mokykla	71
27. Vilniaus Jono Pauliaus II gimnazija	103
28. Vilniaus Petkevičaitės – Bitės SMC	36
29. Vilniaus Saulėtekio vidurinė mokykla	52
30. Vilniaus V. Kačialovo gimnazija	65
VISO	1616

II. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa.

Siekiant atsakyti į tyrimo klausimus apie visuomenės požiūrį į lietuvių kalbos šiuolaikinimą pasirinkta reprezentatyvios visuomenės apklausos forma. Šiame tyrimo etape tyrėjų grupei talkino visuomenės nuomonės tyrimų kompanija RAIT. Tiriamoji visuma - 15 – 74 m. Lietuvos gyventojai. Tyrimo metodas - reprezentatyvi anketinė 1110 Lietuvos gyventojų apklausa tiesioginio interviu būdu, naudojant iš anksto parengtus klausimynus, kuriuose interviuotojai fiksuoja respondentų atsakymus. Rezultatai atspindi visos Lietuvos gyventojų nuomonės bei pasiskirstymą pagal amžių, lytį, gyvenamąją vietą, išsimokslinimą, perkamąją galią. Apklausa vykdoma Omnibuso būdu. Apklausos rezultatų paklaida neviršija 3 %. Imties dydis - 1110 15–74 m. nuolatiniai Lietuvos gyventojai. Atrankos metodas - respondentams

atrinkti buvo naudojama reprezentatyvi tikimybinė atranka, įvertinant 15-74 m. Lietuvos gyventojų pasiskirstymą pagal gyvenamąją vietą, amžių, lytį, išsimokslinimą. Kokybės kontrolė: tikrinant interviuotojų darbo kokybę su 20 proc. respondentų užmezgamas pakartotinas kontaktas, tikrinami respondentų atrankos principai, klausimyno reikalavimų laikymasis. Statistinė duomenų paklaida: vertinant rezultatus, būtina kreipti dėmesį į statistinę paklaidą. Ji atsiranda dėl to, kad yra daroma respondentų atranka, o ne vykdoma ištininė apklausa. Ši paklaida yra apskaičiuojama matematiškai. Tolesnėje lentelėje yra pateikiamos paklaidos, esant įvairiam respondentų skaičiui bei atsakymų pasiskirstymui.

2 lentelė

Atsakymų pasiskirstymas ⇒	50	45/55	40/60	35/65	30/70	25/75	20/80	15/85	10/90	5/95
Atrankos dydis ↓										
10	31	30.8	30.4	29.6	28.4	26.8	24.8	22.1	18.6	13.5
30	17.9	17.8	17.5	17.1	16.4	15.5	14.3	12.8	10.7	7.8
50	13.9	13.8	13.6	13.2	12.7	12	11.1	9.9	8.3	6
75	11.3	11.3	11.1	10.8	10.4	9.8	9.1	8.1	6.8	4.9
100	9.8	9.8	9.6	9.3	9	8.5	7.8	7	5.9	4.3
150	8	8	7.8	7.6	7.3	6.9	6.4	5.7	4.8	3.5
200	6.9	6.9	6.8	6.6	6.4	6	5.5	4.9	4.2	3
300	5.7	5.6	5.5	5.4	5.2	4.9	4.5	4	3.4	2.5
400	4.9	4.9	4.8	4.7	4.5	4.2	3.9	3.5	2.9	2.1
500	4.4	4.4	4.3	4.2	4	3.8	3.5	3.1	2.6	1.9
600	4	4	3.9	3.8	3.7	3.5	3.2	2.9	2.4	1.7
700	3.7	3.7	3.6	3.5	3.4	3.2	3	2.6	2.2	1.6
800	3.5	3.4	3.4	3.3	3.2	3	2.8	2.5	2.1	1.5
900	3.3	3.2	3.2	3.1	3	2.8	2.6	2.3	2	1.4
1000	3.1	3.1	3	3	2.8	2.7	2.5	2.2	1.9	1.4

3 lentelė

Apklausos lauko darbų suvestinė

1. Aplankyta namų ūkių	3361
2. Apklausta	1110
3. Nebuvo namuose, nerasta	702
4. Atsisakė dalyvauti apklausoje	909
5. Neatitiko atrankos kriterijų	636

Statistinis duomenų apdorojimas

Pirminiai duomenys buvo koduojami ir statistiškai apdorojami naudojant SPSS statistinių duomenų analizės paketą. Analizuojant duomenis panaudota tiek aprašomoji, tiek ir

daugiamatė statistika. Pirmuoju atveju analizuoti procentiniai pasiskirstymai, vidurkiai, pastarųjų standartiniai nuokrypiai, asimetrijos koeficientai ir kiti parametrai. Antruoju atveju nustomi koreliuoti skalių požymiai, matuojant statistinį reikšmingumą naudoti atitinkami testai (Somers'd, nepriklausomų grupių – Student'o, Mann-Whitney), taip pat tirtos kitos koreliacinės priklausomybės.

III. Interviu su ekspertais

Aiškinantis ryšius tarp lietuvių kalbos šiuolaikinimo ir lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimo, analizuojant veiksnius, darančius įtaką lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimui bei kitus svarbius klausimus, tyrimo metu buvo atlikta ekspertų apklausa. Interviu būdu apklausta 8 ekspertų: lietuvių kalbos ugdymo strategijos rengėjai, mokymo programų kūrėjai, vadovėlių autoriai ir kt. Metodas leido surinkti kokybinių duomenų, taip pat pagilinti kiekybinių duomenų interpretaciją.

IV. Tekstų analizė (mokymo programų ir vadovėlių)

Tyrimo metu buvo analizuojamos lietuvių kalbos mokymo programos ir vadovėliai: senesnio ir naujausio leidimo. Metodas leido surinkti duomenis pirmiausia apie ugdymo turinio dalių (kalbinio, literatūrinio, kultūrinio ugdymo) proporcijas, įvertinti lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimo tendencijas ir kt. Buvo panaudota ir kokybinė, ir kiekybinė tekstų analizė.

TYRIMO ETAPAI

1. 2005 lapkritis – 2006 sausis: tyrimo instrumentarijaus parengimas ir suderinimas su užsakovu.
2. 2006 vasaris – balandis: mokinių, mokytojų apklausos, duomenų kodavimas, tekstų analizė, reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa.
3. 2006 gegužė - birželis: ekspertų apklausa, tekstų analizė.
4. 2006 liepa - rugsėjis: ataskaitos rengimas ir įteikimas užsakovui.

PAGRINDINĖ TYRĖJŲ GRUPĖ

G. Bužinskas (Vilniaus pedagoginis universitetas)

V. Leonavičienė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

doc.dr. V. Salienė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

I. Šutinienė (Socialinių tyrimų institutas)

doc.dr. T. Tamošiūnas (Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras)

N. Toleikytė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

TYRIME TALKINO

Diana Filipavičienė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

Renata Leitienė (Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras)

Aušra Stračkaitė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

Padėka. Tyrėjų grupė už suteiktą organizacinę pagalbą ir vertingus patarimus nuoširdžiai dėkoja tyrimo užsakovo – Švietimo ir mokslo ministerijos Pagrindinio ir vidurinio skyriaus vyriausiajai specialistei Audronei Razmantienei.

I. LIETUVIŲ KALBOS FUNKCIJOS IR ŠIUOLAIKINIMAS MOKINIŲ, PEDAGOGŲ BEI VISUOMENĖS POŽIŪRIU

Lietuvių kalbos ugdymo strategijoje bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose įvardinta nemažai nepalankių lietuvių kalbos mokėjimui veiksnių (daug daugiau nei palankių): tarp jų didaktinio pobūdžio nesklandumai, organizacinio pobūdžio problemos, globalizacijos sąlygojami sunkumai ir kt. Suprantama, kad tokiomis sąlygomis vienareikšmių pasiūlymų dėl lietuvių kalbos mokymo / mokymosi tobulinimo formulavimas ir juolab jų realizavimas yra sunkiai įmanomas. Švietimo politikos požiūriu labai svarbu kuo tiksliau įvertinti visus parametrus, idant kalbos mokymo reforma būtų ir adekvati pokyčiams ir kartu nesukeltų sumaišties pedagogų bendruomenėje, tarp mokinių ir jų tėvų. Lietuvių kalbos mokymo(-si) tobulinimo kelyje sunku tikėtis absoliutaus sutarimo visais klausimais. Moderni visuomenė yra labai heterogeniška savo interesų požiūriu, kaip ir ją atstovaujančios didelės socialinės grupės. Pavyzdžiui, visai natūralu, kad lietuvių kalbos mokytojų bendruomenėje yra įvairiausių nuomonių dėl kalbos mokymo turinio, metodų, vertinimo ir t. t. Tačiau ši aplinkybė neturėtų trukdyti priimti svarbių sprendimų, jei jie pagrįsti rimta problemų analize, daugumos palaikymu ir mažumos interesų paisymu. Toliau pateikiami tyrimo duomenys ir jų analizė greta kitų dalykų demonstruoja ką tik minėtą požiūrių įvairovę į lietuvių kalbos funkcijas ir kalbos šiuolaikinimą.

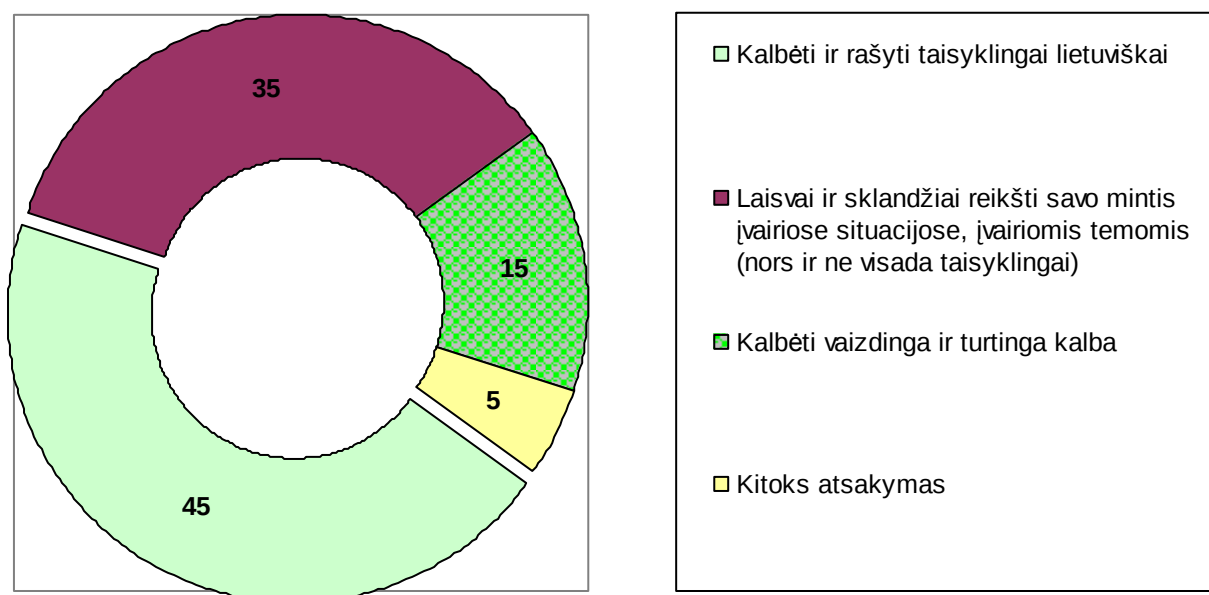
1.1. Lietuvių kalbos funkcijos ir jų vertinimas socialinio gyvenimo kontekste

Tarp tyrimo anketose mokiniams, pedagogams ir visuomenei suformuluotų klausimų buvo toks – *kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą?* Pasiūlyti atsakymų į klausimą variantai, ataskaitos autorių nuomone, pakankamai tiksliai atspindi svarbias kalbos funkcijas, pirmiausia kognityvinę, komunikacinę, saviraiškos ir kt. Kartu šiek tiek provokuojamai jie pabrėžia kalbos mokymosi proporcijų problemą, siekiant atsakyti į klausimą, kam šiuo metu reikia daugiau dėmesio – taisyklingai gramatikai, sklandžiai minties raiškai ir pan. Pirmiausia pateikiami mokinių, tada pedagogų atsakymai, o

skyriaus pabaigoje pristatomi reprezentatyvios visuomenės nuomonės apklausos duomenys. Kai kuriose vietose kiekybinius duomenis praplečia kokybinio pobūdžio interviu medžiaga.

1.1. diagrama

Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą?
(mokinių atsakymai %)

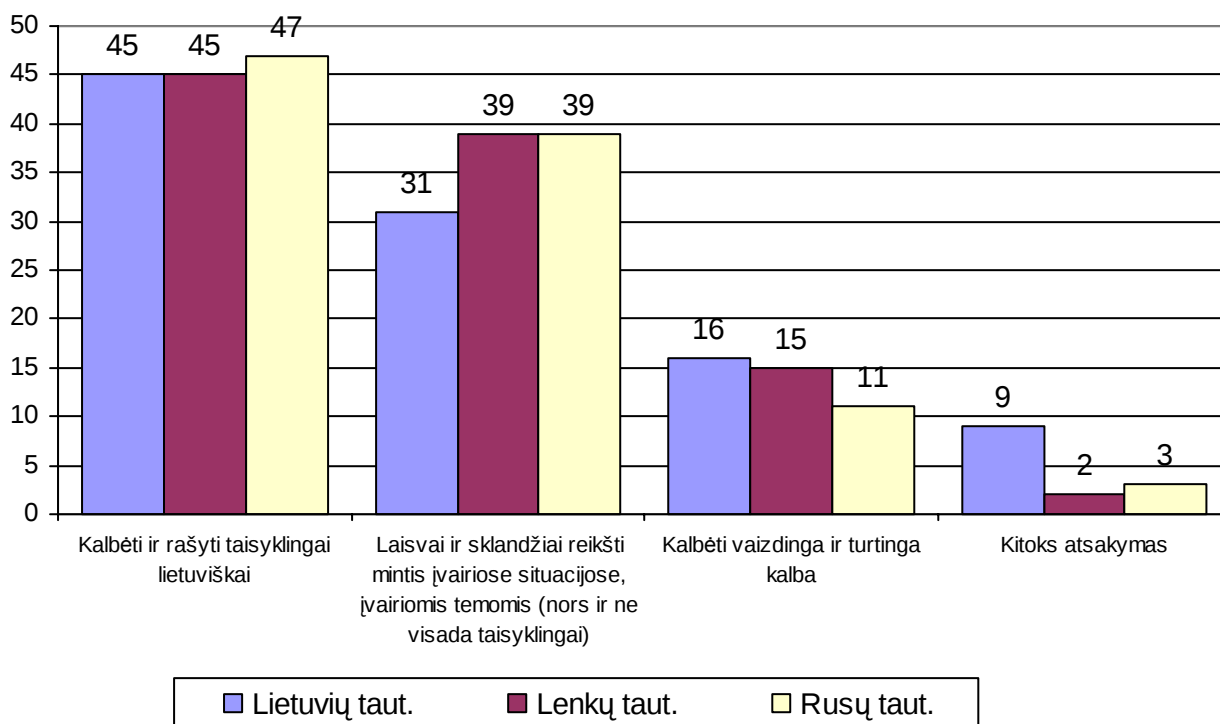

Diagramos 1.1. duomenys rodo, kad mokiniai dažniausia akcentuoja kalbos taisyklingumą, o rečiausia jiems rūpi kalbos turtingumas ir vaizdingumas. Netiesiogiai tai patvirtina ir mokytojų bendruomenėje dažnokai pasigirstantys atsiliepimai apie suprastėjusius mokinių rašinius ir skurdų žodyną.

Diagramoje 1.1. pateikti tik bendrieji pasiskirstymai nuo viso apklaustųjų mokinių skaičiaus. Formuojant tyrimo instrumentariją buvo įtraukti temos požiūriu svarbūs demografiniai kintamieji, kurie hipotetiškai turėtų įtakoti požiūrius į lietuvių kalbą. Pavyzdžiui, manyta, kad vertinimus greta kitų veiksnių turėtų įtakoti respondentų tautybė, mokomoji kalba, tėvų išsimokslinimas ir pan. Atlikus statistinę duomenų analizę išryškėjo kai kurie statistiniai ryšiai.

Diagrama 1.2.

Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą?
(mokinių atsakymai pagal tautybę %)

Užfiksuoti procentiniai skirtumai **pagal tautybę** nėra dideli, tai pat ir koreliacinis ryšys yra labai silpnas ($r=0,05$), tačiau skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) ir ši aplinkybė leidžia juos analizuoti. Matyti, kad etninių mažumų atstovai labiau už lietuvius vertina laisvą ir sklandų kalbos vartojimą, nors ir ne visada taisyklingą. Tokį skirtumą, matyt, apsprendžia etninių mažumų atstovų siekis kuo geriau save išreikšti ne gimtąja kalba. Diagramos 1.2. duomenys rodo, kad tiek lietuvių, tiek ir etninių mažumų atstovams vienodai svarbu (ir tai pabrėžiama dažniausia) kalbėti ir rašyti taisyklingai lietuviškai. Aukštą taisyklingos lietuvių kalbos kotiravimą iš etninių mažumų atstovų pusės dar labiau pabrėžia aplinkybė, jos mokyklose etninių mažumų kalbomis lietuvių kalbai, kaip valstybinei, laiko skiriama mažiau nei mokyklose gimtąja lietuvių kalba.

Pagal **mokomąją kalbą** atsakymų skirtumai nežymūs ir statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$). Beje, šis tyrimas dar kartą patvirtina faktą, kad iki šiol etninė saviidentifikacija dažnai nesutampa su mokomąja kalba. Pavyzdžiui, lenkais save tyrimo anketoje identifikavo

508 respondentai, tačiau mokyklose lenkų arba lenkų-rusų kalba mokėsi jau mažiau – apie 400 imties atstovų.

Visiškai nežymūs (visų atsakymo į klausimą variantų atžvilgiu ne daugiau 2 proc.) skirtumai **pagal respondentų lytį**. Jie, be to, statistiškai nereikšmingi ($p>0,05$). Tai paneigia vieną pradinių prielaidų, kad mergaitės gali kiek daugiau dėmesio skirti kalbos taisyklingumui lyginant su kitais pasirinkimais. Taip pat statistiškai reikšmingų skirtumų neužfiksuota pagal gyvenamąją vietą: miestas – rajono centras – miestelis – kaimas.

Ankstesni tyrimai teminiu požiūriu gana artimose srityse parodė aukštą vadinamojo kultūrinio kapitalo įtaką mokinių preferencijoms. Sociologai dažnai pabrėžia, kad išsilavinimas (ne tik formalia, bet ir įgytų žinių, dispozicijų, įgūdžių, įpročių, praktikų prasme) didele dalimi atspindi šeimos, iš kurios žmogus kilęs, ekonominę ir socialinę lygmenį, taip pat geografinio regiono kultūrinę aplinką (ją sudaro įvairiausi veiksniai – nuo regiono kultūros infrastruktūros iki žmonių su aukštuoju išsimokslinimu tankumo regione, konkrečių dispozicijų ar nuostatų skatinimo ar slopinimo artimiausioje socialinėje aplinkoje ir pan.).² Ši artimiausios aplinkos socialinę bei kultūros „paveldą“ P. Bourdieu pavadino paveldėtu socialiniu ir kultūriniu kapitalu. Pavyzdžiui, 2005 m. atliktame dideliame skaitymo apimtį ir pobūdį nagrinėjančiame tyrime išryškėjo, kad kuo daugiau šeimoje buvo skaitoma vaikui balsu, tuo aukštesni jo skaitymo apimtys rodikliai, o vaikų, kurių tėvai mėgsta skaityti knygas, skaitymo apimtys rodikliai buvo dvigubai aukštesni. Daugiausia neskaitančių tarp vaikų, kurių namuose visai nėra knygų, didėjant knygų skaičiui namuose, mažėja neskaitančių vaikų procentas.¹

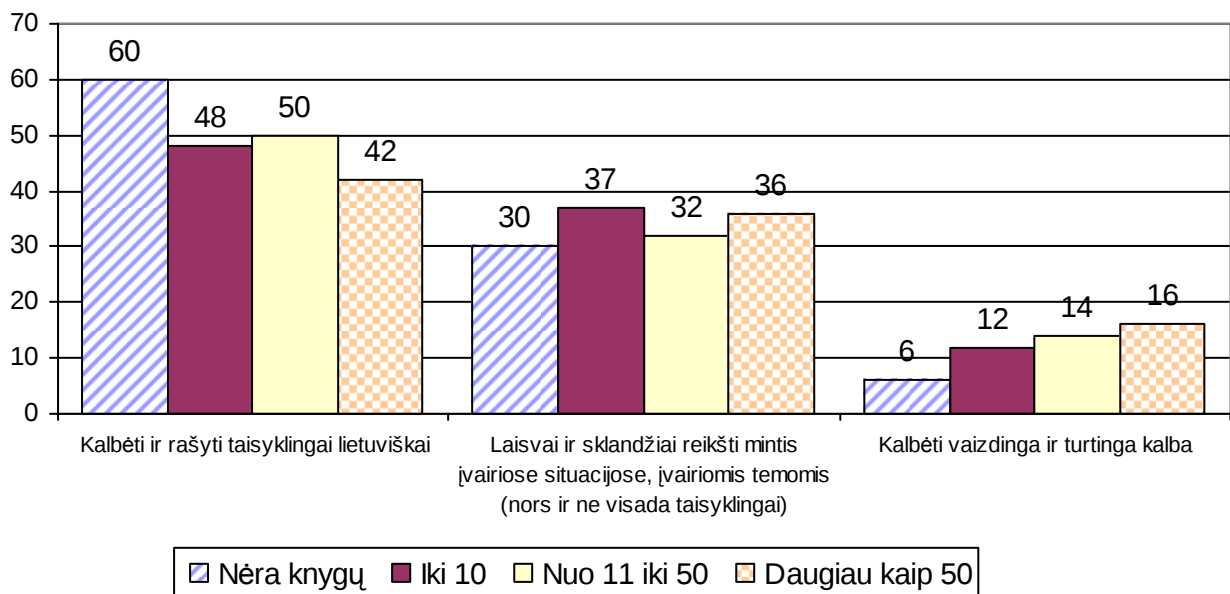
Nagrinėjant lietuvių kalbos ugdymą šiame tyrime taip pat buvo sukonstruoti keli empiriniai kultūrinio kapitalo požymiai ir surinkus duomenis nagrinėjami atitinkami ryšiai. Išryškėjo kai kurie skirtumai, kurie leidžia manyti, kad ir šiuo atveju kultūrinis mokinių kapitalas bent iš dalies yra jų preferencijas veikiantis faktorius. Pavyzdžiui, knygų skaičius namuose. Būtent toks empirinis kultūrinio kapitalo indikatorius buvo pasirinktas ir įtrauktas į anketą mokiniams (žr. diagramą 1.3.).

² Bourdieu P. *Distinction*. London: Routledge, 1994, p.97-242.

¹ Plačiau apie tyrimą ir jo duomenis žr. tarptautinės konferencijos „Skaitymo skatinimas ir kalbos įgūdžių ugdymas“ medžiagoje, Vilnius, 2005 m.

1.3. diagrama

Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui vartojančiam lietuvių kalbą?
(mokinių atsakymai pagal namuose turimų knygų skaičių %) *

* Dėl nedidelio „kitoki atsakymą“ pasirinkusių respondentų lyginamojo svorio pastarasis neanalizuojamas.

Iš pateiktos 1.3. diagramos matyti keletas statistiškai reikšmingų ryšių ($p < 0,001$). Pirmą, knygų namuose visai neturintys arba turintys jų labai mažai (iki 10 egz.) mokiniai dažniau pabrėžia taisyklingos kalbos svarbą, o turintys knygų namuose daugiau palyginti dažniau akcentuoja kalbos vaizdingumą ir turtingumą.

Yra statistiškai reikšmingų ($p > 0,05$), nors ir nedidelių skirtumų **pagal tėvų išsimokslinimo lygį**. Pavyzdžiui, palyginus du imties pogrupius – mokinius, kurių tėvai turi vidurinį išsimokslinimą ir aukštąjį išsimokslinimą, matyti, kad vaikai iš šeimų su žemesniu tėvų išsimokslinimu dažniau teigia, jog svarbiausia šiuolaikiniam žmogui kalbėti ir rašyti taisyklingai lietuviškai (10 proc. daugiau). Plačiau apie šeimos įtaką bus kalbama 3.3. skyriuje.

Suprantama, kad kalba, kaip ženklų sistema, įvairiose socialinėse situacijose gali būti ir yra vartojama skirtingai. Pavyzdžiui, mokiniai namuose gali kalbėti tarmiškai, o mokykloje literatūrine kalba, socialinio prestižo įtakojamose situacijose irgi pageidautina taisyklinga

kalba, o jaunimo subkultūroje, atvirkščiai, pirmenybė gali būti teikiama slengui, kuris yra dažnas jaunimo kolektyvinės elgsenos ir raiškos bruožas. Anketoje buvo specialiai suformuluotas klausimas apie mokinių patirtį ir nuostatas lietuvių kalbos atžvilgiu įvairiose socialinio bendravimo srityse (lentelė 1.1.).

1.1. lentelė

Kiek Jums asmeniškai svarbu taisyklingai lietuviškai kalbėti, rašyti, reikšti mintis šiose situacijose?
(mokinių atsakymai %)*

SITUACIJOS	Labai svarbu	Gana svarbu	Beveik nesvarbu	Visiškai nesvarbu
1. Kalbėti šeimoje	11	37	36	16
2. Kalbėtis su draugais, bendraamžiais kieme, gatvėje, vakarėliuose	14	44	31	11
3. Rašyti telefonines žinutes (SMS), elektroninius laiškus	17	39	32	13
4. Reikšti mintis lietuvių kalbos pamokose	74	21	3	2
5. Reikšti mintis ne lietuvių kalbos (istorijos, fizikos ir kt.) pamokose	28	46	19	7
6. Kalbėtis su mokyklos draugais per pertraukas	8	35	40	17
7. Kalbėtis su mokytojais ne pamokų metu	30	45	17	7
8. Kalbėtis su įvairių įstaigų darbuotojais	49	39	9	2

Lentelės duomenys byloja keletą dalykų. Pirma, matyti, kad mokiniams svarbiausia, taisyklingai lietuviškai kalbėti, rašyti, reikšti mintis lietuvių kalbos pamokose ir suprantama dėl kokios priežasties – jose tiesiog privalu taisyklingai vartoti lietuvių kalbą. Kitų pamokų atžvilgiu mokiniai jau daug rečiau teigia taisyklingos lietuvių kalbos būtinybę. Iš papildomų atsakymų į anketos klausimus matyti, kad kitų dalykų mokytojai, apklaustųjų mokinių manymu, retai akcentuoja gero lietuvių kalbos mokėjimo būtinybę – be išlygų tai teigė 19 proc. respondentų (beje, kad tai akcentuoja ir mokyklos administracija, teigė dar mažiau – 14 proc. mokinių). Apie tai, kad kitų dalykų pamokose taisyklinga lietuvių kalba nėra svarbus veiklos požymis, byloja ir atsakymų į 5 bei 7 atsakymo variantą panašumai. Lietuvių kalbos situacija kitų dalykų pamokose kelia susirūpinimą ir dėl vyraujančių didaktinių tendencijų. Mokiniai vis rečiau atsakinėja žodžiu, todėl menkėja sakininės kalbos įgūdžiai, komplikuotai plėtojama dalyko kalba. Pastaruoju metu populiari kalbėti apie verslumo, gamtamokslinio mąstymo, komunikacijos įgūdžių, užsienio kalbų ugdymą, o lietuvių kalbos ugdymo būtinybė lieka nuošalyje, ypač tie jos apsektai, kurie susiję su literatūrinio lavinimo svarba. Tokių tendencijų ribine išraiška galima laikyti kai kurių mokyklų bandymus dėstyti dalį dalykų užsienio kalba.

Vienas iš tyrimo indikatorių nurodo į taisyklingos lietuvių kalbos socialinio prestižo matmenį – bendravimas su įvairių įstaigų darbuotojais, pavyzdžiui, gydytojais, pardavėjais ir pan. (8 lentelės 1.1. atsakymo variantas). Tai iš dalies paneigia pradinę tyrimo prielaidą apie menką taisyklingos lietuvių kalbos socialinį prestižą viešajame gyvenime.

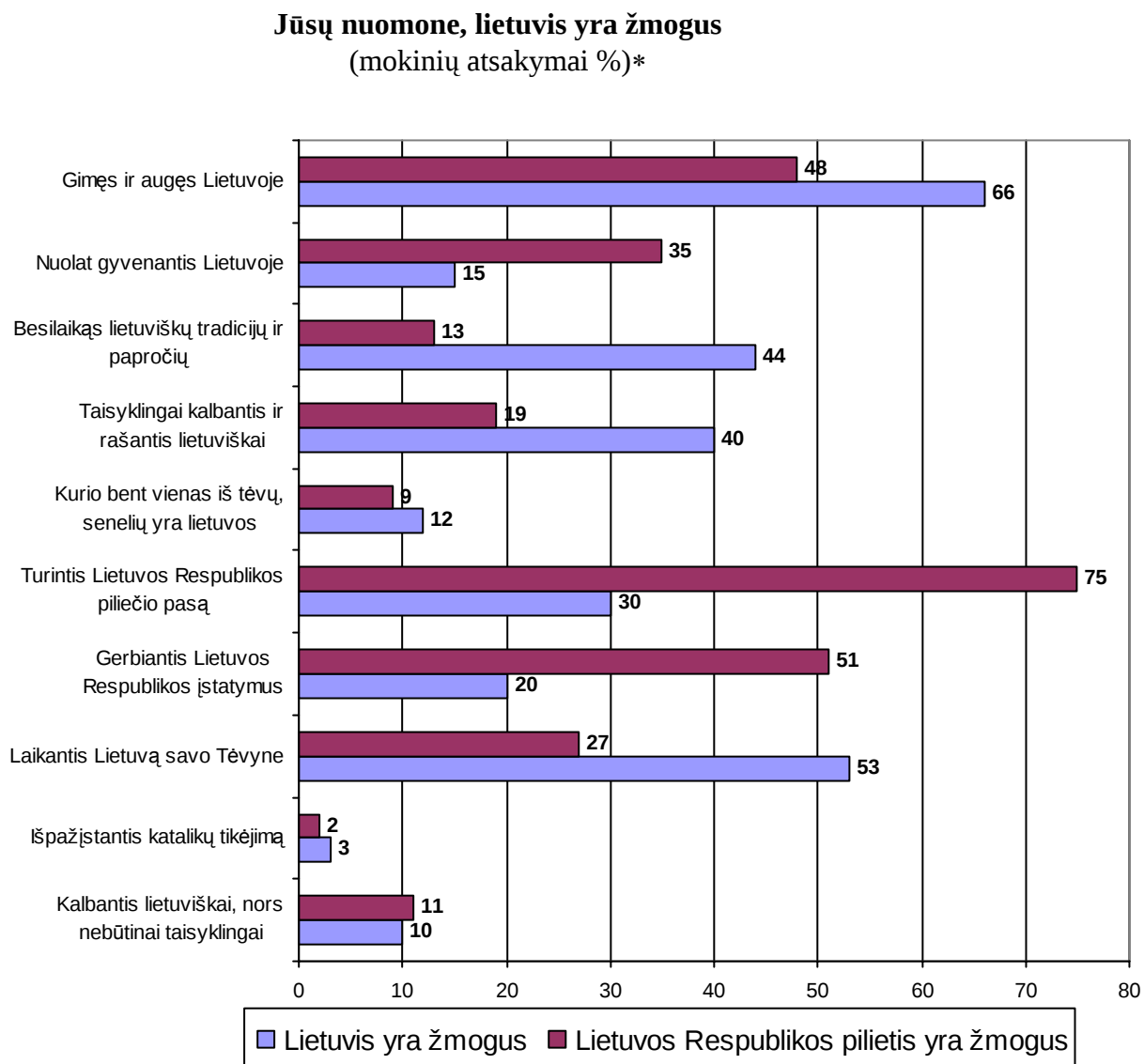
Matome, kad mažiausiai svarbu mokiniams taisyklingai vartoti lietuvių kalbą šeimoje ir bendraujant su draugais. Kaip ir galima buvo tikėtis yra keletas reikšmingų skirtumų pagal tautybę. Lyginant lietuvių ir nelietuvių tautybės mokinių atsakymus, užfiksuota pastebima koreliacija pirmo lentelės punkto atžvilgiu. Lietuviams daug dažniau labai svarbu ar gana svarbu (sudėjus abu atsakymus – 60 proc.) taisyklingai vartoti lietuvių kalbą šeimoje, atitinkamai nelietuvių tautybės respondentų atsirado 32 proc. ($r=0,3$, $p<0,001$). Skirtumas lengvai paaiškinamas tuo, kad daugelis ne lietuvių tautybės mokinių ir jų šeimos nariai namuose šneka gimtąja kalba ir lietuvių kalba tėra tik epizodinis reiškinys šeimos bendravime. Tačiau tarp lietuvių statistiškai reikšmingai ($p<0,001$) daugiau tokių (15 proc.), kuriems visiškai nesvarbu taisyklingai lietuviškai rašyti telefonines žinutes, elektroninius laiškus (atitinkamai nelietuvių – 10 proc.) ir kalbėtis su draugais, bendraamžiais kieme, gatvėje, vakarėliuose (lietuvių – 13 proc. nelietuvių – 8 proc.). Iš to galima daryti prielaidą, kad lietuvių tautybės jaunuoliai dažniau renkasi minėtam bendravimui žargoną. Lietuviams dažniau svarbu taisyklingai vartoti kalbą kitų dalykų pamokose, kalbantis su kitų dalykų mokytojais ne pamokų metu, tačiau tai yra dėl kitokios kalbinės aplinkos: tautinių mažumų atstovų kalbinė aplinka dažnai yra nelietuviška.

Daugumos 1.1. lentelėje pateiktų atsakymų variantų atžvilgiu yra statistiškai reikšmingų skirtumų **pagal lytį**, visais atvejais toliau $p<0,001$. Merginoms dažniau nei vaikinams labai svarbu arba gana svarbu (sudėjus abu variantus – 64 proc.) taisyklingai vartoti lietuvių kalbą bendraujant su draugais kieme, vakarėliuose (vaikinių atitinkamai 52 proc.), rašant telefonines ir elektronines žinutes (59 proc., vaikinių atitinkamai 60 proc.), reikšti mintis, kalbėti lietuvių ir ne lietuvių kalbos pamokose, kalbėtis su mokytojais ne pamokų metu, bendrauti su viešosios srities darbuotojais (pastaruoju atveju tai labai svarbu 57 proc. merginų ir 42 proc. vaikinių). Paminėti skirtumai apibendrintai rodo didesnę moteriškos lyties respondenčių dėmesį taisyklingam lietuvių kalbos vartojimui.

Kalba, būdama simbolinės komunikacijos forma, yra ir viena iš socialinio tapatumo sudedamųjų dalių. Ji gali liudyti individo priklausomumą vienai ar kitai profesinei grupei,

socialiniam sluoksniui, specifinę kalbą naudoja įvairios subkultūros, tarp jų ir jaunimo. Tyrimo instrumentarijuje buvo sukonstruota keletas klausimų, atsakymai į kuriuose suteikia informacijos apie kalbos vietą etninio ir pilietinio tapatumo struktūroje (žr. diagramą 1.4.).

1.4. diagrama

* Buvo galima pasirinkti ne daugiau kaip tris atsakymo variantus. Dėl galimybės rinktis kelis atsakymo variantus atsakymų suma daugiau nei 100 proc.

Iš diagramos 1.4. matome, kad apibrėžiant lietuvio sampratą vyrauja gimimo ir augimo vieta, subjektyvus tapatinimasis su lietuvių etnine grupe, lietuviškų papročių laikymasis ir taisyklinga lietuvių kalba (4 vieta pagal atsakymų dažnį). Yra statistiškai reikšmingų skirtumų **pagal tautybę**. Lietuviai dažniau už ne lietuvius teigia pirmenybę gimimui

Lietuvoje (70 proc. ir ne lietuviai atitinkamai 59 proc., $p < 0,001$), taisyklingai lietuvių kalbai (45 ir 35 proc., $p < 0,05$), o nelietuviai kiek netikėtai dažniau teikia pirmenybę teiginiui, kad svarbus lietuviško etniškumo bruožas yra tėvų ir senelių lietuviška tautybė (16 proc., lietuvių atitinkamai 8 proc., $p < 0,001$) ir lietuviškų papročių laikymasis (49 proc., lietuvių 40 proc., $p < 0,05$).

Lietuvos Respublikos piliečio sampratoje vyrauja jau kiti elementai. Tai pirmiausia pasoturėjimas (formalus kriterijus), pagarba Lietuvos įstatymams ir Lietuva kaip gimimo ir augimo vieta. Yra statistiškai reikšmingų skirtumų **pagal tautybę**. Nelietuviai dažniau mano, kad svarbu būti gimusiu ir augusiu Lietuvoje (52 proc., lietuvių 45 proc., $p < 0,05$), nuolat gyventi Lietuvoje (38 proc., lietuvių 31 proc., $p < 0,05$), o lietuviai dažniau teigia, kad LR piliečiui svarbu taisyklingai kalbėti ir rašyti lietuviškai (22 proc. ir nelietuviai 16 proc. $p < 0,05$). Kartu iš kitų duomenų matyti, kad nelietuvių tautybės asmenys subjektyviai vertina savo lietuvių kalbos žinias gerai (žr. lentelę 1.2.).

1.2. lentelė

Kaip mokiniai asmeniškai vertina savo lietuvių kalbos žinias ir įgūdžius? Proc.*

KALBOS SRITYS	Labai gerai		Gerai		Vidutiniškai		Blogai		Labai blogai	
	Liet.	Neliet.	Liet.	Neliet.	Liet.	Neliet.	Liet.	Neliet.	Liet.	Neliet.
Skaitau	30	19	49	49	19	28	2	2	-	1
Rašau	6	8	44	29	42	51	6	10	2	2
Kalbu	13	20	57	50	28	26	2	2	-	2

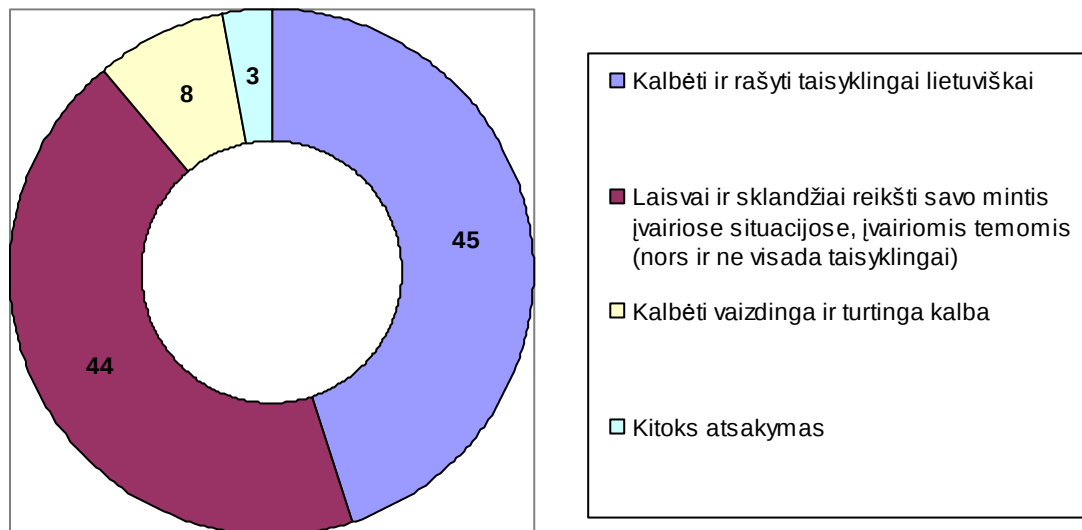
*Skirtumai statistikai reikšmingi $p < 0,05$.

Nors pagal kai kuriuos subjektyvius kalbos mokėjimo kriterijus nelietuvių tautybės asmenys kiek prasčiau moka lietuvių kalbą už gimtakalbius lietuvius, galima pastebėti tendenciją, kad apskritai lietuvių kalbos mokėjimo problema šiuo metu tarp mažumų atstovų jau kelia iš esmės kokybės problemas, o nebe lietuvių kalbos minimalaus mokėjimo, kuris dar buvo aktualus praeitą dešimtmetį etniškai mišriuose regionuose. Ateityje etninių mažumų mokinių lietuvių kalbos mokėjimas priklausys ir nuo jų pasirinktos profesinės strategijos: rinktis gyvenimą ir profesiją Lietuvoje, išvykti į gimtakalbę aplinką ar konkuruoti ES kontekste.

Aukščiau nagrinėjtais aspektais informacijos suteikia lietuvių kalbos mokytojų atsakymai į panašius arba tokius pačius kaip ir moksleivių anketos klausimus. Pirmiausia pateikiama šios respondentų grupės nuomonė apie šiuolaikiniam žmogui reikalingas kalbos funkcijas (žr. diagramą 1.5.)

1.5. diagrama

Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą?
(mokytojų atsakymai %)

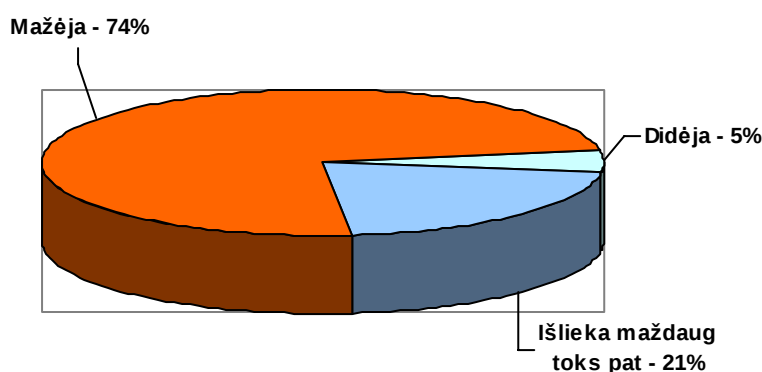

Palyginę mokytojų ir mokinių atsakymus (diagramoje 1.5.) galime nesunkiai matyti akivaizdžių panašumų. Pirmiausia abiejose respondentų grupėse daugiausia (ir dar, be to, po lygiai) asmenų teigiančių, kad svarbiausia šiuolaikiniam žmogui yra rašyti ir kalbėti taisyklingai lietuviškai. Be to, ir mokytojai, ir mokiniai dažnai teigia, kad svarbu laisvai ir sklandžiai reikšti savo mintis, kad ir su nedidelėmis klaidomis. Mokytojai kiek dažniau renkasi tokį atsakymą ir tokio pasirinkimo statistiškai reikšmingai neįtakoja nei jų amžius, nei darbo stažas ar turima kvalifikacinė kategorija ($p > 0,05$). Vertinant aukščiau pateiktos diagramos duomenis, galima daryti prielaidą, kad mokytojų liuanistų bendruomenė nuostatų aspektu yra sąlygiškai pasidalinusi į dvi grupes – tuos, kurie teigia kalbos taisyklingumo pirmenybę ir tuos, kurie prioritetą teikia kalbos socialinės raiškos funkcijai. Suprantama, kad pasirinkimas ne vienam respondentui galėjo anketavimo metu pasirodyti priverstinis, nes aišku, kad dažnas pedagogas norėtų, jog lietuvių kalba būtų įvaldyta visais lygiais – ir taisyklingumo, ir sklandumo ir pan.

Lietuvių kalbos mokytojus visuomenės raštingumo požiūriu galima laikyti ekspertais. Tai žmonės, kurie gali reflektuoti lietuvių kalbos būklę įvairiausiose socialinio gyvenimo srityse. Todėl jiems buvo suformuluotas klausimas apie visuomenės raštingumo nagrinėjamo aspektu kaitą (žr. diagramą 1.6.)

1.6. diagrama

Jūsų nuomone, lietuvių kalbos taisyklingumo požiūriu visuomenės raštingumas didėja, išlieka maždaug toks pat ar mažėja?
(mokytojų atsakymai %)

Matome, kad absoliuti dauguma apklaustųjų pedagogų laikosi nuomonės, kad visuomenės raštingumas lietuvių kalbos taisyklingumo požiūriu prastėja. Tokie kiekybiniai mokytojų vertinimai vienareikšmiai signalizuoja apie dabartinės situacijos sudėtingumą. Pedagogai, teigę, kad visuomenės raštingumas mažėja, buvo paklausti apie tokios tendencijos priežastis (žr. lentelę 1.3.)

1.3. lentelė

Kokios, pedagogų nuomone, visuomenės raštingumo mažėjimo priežastys

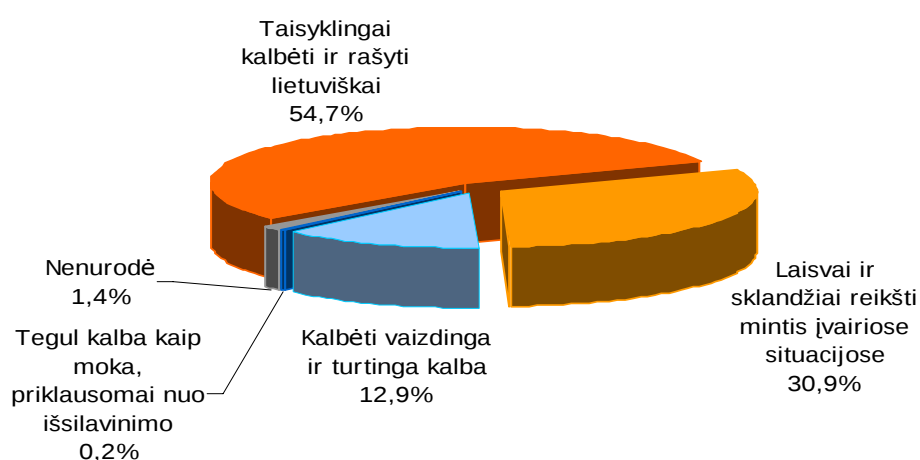
VEIKSNIAI	Tikrai taip	Turbūt taip	Turbūt ne	Tikrai ne
1. Lietuvių kalbą per menkai gina įstatymai	28	45	22	4
2. Įstatymų pakanka, bet blogai kontroliuojamas jų įgyvendinimas	30	55	12	3
3. Nelietuviški pavadinimai, vieši užrašai, reklamos gatvėse	76	19	3	2
4. Netaisyklinga Lietuvos žiniasklaidos (spaudos, TV, kt.) kalba	50	35	14	1
5. Užsienio žiniasklaida, kinas, muzika ir kt.	46	30	17	7
6. Netaisyklinga kai kurių Lietuvos politikų, kitų žinomų žmonių kalba	65	30	4	2
7. Kompiuteriai, Internetas, kitos naujos technologijos ir per jas plintanti anglų kalba, angliškas raidynas ir pan.	85	12	1	2
8. Žmonės skaito per mažai knygų (grožinės literatūros)	81	17	1	1
9. Visuomenėje per žemas taisyklingos kalbos prestižas, trūksta nepakantumo svetimybėms ir žargonui	78	30	1	-
10. Geros lietuvių kalbos nereikalauja darbdaviai	45	52	2	1
11. Netaisyklinga jaunimo muzikos atlikėjų kalba, dainavimas anglų kalba	66	28	6	1
12. Žargono, netaisyklingos kalbos mada tam tikrose, ypač jaunimo, grupėse	74	21	5	1

Lentelės duomenys rodo, kad lietuvių kalbos mokytojai daugelį priežasčių įvardina kaip labai svarbias. Prie jų išsamiau dar bus sustota kitame skyriuje (žr. 30 psl.).

Kaip jau buvo minėta, skyriaus pabaigoje pateikiami reprezentatyvios visuomenės nuomonės apklausos rezultatai. Diagramoje 1.7. pirmiausia pateikiami bendri pasiskirstymai, o diagramoje 1.8. jie lyginami su demografiniais kintamaisiais – lytimi, amžiumi ir kt.

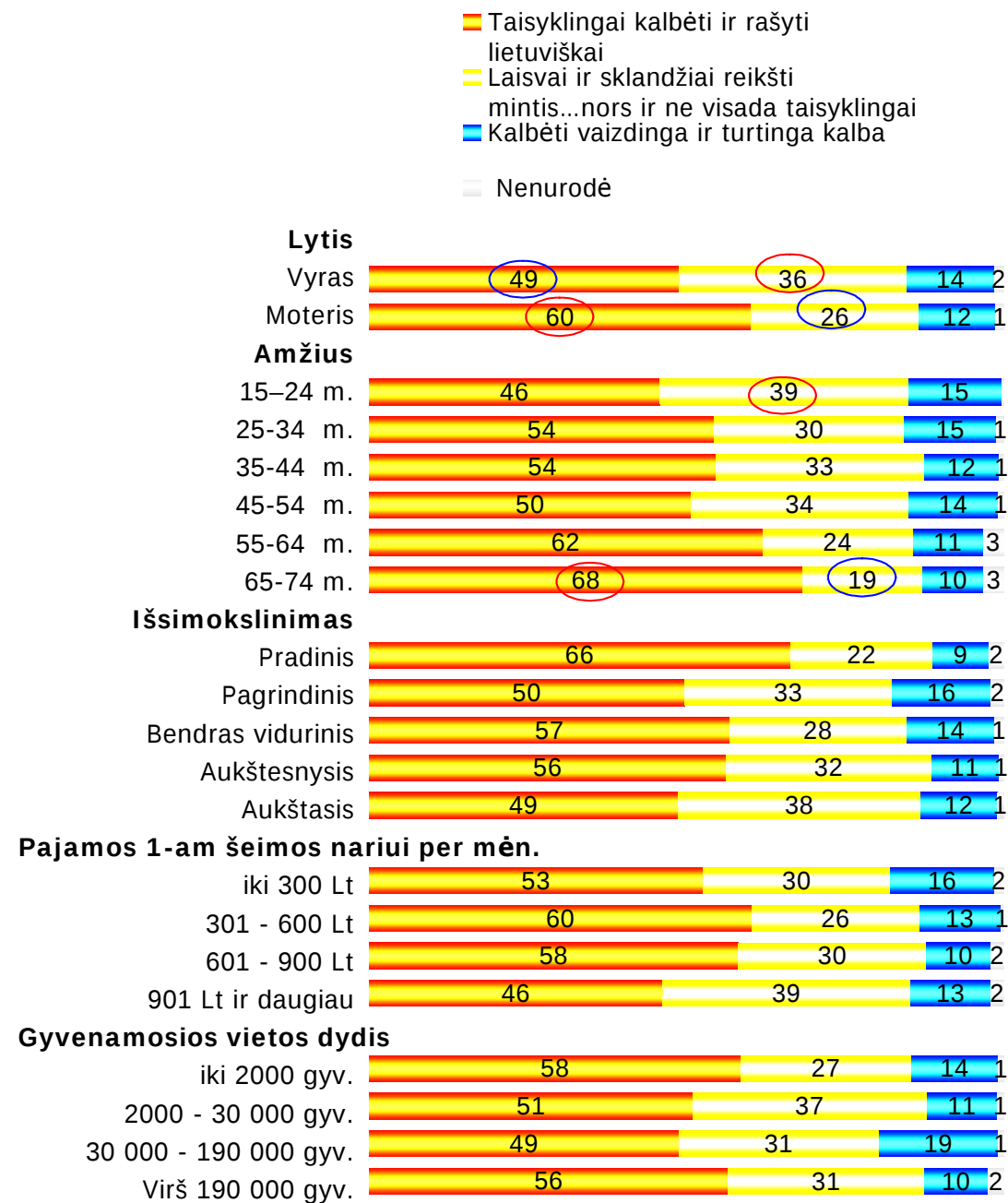
1.7. diagrama

Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą?
(N=1110)

Matyti, kad šalies gyventojai, kaip ir mokiniai su mokytojais, pirmenybę teikia taisyklingam kalbėjimui ir rašymui lietuviškai. Pastebėtina, kad jauniausios respondentų grupės (15 – 24 m. amžiaus) atsakymai reprezentatyvioje apklausoje savo dažniu beveik identiški su mokinių apklausos rezultatais ir tai papildomai byloja apie keliais metodais surinktų duomenų patikimumą. Statistikai reikšmingai dažniau už vyrus apklausos metu kalbos taisyklingumą akcentavo moterys, taip pat vyriausios kartos asmenys. Galima daryti prielaidą, kad juos tai skatina daryti ir aplinkybė, kad lietuvių kalbos kitimas šiuo metu yra labai spartus ir vyresnei kartai sunkiau suprantamas bei priimtinas. Taip pat matyti, kad asmenys su aukštuoju išsimokslinimu ir aukštesnėmis pajamomis dažniau akcentuoja būtinybę laisvai ir sklandžiai, nors ne visuomet taisyklingai reikšti savo mintis. Tokie nuo išsilavinimo priklausantys skirtumai gali būti apspręsti aplinkybės, jog žemesnio išsimokslinimo žmonės aukščiau kotiruoja kalbos taisyklingumą, nes jo dar stokoja ir nėra peržengę to slenksčio, po kurio prasideda dėmesys kalbos sklandumui ir turtingumui.

Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą? (proc., pasiskirstymas pagal socialines – demografines charakteristikas, N=1110) *

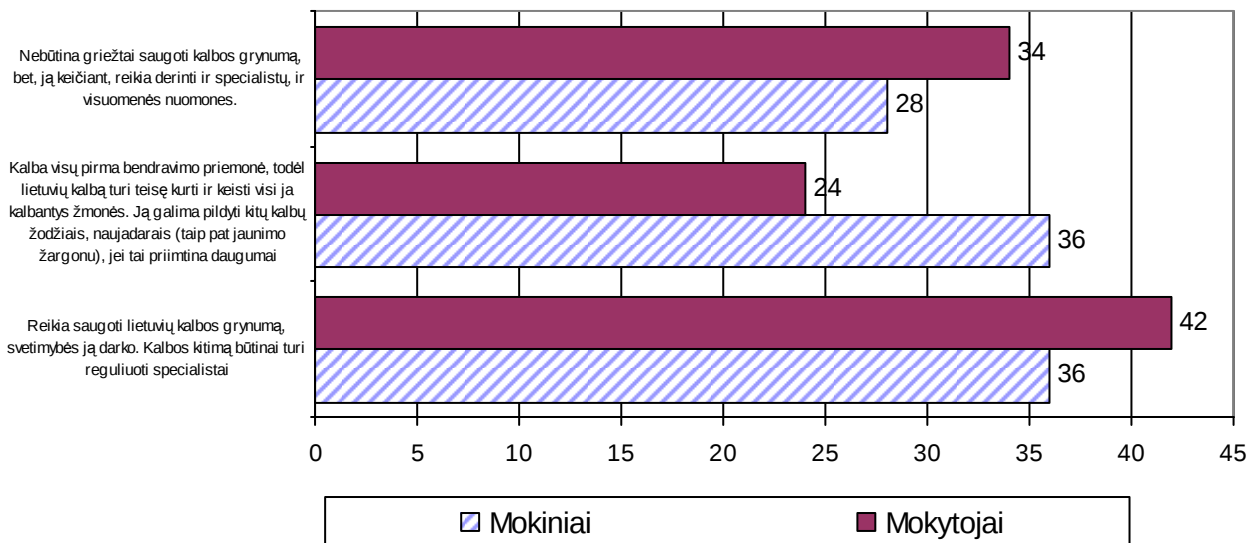
* Mėlynai apibrauktas langelis žymi, kad tam tikra socialinė grupė statistiškai reikšmingai rečiau paminėjo atsakymą, esanti grafiko viršuje, rausvai – dažniau.

1.2. Lietuvių kalbos šiuolaikinimo poreikis ir jo subjektai

Remdamiesi pirmiausia Valstybinės kalbos įstatymu, Lietuvos Respublikos atsakingos institucijos (pavyzdžiui, Valstybinės lietuvių kalbos komisija) rūpinasi ir stebi kalbos vartojimo taisyklingumą, siekiama kalbos adekvatumo sparčių technologinių, kultūrinių, socioekonominių pokyčių atžvilgiu. Kartu, remiantis pradine objekto analize, galima teigti, kad tarp lietuvių kalbos specialistų ir politikos lygiu nėra vieningos nuomonės, kuria linkme pirmiausia turėtų būti palaikoma ir ar reformuojama lietuvių kalba. Problema dar labiau aštrina globalizacija su daugialype įtaka kalbai ir apskritai visai kultūrai. Viena vertus, kalbos tobulinimas būtinas sociokultūriniais pokyčiams atliepti, kita vertus, jis sunkiai įmanomas, jei neįsitvirtina kolektyvinėje kalbos vartosenoje. Akivaizdus atvejis, regis, yra nutikęs su kompiuterinių technologijų plėtra. Ji iškėlė lietuvių kalbai akivaizdų kaitos iššūkį, kai masiškai ėmė įsitvirtinti angliški terminai. Suskatus ieškoti išeičių, specialistams pasiūlius ir formaliai įtvirtinus lietuviškus atitikmenis, pastarieji dažnu atveju visgi neįsitvirtino kolektyvinėje vartosenoje – dauguma žmonių iki šiol verčiasi svetimybių pagalba naudodamiesi kompiuterinėmis technologijomis ir kalbėdami apie jas. Sunku vienareikšmiai atsakyti į klausimą, kodėl dalis lietuviškų naujadarų neprigyja. Galima sieti tai su keliomis priežastimis: jaunimas bręstantis, globalizacijos paveiktoje aplinkoje, labiau linkęs vartoti skolinius, iš dalies naujosios lietuvių leksikos pasipildymas yra per mažai adaptuotas, nes tiesiog nespėjama reaguoti į pokyčius, bent iš dalies tai lemia ir pernelyg biurokratinis kalbos reformavimo kelias, kuomet siauros srities specialistai įtvirtina vieną ar kitą naujadarą, tačiau pastarasis stokoja kontekstualumo, adekvatumo ir nesugeba įsitvirtinti viešajame diskurse. Į klausimą, kaip plėtoti specialistų „pokalbį“ su visuomene, skirtingomis jos grupėmis, nėra lengvo atsakymo, tačiau jis būtinas modernizuojant kalbą. Mokinių, mokytojų ir visuomenės apklausos padeda išryškinti vyraujančias nuomones, pozicijų skirtumus, o jų duomenys, manytina, turėtų būti rimtai įvertinti specialistų ir ekspertų. Pirmiausia pateikiami mokinių ir mokytojų atsakymai, kurie parodo kalbos kūrimo kryptingumą ir jame veikiančių subjektų vaidmenį (žr. diagramą 1.9.), o po to vertinimai, kiek gerai lietuvių kalba, kurios mokoma (-si) mokykloje, tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti.

1.9. diagrama

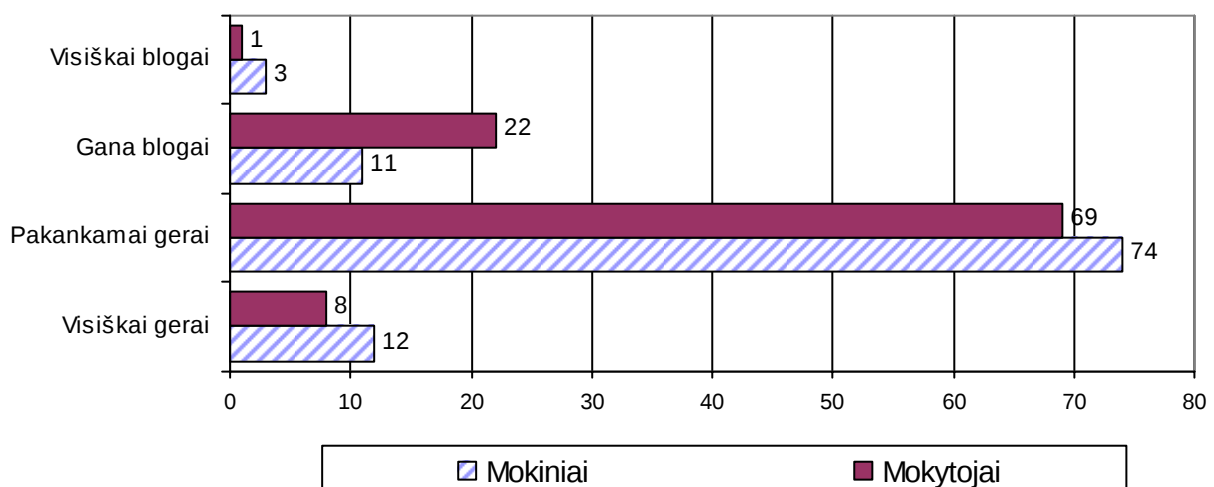
Mokinių ir mokytojų požiūriai į kalbos kaitą ir jos subjektus proc.

Matome, kad respondentų požiūriai išsiskiria maždaug po trečdalį ties kiekviena iš alternatyvų: 1) specialistų saugoma ir reguliuojama kalba; 2) kalba – lanksti ir liberali funkcinė sistema, kurios tobulinime dalyvauja įvairūs veikėjai; 3) dviejų pirmųjų požiūrių konsensusinė laikysena.

1.10. diagrama

Ar ta lietuvių kalba, kurios mokoma (-si) mokykloje, pakankamai gerai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti? (Mokinių ir mokytojų atsakymai proc.)

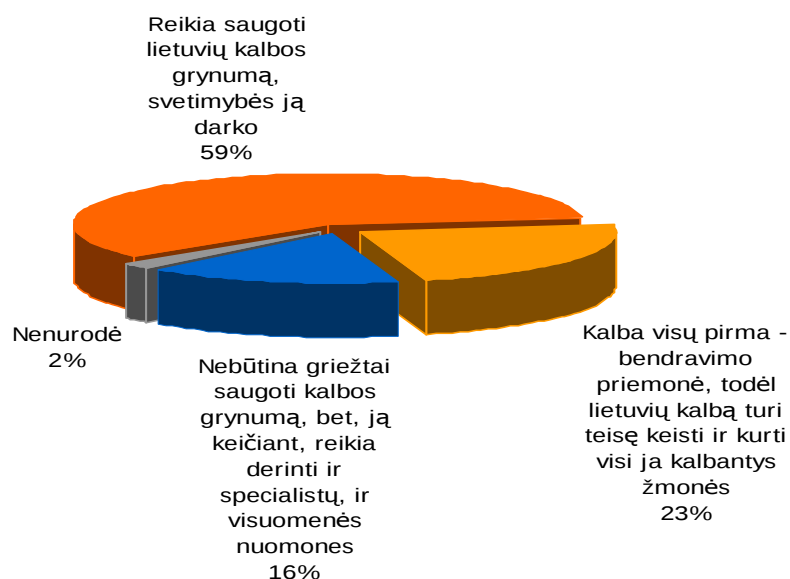
Matome, kad pagrindinė respondentų dalis vertina lietuvių kalbos funkcionalumą teigimai su išlygomis. Siekiant įvertinti nuomonių įvairovę, mokiniams buvo užduota ir atvirųjų klausimų. Tipologizavus atsakymų variantus išryškėjo tokios nuomonių grupės.

- Klausimas - *jeigu manote, kad lietuvių kalba, kurios mokotės mokykloje, ne visiškai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti, prašytume savo atsakymą pagrįsti.* Iš 26 atsakiusių į klausimą mokinių 5 teigė, kad „kalba turėtų būti paprastesnė, suprantamesnė, šiuolaikiškesnė ir 21 respondentas nurodė jog „sunku suprasti, įsiminti lietuvių kalbos žodžius, apibūdinančius kompiuterines technologijas (sunkiai suprantami kompiuteriniai terminai)“.
- Klausimas - *kaip manote, ką būtina pirmiausia daryti, kad lietuvių kalba būtų šiuolaikiška – t. y. padėtų tiksliai apibūdinti dabartinį pasaulį, jame gyventi ir bendrauti?* 19 respondentų teigė, kad „svarbu tobulinti, atnaujinti, populiarinti lietuvių kalbą“, 14 – „reikia įdomesnių, naujesnių vadovėlių, įvairesnių ir įdomesnių mokymosi būdų, metodų“, 19 – „vengti svetimybų, žargonų, barbarizmų lietuvių kalboje“, 14 – „nebijoti įsileisti naujų žodžių, naujadarų“.

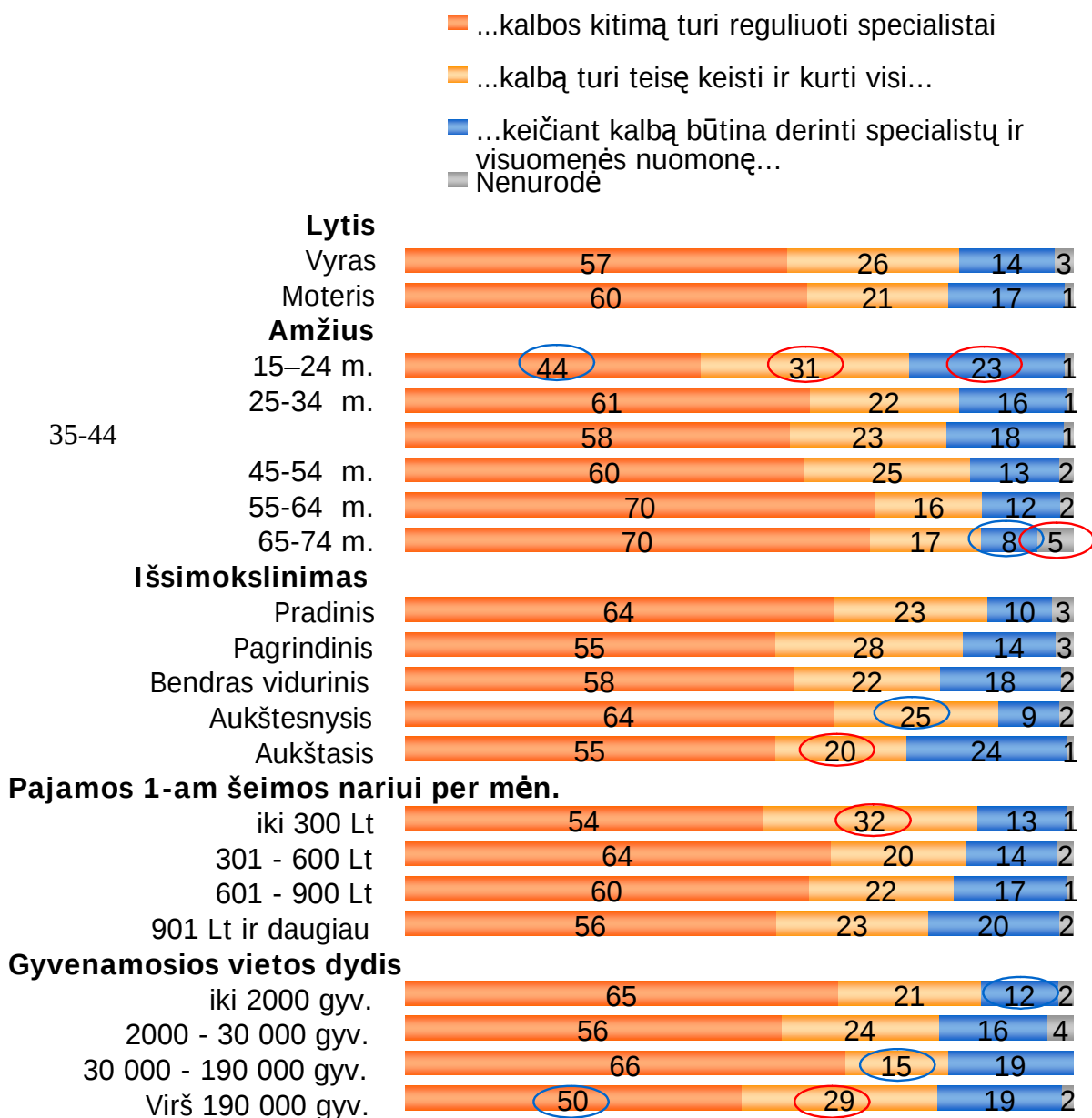
Lietuvių kalbos šiuolaikinimo aspektus praplečia reprezentatyvios apklausos duomenys (žr. diagramas 1.11. ir 1.12.)

1.11. diagrama

Kuris iš šių teiginių labiausiai atitinka Jūsų nuomonę lietuvių kalbos atžvilgiu?
(N=1110)

Kuris iš šių teiginių labiausiai atitinka Jūsų nuomonę lietuvių kalbos atžvilgiu? (proc., pasiskirstymas pagal socialines – demografines charakteristikas, N=1110)*

*Mėlynai apibrauktas langelis žymi, kad tam tikra socialinė grupė statistiškai reikšmingai rečiau paminėjo atsakymą, esanti grafiko viršuje, rausvai – dažniau.

Analizuojant duomenis pagal įvairius demografinius kintamuosius išryškėjo, kad dauguma gyventojų adresuoja kalbos kaitos ir šiuolaikinimo problemas specialistams. Matyti

ir statistiškai reikšmingų skirtumų. Pavyzdžiui, jauniausia šalies gyventojų dalis yra nusiteikusi lietuvių kalbos šiuolaikinimo požiūriu liberaliausiai – dažniausia teigia, kad kalbą turi keisti visi ir mažiausiai pritaria specialistų reguliavimui. Tačiau tai nėra išskirtinai liberali jaunimo laikysena, nes šios grupės atstovai taip pat dažniausia siūlo derinti specialistų ir visuomenės nuomonę. Matome, kad liberalesnį kalbos kaitos variantą renkasi didžiųjų miestų atstovai ir gaunantys mažesnes pajamas žmonės. Nors didesnė dalis visuomenės, apklausos duomenimis, pabrėžia specialistų svarbą reguliuojant kalbos kitimą, pastarieji turėtų atsižvelgti į faktą, jog beveik pusė įvairių socialinių grupių narių laikosi kitokių nuomonių.

Dalinės išvados

1. Beveik pusė Lietuvos vyresnių klasių mokinių tarp šiandienų kalbos funkcijų akcentuoja jos taisyklingumą. Trečdalis teigia, kad svarbiausia šiandienos sąlygomis yra laisvai ir sklandžiai reikšti savo mintis įvairiose situacijose, įvairiomis temomis (nors ir ne visada taisyklingai), o šeštadalis pirmenybę teikia kalbos vaizdingumui ir turtingumui. Taigi galima teigti, kad kalbos funkcijų atžvilgiu ši tikslinė švietimo grupė yra savo nuostatomis pakankamai nevienalytė.
2. Lenkų ir rusų tautybės mokiniai truputėlį dažniau už gimtakalbius lietuvius akcentuoja laisvo ir sklandaus kalbos vartojimo būtinybę. Taip pat išryškėjo, kad šį aspektą dažniau pabrėžia respondentai su aukštesniais kultūrinio šeimų kapitalo rodikliais – aukštesnio tėvų išsilavinimo, daugiau namuose knygų turintys mokiniai.
3. Dėl „privalomo“ taisyklingumo svarbiausia taisyklingai mokiniams yra kalbėti lietuvių kalbos pamokose, o atotrūkis nuo kitų socialinių pedagoginių situacijų yra pakankamai didelis – daugumai nėra svarbu taisyklingai reikšti mintis, rašyti ir pan. šeimoje, su ne lietuvių kalbos mokytojais, bendraujant su bendraamžiais neformaliai. Skirtumų yra pagal lytį – merginos kalbos taisyklingumui visais atvejais skiria dėmesio daugiau.
4. Tyrimo duomenys rodo, kad lietuvių kalba ir jos vartojimas yra viena svarbiausių sudedamųjų etninio tapatumo dalių. Apibrėžiant lietuviškumą ji yra po gimimo ir augimo Lietuvoje, lietuviškų papročių laikymosi ir tapatinimosi su Lietuva. Pilietinio tapatumo struktūroje ji jau nebėra tokia svarbi bei užleidžia vietą Lietuvos paso turėjimui, pagarbai įstatymams ir kitiems dalykams.

5. Lietuvių kalbos mokytojai savo pažiūriu į šiuolaikines kalbos funkcijas yra faktiškai pasidalinę pusiau (skirtumas paklaidos ribose). Dalis jų laikosi nuomonės, kad svarbiausia šiuo metu yra kalbos taisyklingumas, kita dalis - kad jos laisvumas ir sklandumas įvairiose socialinėse situacijose. Tyrimas nefiksuoja statistiškai reikšmingų skirtumų pagal respondentų amžių, darbo stažą ir mokomąsias klases.
6. Reprezentatyvios visuomenės apklausos duomenimis apie pusę šalies gyventojų laikosi nuomonės, kad svarbiausia šiuo metu kalbos taisyklingumas, trečdalis teikia pirmenybę kalbos sklandumui įvairiose socialinėse situacijose, o beveik šeštadalis pabrėžia kalbos vaizdingumo ir turtingumo svarbą. Kalbos taisyklingumą statistiškai reikšmingai dažniau akcentuoja moterys ir vyresni žmonės, o tarp asmenų su aukštesnėmis pajamomis ir išsimokslinimu daugiau tokių, kurie nurodo į kalbos sklandumo įvairiose socialinėse situacijose svarbą.
7. Duomenys, rodantys respondentų požiūrį į kalbos kaitą ir jos subjektus, pakankamai išsibarstę. Nei tarp mokinių nei tarp lietuvių kalbos mokytojų nėra vyraujančio požiūrio, kaip geriausiai reaguoti į kalbai kylančius iššūkius. Arti pusė mokytojų ir trečdalis mokinių teigia, kad reikia saugoti lietuvių kalbą, o kalbos kitimą būtinai turi reguliuoti specialistai. Beveik trečdalis mokinių ir penktadalis mokytojų mano, kad kalba visų pirma yra bendravimo priemonė ir ją turi teisę keisti visi nebijodami naujadarų ir svetimybų. Trečdalį abiejų grupių respondentų laikosi konsensuso ir siūlo kalbos kaitoje derinti specialistų bei visuomenės nuomones.
8. Dauguma mokinių ir mokytojų (maždaug po du trečdalius abiem atvejais) teigia, kad ta lietuvių kalba, kurios mokoma (-si) šiandienos mokykloje, pakankamai gerai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti. Mažuma (nepilnas penktadalis) laikosi nuomonės, kad ji tinka visiškai gerai.
9. Visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad dauguma šalies gyventojų (daugiau negu pusė) teigia, kad reikia saugoti kalbos grynumą. Dažniau taip teigia vyresni žmonės, o jauniausia šalies gyventojų dalis yra nusiteikusi lietuvių kalbos šiuolaikinimo požiūriu liberaliausiai – dažniausia teigia, kad kalbą turi keisti visi ir mažiausia pritaria specialistų reguliavimui. Kaip ir mokinių bei mokytojų apklausų atvejais, galima teigti, kad visuomenėje nėra aiškiai vyraujančios pozicijos lietuvių kalbos kitimo atžvilgiu.

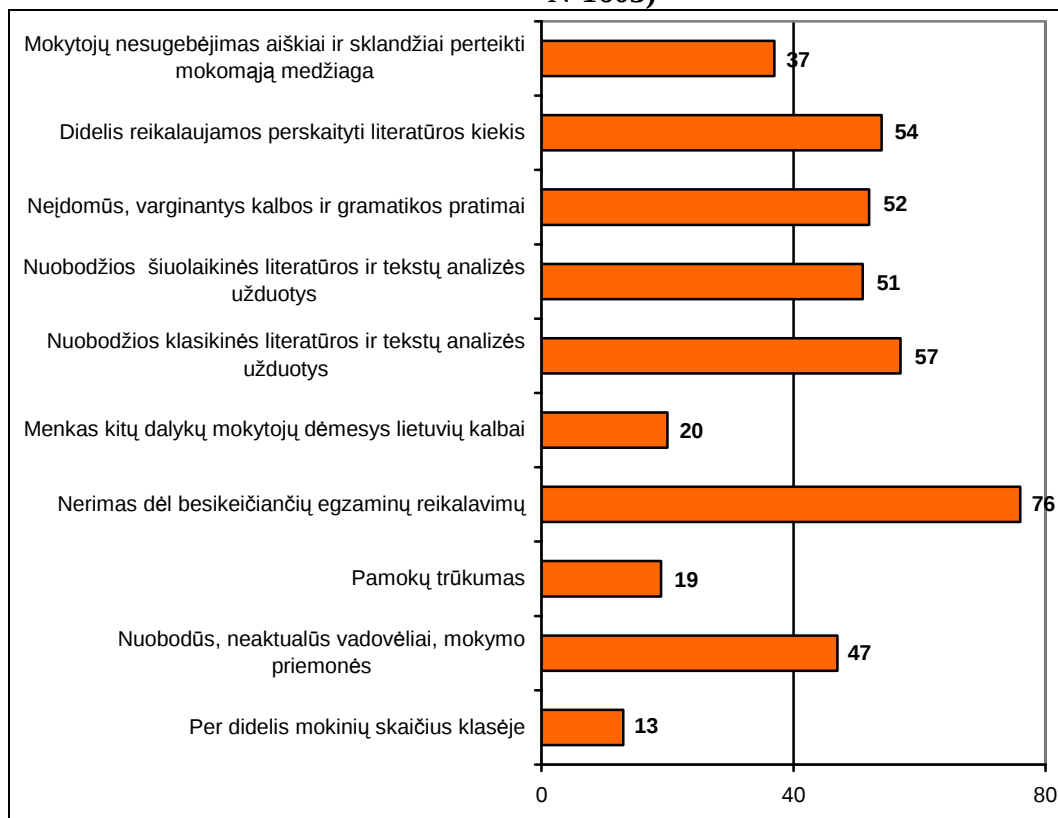
II. LIETUVIŲ KALBOS UGDYMO SĄLYGOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

2.1 Lietuvių kalbos ugdymo problemos

Problemos, kylančios mokiniams mokantis lietuvių kalbos, pradėtos tirti tiesioginiu klausimu. Labiausiai respondentus 2004 - 2005 mokslo metais vargino nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų (žr. 2.1. diagr.). Trys ketvirtadaliai mokinių nurodė, kad ši problema juos labai vargino arba gerokai vargino. Kiek daugiau nei pusę respondentų vargino klasikinės ir šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys bei kalbos ir gramatikos pratimai, didelis reikalaujamas perskaityti literatūros kiekis. Nuobodžius, neaktualius vadovėlius ir kitas mokymo priemones kaip labai ar gerokai varginančią problemą įvardijo kiek mažiau nei pusė mokinių. Mažiausiai respondentus, mokantis lietuvių kalbos, vargino per didelis mokinių skaičius klasėse, pamokų trūkumas ir menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai.

2. 1. diagrama

Ar mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino šie dalykai? (Proc. N-1603)*

*Diagramoje pateiktos dvi („labai vargino“ ir „gerokai vargino“) keturių balų skalės reikšmės.

Analizuojant mokiniams aktualių problemų sklaidą pagal mokyklų mokomąją kalbą išryškėjo šie statistiškai reikšmingi skirtumai (žr. 2.1a – 2.1f lent.). Lietuvių mokyklų mokinius labiau nei nelietuvių mokomosios kalbos vargino neaktualūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės ($r = 0,087$ kai $p = 0,002$), nuobodžios klasikinės ($r = 0,117$ kai $p = 0,001$) ir šiuolaikinės ($r = 0,108$ kai $p = 0,001$) literatūros bei tekstų analizės užduotys. Labiau lietuvių mokyklų mokinius vargina ir didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis ($r = 0,173$ kai $p = 0,001$). Nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniams aktualesnis lietuvių kalbos pamokų trūkumas ($r = -0,127$ kai $p = 0,000$) ir menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai ($r = -0,073$ kai $p = 0,008$).

Nerimą dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų jaučia beveik ketvirtadalis 9 klasių ir daugiau nei pusė 11 klasių mokinių (žr. 2.1g. lent.). Šiuo atveju fiksuotas maksimaliai reikšmingas ($p = 0,001$) skirtumas.

Mokyklos tipas statistiškai reikšmingai diferencijuoja respondentų nuomonę lietuvių kalbos pamokų trūkumo ir nerimo dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimo atvejais (žr. 2.1h ir 2.1i lenteles). Nerimą dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų išsakė trečdalis pagrindinių, ketvirtadalis vidurinių ir pusė gimnazijų mokinių. Šie skirtumai maksimaliai reikšmingi ($p = 0,000$).

Respondentų tautybės atveju matyti (žr. 2.1j – 2.1l lent.), kad lietuvius labiau vargina didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis. Nustatytas silpnas bet reikšmingas koreliacinis ryšys ($r = -0,127$ kai $p = 0,000$). Nelietuvių tautybės moksleiviai labiau nei lietuviai jaučia lietuvių kalbos pamokų stygių ir juos labiau vargina menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai. Egzistuoja labai silpnas statistiškai labai reikšmingas ryšys.

Tyrimo metu fiksuoti labai silpni maksimaliai reikšmingi problemų, varginusių lietuvių kalbos pamokose, koreliaciniai ryšiai su mokinių lytimi (žr. 2.1m – 2.1r lent.). Merginos labiau negu vaikinai jaučia nerimą dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų ($r = 0,194$ kai $p = 0,000$) ir lietuvių kalbos pamokų stygiaus ($r = 0,098$ kai $p = 0,001$). Vaikinus labiau negu merginus vargina šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys ($r = -0,095$ kai $p = 0,000$), kalbos ir gramatikos pratimai ($r = -0,120$ kai $p = 0,000$), bei didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis ($r = -0,115$ kai $p = 0,000$).

Tyrimo metu siekta apčiuopti probleminių momentų lietuvių kalbos pamokose sklaidos priklausomybę nuo mokinių tėvų išsilavinimo. Mokinių nuomonė, kurių abiejų tėvų išsilavinimas vidurinis arba nebaigtas vidurinis, lyginta su mokinių, kurių tėvų išsilavinimas aukštasis. Kaip rodo 2.1s ir 2.1š lentelėse patekti duomenys, aukštojo tėvų išsilavinimo mokinius labiau vargina per didelis mokinių skaičius klasėje (statistiškai maksimaliai reikšmingas silpnas koreliacinis ryšys $r = 0,136$ kai $p = 0,001$) ir nuobodūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės (reikšmingas labai silpnas koreliacinis ryšys $r = 0,093$ kai $p = 0,011$).

2.1a. lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino neaktualūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės (proc. pagal mokomąją kalbą N-1603)

Mokomoji kalba	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuvių	17	33	39	11	0,087	0,002**
Nelietuvių	14	30	36	20		

2.1b lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino lietuvių kalbos pamokų trūkumas (proc. pagal mokomąją kalbą N-1603)

Mokomoji kalba	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuvių	3	12	32	53	-0,127	0,000***
Nelietuvių	7	15	37	41		

2.1c lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai (proc. pagal mokomąją kalbą N-1603)

Mokomoji kalba	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuvių	3	15	39	43	-0,073	0,008**
Nelietuvių	5	18	39	38		

2.1d lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino nuobodžios klasikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys (proc. pagal mokomąją kalbą N-1603)

Mokomoji kalba	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuvių	26	36	28	10	0,117	0,000***
Nelietuvių	18	35	32	15		

2.1e lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys (proc. pagal mokomąją kalbą N-1603)

Mokomoji kalba	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuvių	22	34	33	11	0,108	0,000***
Nelietuvių	17	30	39	14		

2.1f lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis (proc. pagal mokomąją kalbą N-1603)

Mokomoji kalba	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuvių	28	33	26	13	0,173	0,000***
Nelietuvių	19	27	33	21		

2.1g lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų (proc. pagal mokinių klasę N-1603)

Klasė	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	p
9 klasė	37	32	19	12	0,000***
10 klasė	36	35	18	11	
11 klasė	51	32	11	6	

2.1h lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais nerimas dėl lietuvių kalbos pamokų trūkumo (proc. pagal mokyklos tipą N-1603)

Mokyklos tipas	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	p
Pagrindinės	2	10	35	53	0,009**
Vidurinės	7	16	32	45	
Gimnazijos	4	11	67	48	

2.1i lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų (proc. pagal mokyklos tipą N-1603)

Mokyklos tipas	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	p
Pagrindinės	31	32	25	12	0,000***
Vidurinės	41	34	16	10	
Gimnazijos	50	31	11	8	

2.1j lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino lietuvių kalbos pamokų trūkumas (proc. pagal mokinių tautybę N-1603)

Mokinių tautybė	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuviai	3	14	33	50	-0,076	0,005**
Nelietuviai	7	14	36	43		

2.1k lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai (proc. pagal mokinių tautybę N-1603)

Mokinių tautybė	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuviai	4	15	37	44	-0,077	0,005**
Nelietuviai	5	17	41	37		

2.1l lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis (proc. pagal mokinių tautybę N-1603)

Mokinių tautybė	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Lietuviai	25	33	27	15	0,098	0,001***
Nelietuviai	21	27	33	19		

2.1m lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino lietuvių kalbos pamokų trūkumas (proc. pagal mokinių lytį N-1603)

Respondentų lytis	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Moterys	6	15	36	43	0,089	0,001***
Vyrai	5	12	32	51		

2.1n lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų (proc. pagal mokinių lytį N-1603)

Respondentų lytis	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Moterys	51	30	13	6	0,194	0,000***
Vyrai	34	37	16	12		

2.1o lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino nuobodžios šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys (proc. pagal mokinių lytį N-1603)

Respondentų lytis	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Moterys	17	29	40	14	-0,095	0,001***
Vyrai	22	34	32	12		

2.1p lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino neįdomūs, varginantys kalbos ir gramatikos pratimai (proc. pagal mokinių lytį N-1603)

Respondentų lytis	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Moterys	14	32	38	16	-0,120	0,000***
Vyrai	21	36	31	12		

2.1r lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis (proc. pagal mokinių lytį N-1603)

Respondentų lytis	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Moterys	19	30	31	20	-0,115	0,000***
Vyrai	27	30	29	14		

2.1s lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino per didelis mokinių skaičius klasėje (proc. pagal mokinių tėvų išsilavinimą N-1603)

Mokinių tėvų išsilavinimas	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Vidurinis(nebaigtas vidurinis)	3	7	26	64	-0,136	0,001***
Aukštasis	2	15	36	47		

2.1š lentelė

Mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino nuobodūs, neaktualūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės (proc. pagal mokinių tėvų išsilavinimą N-1603)

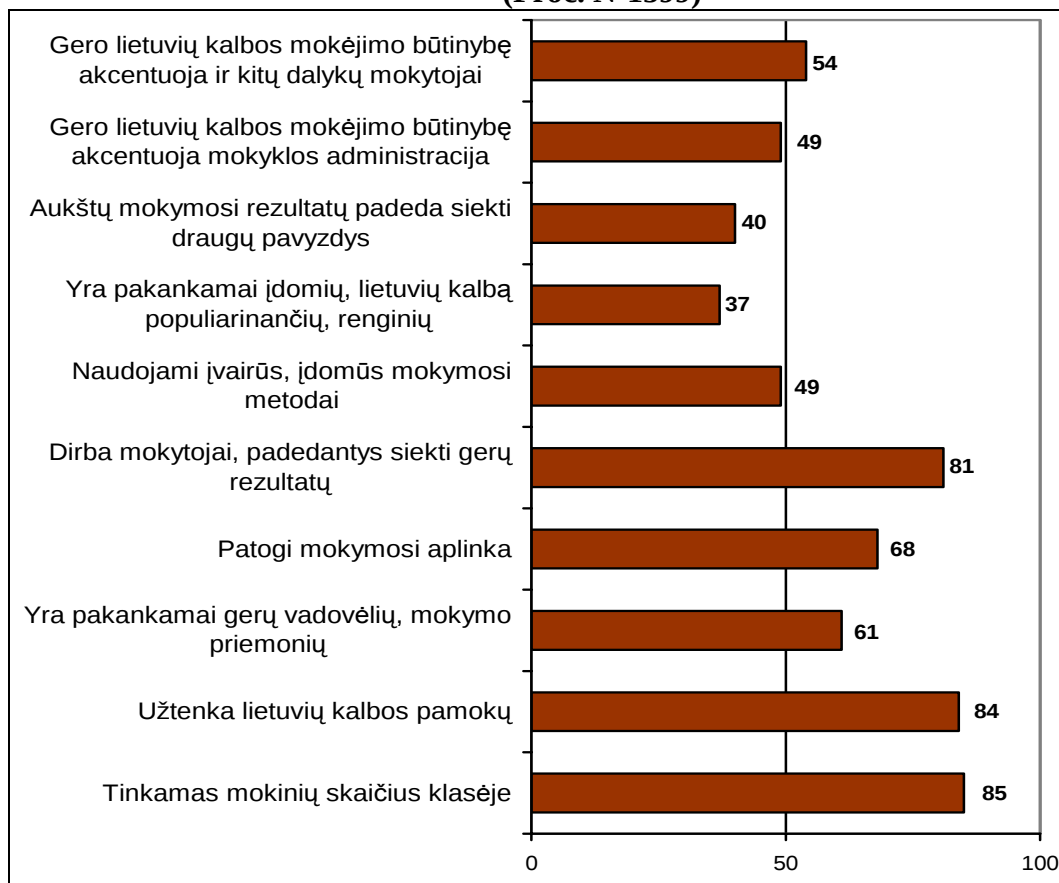
Mokinių tėvų išsilavinimas	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino	Somers d	p
Vidurinis(nebaigtas vidurinis)	12	29	42	17	-0,093	0,011*
Aukštasis	15	39	34	12		

Mokinių klausta apibendrintos nuomonės apie lietuvių kalbos mokymosi situaciją jų mokyklose. Tyrimo duomenys rodo (žr. 2.2 diagr.) beveik aštuonių iš dešimties respondentų pritarimą teiginiams, kad mokykloje dirba mokytojai, padedantys siekti gerų rezultatų, pakanka lietuvių kalbos pamokų ir tinkamas mokinių skaičius klasėse.

Mažiausiai mokiniai pritarė teiginiui, kad mokykloje yra pakankamai įdomių, lietuvių kalbą populiarinančių renginių. Skeptiškai vertino ir draugų pavyzdį siekiant aukštų mokymosi rezultatų.

2.2. diagrama

Įvertinkite žemiau pateiktus teiginius apie lietuvių kalbos mokymąsi Jūsų mokykloje? (Proc. N-1599)*

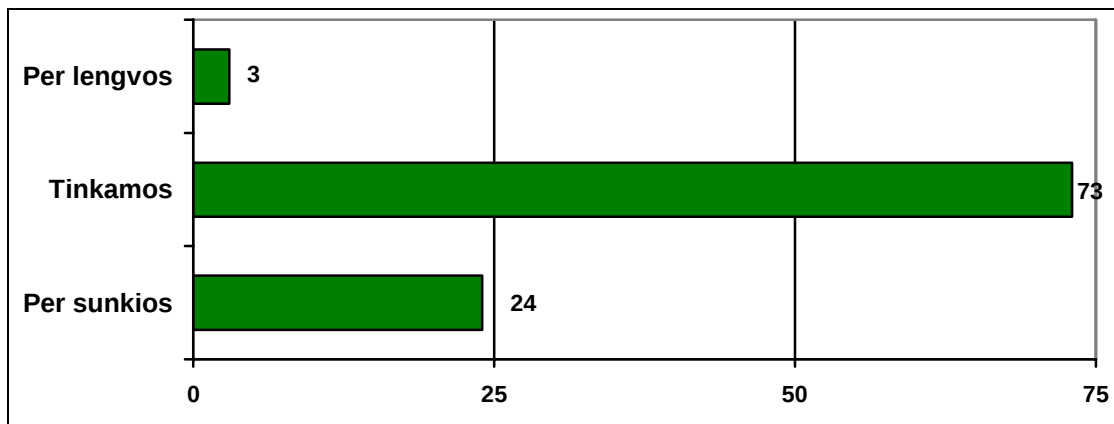

*Diagramoje pateiktos dvi („sutinku“ ir „turbūt sutinku“) keturių balų skalės reikšmės. Respondentai vertino kiekvieną teiginį.

Vertinant teiginius apie lietuvių kalbos mokymąsi savo mokykloje išryškėjo šie statistiškai reikšmingi skirtumai pagal mokyklų mokomąją kalbą. Silpni, statistiškai reikšmingi koreliaciniai ryšiai su moksleivių mokomąja kalba ($r = 0,2$ kai $p < 0,001$) užfiksuoti teiginių „tinkamas mokinių skaičius klasėje“, „naudojami įvairūs, įdomūs mokymosi metodai“ „aukštų mokymosi rezultatų padeda siekti klasės draugų pavyzdys“. Šiuos teiginius nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai vertina labiau teigiamai negu lietuvių mokyklų mokiniai. Silpni ir reikšmingi koreliaciniai ryšiai ($r = 0,2$ kai $p < 0,05$) nustatyti teiginiams: „yra pakankamai gerų vadovėlių, mokymo priemonių“ (ši teiginį palankiau vertina lietuvių mokyklų mokiniai), „yra pakankamai įdomių, lietuvių kalbą populiarinančių, renginių“, „gero lietuvių kalbos mokėjimo būtinybę akcentuoja mokyklos administracija“. Šiuos du paskutiniuosius teiginius palankiau vertina nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai. Mokinių, kurių abiejų tėvų išsilavinimas vidurinis (nebaigtas vidurinis), labiau negu aukštojo išsilavinimo tėvų mokiniai pritaria teiginiams, kad lietuvių kalbos pamokose „naudojami įvairūs, įdomūs mokymosi metodai“, ir teigia, kad gerų lietuvių kalbos „mokymosi rezultatų padeda siekti klasės draugų pavyzdys“ bei mokykloje vyksta „pakankamai įdomių, lietuvių kalbą populiarinančių renginių“. Šių trijų teiginių atveju stebimas reikšmingas ryšys ($p < 0,001$). Mokiniai, kurių tėvų išsilavinimas vidurinis (nebaigtas vidurinis) labiau pritaria ir teiginiams, kad gero lietuvių kalbos mokėjimo būtinybę akcentuoja mokyklos administracija ir kitų dalykų mokytojai. Šiais atvejais koreliaciniai ryšiai yra silpni ir reikšmingi ($r = 0,2$ kai $p < 0,01$).

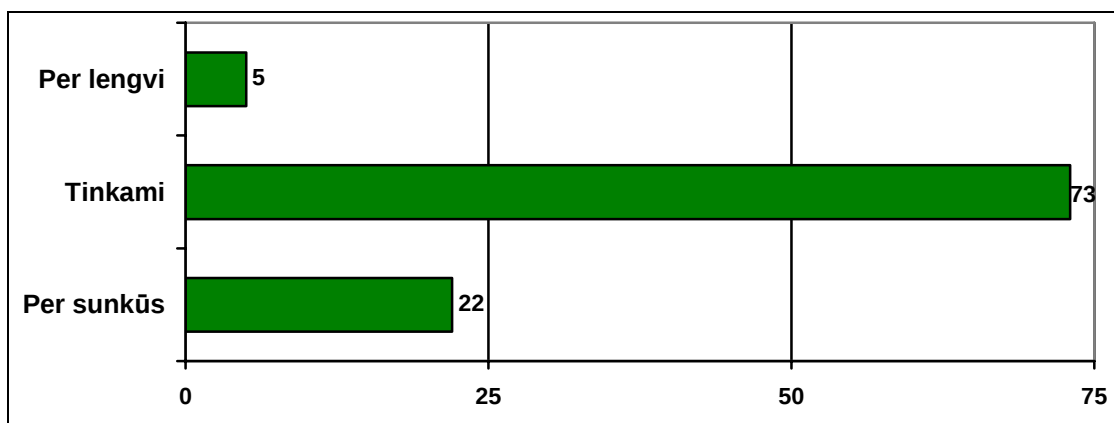
Žinant, kad lietuvių kalbai, kaip gimtajai, ugdyti bendrojo lavinimo mokyklose skiriama santykinai daug laiko, daryta prielaida, kad šio dalyko užduotys sudaro ženklią mokymosi krūvio dalį. Lietuvių kalbos užduočių įtaką mokymosi krūviui siekta apčiuopti netiesioginiais klausimais. Beveik dviem trečdaliams mokinių lietuvių kalbos užduotys pamokose ir namuose yra tinkamos (žr. 2.3 ir 2.4 diagr.), kaip per sunkias užduotis įvardijo kiek daugiau nei 20 procentų apklaustųjų.

2.3 diagrama

Lietuvių kalbos užduotys pamokose šiais mokslo metais Jums yra (Proc. N-1609)

Analizuojant respondentų nuomones apie lietuvių kalbos užduotis 2005 – 2006 mokslo metais nustatyta maksimaliai statistiškai reikšminga silpna koreliacija su mokomąja kalba ($r = 0,118$ kai $p = 0,000$). Lietuvių mokyklų mokiniams dažniau (beveik trečdalis respondentų) užduotys per sunkios negu nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniams (beveik penktadalis). Respondentų lyties atžvilgiu fiksuotas maksimaliai statistiškai reikšmingas labai silpnas koreliacinis ryšis ($r = 0,116$ kai $p = 0,000$). Vaikinai (29%) dažniau negu merginos (18%) įvardina lietuvių kalbos pamokų užduotis kaip per sunkias.

2. 4diagrama

Lietuvių kalbos namų darbai šiais mokslo metais Jums yra (Proc. N-1609)

Vertinat lietuvių kalbos namų užduotis fiksuotinos labai panašios tendencijos kaip užduočių, atliekamų klasėje, atveju. Egzistuoja labai silpnas, statistiškai maksimaliai reikšmingas koreliacinis ryšis su moksleivių mokomąja kalba ($r = 0,101$ kai $p = 0,000$). Lietuvių mokyklų mokiniai labiau akcentuoja (26%) šio dalyko namų užduotys sunkumą negu nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai (19%). Vaikinai (30%) dažniau negu merginos (16%)

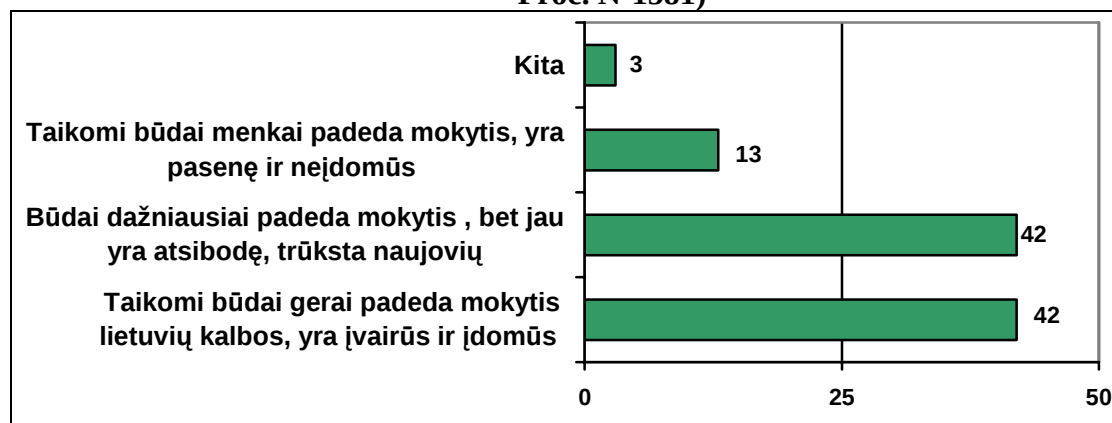
įvardina lietuvių kalbos namų užduotis kaip per sunkias. Lyties atveju koreliacinis ryšys yra labai silpnas ir maksimaliai reikšmingas ($r = 0,136$ kai $p = 0,001$).

Tinkamų metodų naudojimas, ypač orientuotų į gebėjimų ugdymą, padeda optimizuoti mokymosi krūvį, skatina mokymosi motyvą, bendravimą ir bendradarbiavimą, dažnai lemia tinkamą mokinių pasirengimą. Mokinių nuomonė apie pamokose naudojamus metodus pateikta 2. 5 diagramoje. Aštuoni iš dešimties respondentų pozityviai vertino naudojamus metodus kaip padedančius mokytis. Pusei šios grupės respondentų mokymosi metodai yra atsibodę, jie pageidauja naujovių.

Tyrimo metu fiksuotas statistiškai labai reikšmingas skirtumas ($p \leq 0,01$) tarp lietuvių ir nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokinių nuomonės (žr. 2. 2 lentelė). Nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai pozityviau vertina mokytojų naudojamus metodus. Pozityvesnę nuomonę šiuo klausimu išsakė ir vidurinio (nebaigto vidurinio) išsilavinimo tėvų mokiniai (žr. 2. 3 lent.).

2. 5 diagrama

Ką manote apie Jūsų lietuvių kalbos mokytojo (-ų) taikomus mokymo (si) būdus? (Proc. N-1581)

2.2 lentelė

Ką manote apie Jūsų lietuvių kalbos mokytojo (-ų) taikomus mokymo (si) būdus?(Proc. pagal mokomąją kalbą N-1581)

NUOMONĖ	MOKOMOJI KALBA	
	Lietuvių	Nelietuvių
1. Taikomi būdai gerai padeda mokytis lietuvių kalbos, yra įvairūs ir įdomūs	36	48
2. Būdai dažniausiai padeda mokytis, bet jau yra atsibodę, trūksta naujovių	48	22
3. Taikomi būdai menkai padeda mokytis, yra pasenę ir neįdomūs	13	13
1. Kita	3	4
	p	0,002**

2.3 lentelė

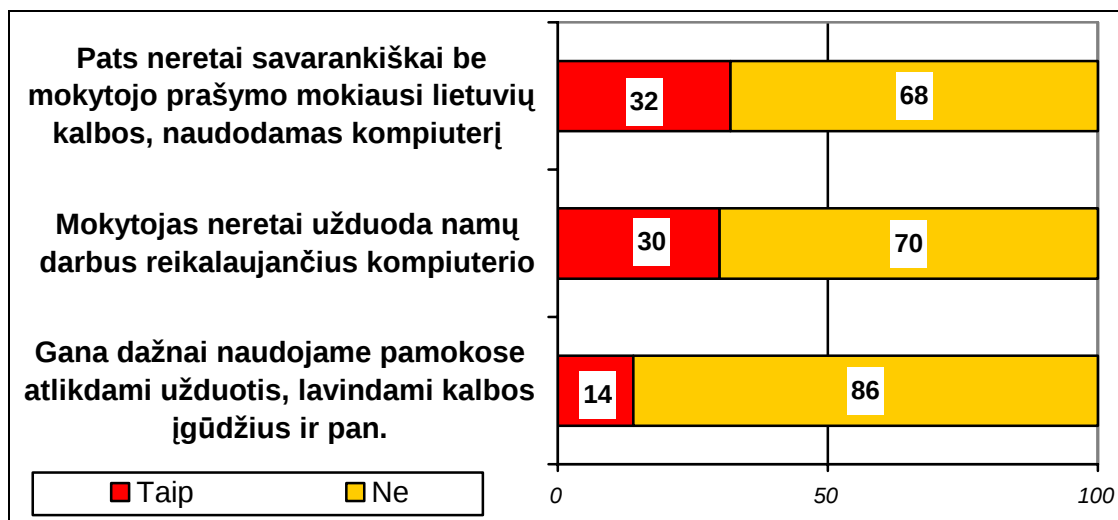
Ką manote apie Jūsų lietuvių kalbos mokytojo (-ų) taikomus mokymo (si) būdus? (Proc. pagal mokinių tėvų išsilavinimą N-1581)

NUOMONĖ	TĖVŲ IŠSILAVINIMAS	
	Vidurinis	Aukštasis
1. Taikomi būdai gerai padeda mokytis lietuvių kalbos, yra įvairūs ir įdomūs	51	39
2. Būdai dažniausiai padeda mokytis, bet jau yra atsibodę, trūksta naujovių	36	43
3. Taikomi būdai menkai padeda mokytis, yra pasenę ir neįdomūs	10	15
4. Kita	3	3
	p	0,015*

Informacinės technologijos lietuvių kalbos vartojimui ir ugdymui daro nevienareikšmę įtaką. Viena vertus, elektroninėje terpėje vartojama ženklų sistema, angliška daugelio kompiuterinių programų aplinka neskatina tobulinti lietuvių kalbą. Antra vertus, gebėjimas naudotis elektroninėmis duomenų bazėmis, kompiuteriniais žodynais ir žinynais laikomas komunikacinių ir informacinių gebėjimų išraiška. Kompiuterio naudojimą atspindintys duomenys pateikti 2.6 diagramoje.

2.6 diagrama

Ar per praėjusius mokslo metus Jums teko naudotis kompiuteriu mokantis lietuvių kalbos pamokose ar atliekant namų darbus? (Proc. N-1588)

Tik šeštadalis respondentų teigė, kad dažniai naudoja kompiuterį lietuvių kalbos pamokose. Trečdalis juo naudojasi atlikdami lietuvių kalbos namų darbus ir savarankiškai be mokytojo prašymo mokosi lietuvių kalbos.

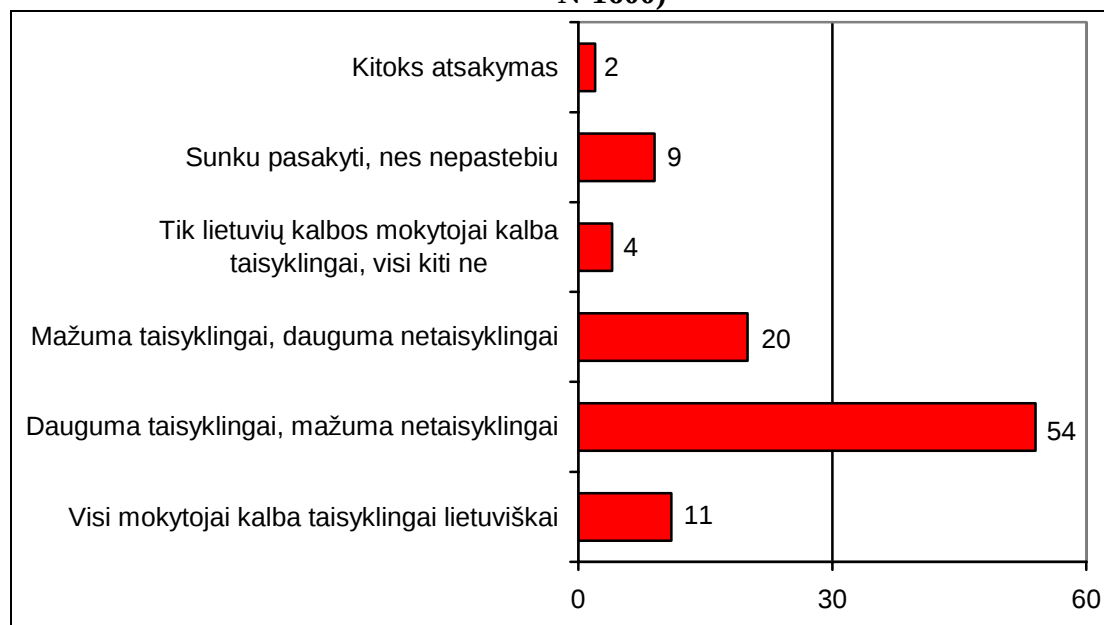
Statistiškai reikšmingas skirtumas naudojant kompiuterį mokantis lietuvių kalbos išryškėjo pagal mokyklų mokomąją kalbą. Fiksuotas labai silpnas koreliacinis ryšys. Kad kompiuterį naudoja lietuvių kalbos pamokose, teigė 11% lietuvių ir 17% nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokinių ($r = -0,082$ kai $p = 0,001$). Atlikdami namų užduotis - atitinkamai 27% ir 32% ($r = -0,05$ kai $p = 0,047$), o savarankiškai be mokytojo prašymo mokosi lietuvių kalbos naudodami kompiuterį 26% lietuvių ir 38% nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokinių ($r = -0,121$ kai $p = 0,000$). Apibendrinant galima teigti, kad kompiuterį mokydamiesi lietuvių kalbos dažniau naudoja nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai.

Respondentų lyties požiūriu statistiškai reikšmingas silpnas ryšys ($r = -0,058$ kai $p = 0,025$) fiksuotinas savarankiško be mokytojo prašymo lietuvių kalbos mokymosi atveju. Merginos dažniau (36%) negu vaikinai teigė, kad naudoja kompiuterį minėtiems tikslams.

Sėkmingam lietuvių kalbos ugdymui reikšminga kitų dalykų mokytojų taisyklinga kalba. Tiesioginiu klausimu mokinių klausta apie nelietuvių kalbos dalyko mokytojų kalbos taisyklingumą. Respondentų atsakymai pateikti 2.7. diagramoje.

2.7. diagrama

Ar, Jūsų nuomone, taisyklingai lietuviškai kalba ne lietuvių kalbos mokytojai ? (Proc. N-1600)

Tyrimo duomenys fiksuoja problemišką situaciją. Tik kiek daugiau nei dešimtadalis mokinių teigė, kad visi mokytojai kalba taisyklingai lietuviškai. Kiek daugiau nei pusė

mokinių pritarė nuomonei, kad dauguma mokyklos mokytojų kalba taisyklingai, o mažuma netaisyklingai. Statistiškai maksimaliai reikšmingi skirtumai ($p = 0,000$) fiksuotini mokomosios kalbos atveju. Lietuviškų mokyklų mokiniai du kartus dažniau teigė (žr. 2.4. lent.) , kad visi mokytojai kalba taisyklingai, ir beveik 10 procentų dažniau, kad dauguma kalba taisyklingai, mažuma netaisyklingai.

2.4. lentelė

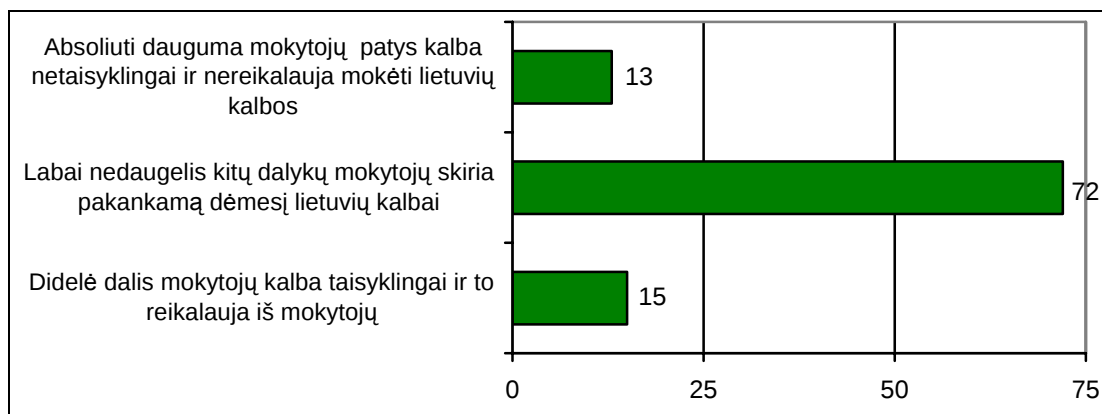
Ar, Jūsų nuomone, taisyklingai lietuviškai kalba ne lietuvių kalbos mokytojai? (Proc. pagal mokomąją kalbą N-1600)

Nuomonė	Mokomoji kalba	
	Lietuvių	Nelietuvių
1. Visi mokytojai kalba taisyklingai lietuviškai	15	7
2. Dauguma kalba taisyklingai, mažuma netaisyklingai	57	49
3. Mažuma kalba taisyklingai, dauguma netaisyklingai	15	25
4. Tik lietuvių kalbos mokytojai kalba taisyklingai, visi kiti ne	2	5
5. Sunku pasakyti nes nepastebiu	9	10
6. Kitoks atsakymas	2	4
	p	0,000***

Klausimas apie kitų dalykų mokytojų kalbos taisyklingumą buvo pateiktas ir pedagogams lituanistams. Mokytojų lituanistų apklausa išryškino tendencijas artimas mokinių apklausos rezultatams. Kaip parodyta 2.8 diagramoje, beveik du trečdaliai respondentų teigia, kad tik nedaugelis kitų dalykų mokytojų skiria pakankamą dėmesį lietuvių kalbai. Taisyklingai kalbantys ir to paties reikalaujantys pedagogai mokykloje sudaro tik šeštadalį visų mokytojų.

2.8. diagrama

Kaip vertinate kitų dalykų mokytojų lietuvių kalbos taisyklingumą? (mokytojų lituanistų nuomonė)

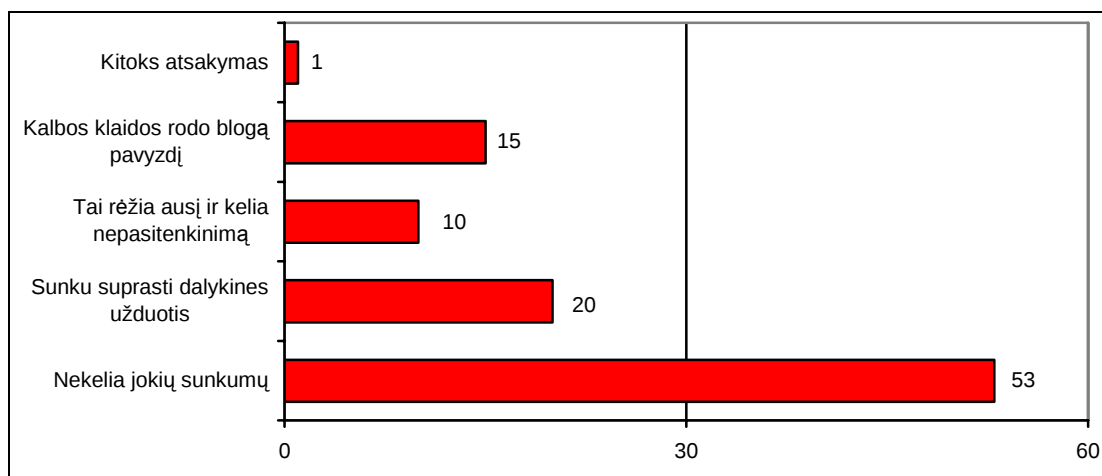

Tyrimo metu siekta nustatyti sunkumus, kurie kyla moksleiviams dėl netaisyklingos mokytojų lietuvių kalbos. Ketvirtadalis mokinių teigė (žr. 2.9. diagr.) , kad netaisyklinga

kalba apsunkina dalykinių užduočių supratimą, dar ketvirtis, kad kalbos klaidos rodo blogą pavyzdį, rėžia ausį ir kelia nepasitenkinimą. Beveik pusė mokinių dėl netaisyklingos mokytojų kalbos nepatiria jokių sunkumų. Pastarosios grupės egzistavimas netiesiogiai leidžia spręsti ir apie mokinių požiūrį į taisyklingą kalbos vartojimą. Statistiškai reikšmingų skirtumų ($p \leq 0,05$) pagal respondentų tautybę, lytį, mokomąją kalbą ir tėvų išsilavinimą neužfiksuota.

2.9 diagrama

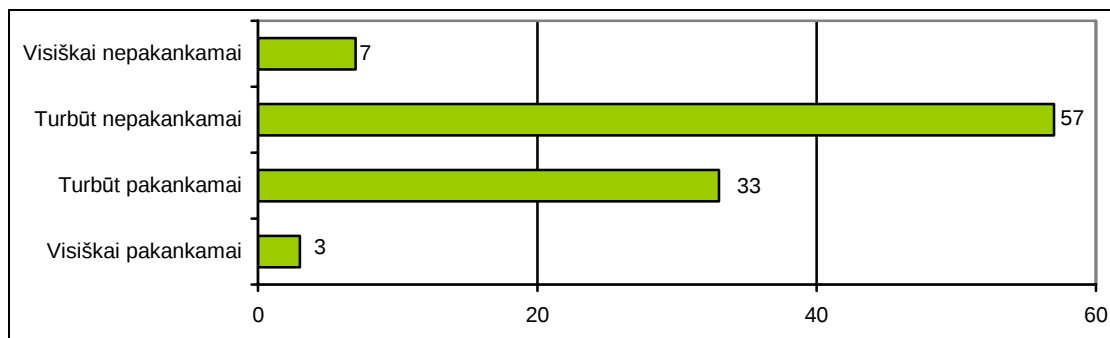
Jeigu manote, kad tam tikra ne lietuvių kalbos mokytojų dalis nelabai taisyklingai kalba lietuviškai, ar tai Jums kelia sunkumų? (Proc. N- 1594)

Bendrieji mokyklos ugdomieji tikslai ir uždaviniai akcentuoja lietuvių kalbos integracijos į įvairių dalykų programas svarbą, ugdant komunikacinius gebėjimus. Beveik du trečdaliai apklaustų lietuvių kalbos mokytojų akcentavo (žr. 2.10 diagr.) nepakankamą lietuvių kalbos integraciją kitų dalykų programas (atsakymo variantai „visiškai nepakankamai“ ir „turbūt nepakankamai“).

2.10. diagrama

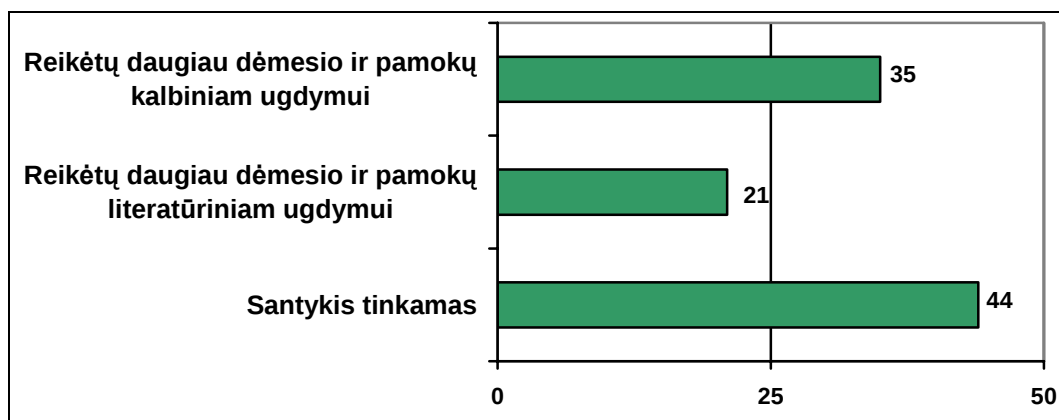
Ar lietuvių kalbos mokymas Jūsų mokykloje yra pakankamai integruotas į įvairias dalykų programas? (lietuvių kalbos mokytojų nuomonė)

Tyrimo metu mokinių prašyta įvertinti literatūrinio ir kalbinio ugdymo turinio santykį lietuvių kalbos pamokose. Keturiems iš dešimties mokinių šis santykis atrodo tinkamas (žr. 2.11 diagr.), kiek daugiau nei trečdalis respondentų pageidautų daugiau dėmesio ir pamokų kalbiniam ugdymui. Vertinant ugdymo turinio santykį užfiksuotas labai reikšmingas statistinis skirtumas ($p = 0,003$) pagal respondentų lytį. Kaip parodyta 2.5 lentelėje, merginos daugiau negu vaikinai pageidauja kalbinio ugdymo, o vaikinams negu merginos santykis tarp šių ugdymo turinio dalių atrodo tinkamesnis. Mokinių tautybė, klasė ar tėvų išsilavinimas statistiškai reikšmingai nediferencijuoja mokinių nuomonės šiuo klausimu.

2.11diagrama

Kaip vertinate literatūrinio ir kalbinio ugdymo turinio santykį lietuvių kalbos pamokose šiais (2005 – 2006) mokslo metais? (Proc. N-1562)

2.5 lentelė

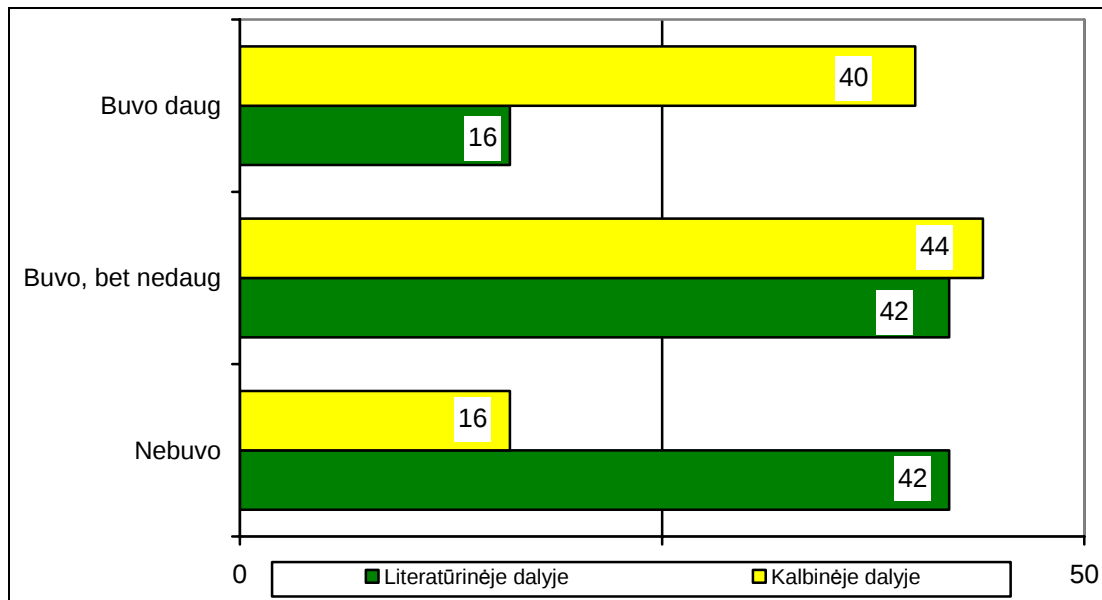
Literatūrinio ir kalbinio ugdymo turinio santykio lietuvių kalbos pamokose šiais (2005 – 2006) mokslo metais vertinimas pagal mokinių lytį (Proc. N-1562)

SANTYKIS	RESPONDENTAI	
	Moterys	Vyrai
1. Santykis tinkamas	41	48
2. Reikia daugiau dėmesio ir pamokų literatūriniam ugdymui	21	22
3. Reikia daugiau dėmesio ir pamokų kalbiniam ugdymui	38	30
	p	0,003**

Vienuoliktos klasės mokinių buvo prašoma apibendrintai įvertinti, ar per praėjusius trejus mokslo metus lietuvių kalbos mokymo programoje buvo nereikalingų pasikartojimų. Respondentai atskirai vertino kalbinę ir atskirai literatūrinę turinio dalis. Respondentų nuomone, daugiausia nereikalingų pasikartojimų buvo kalbiniam ugdymui skirtose pamokose (žr. 2.12 diagr.). Taip teigia 40 procentų 11 klasės mokinių. Nereikalingų pasikartojimų labiausiai pavyko išvengti literatūrinėje dalyje. Taip teigė du penktadaliai respondentų.

2.12 diagrama

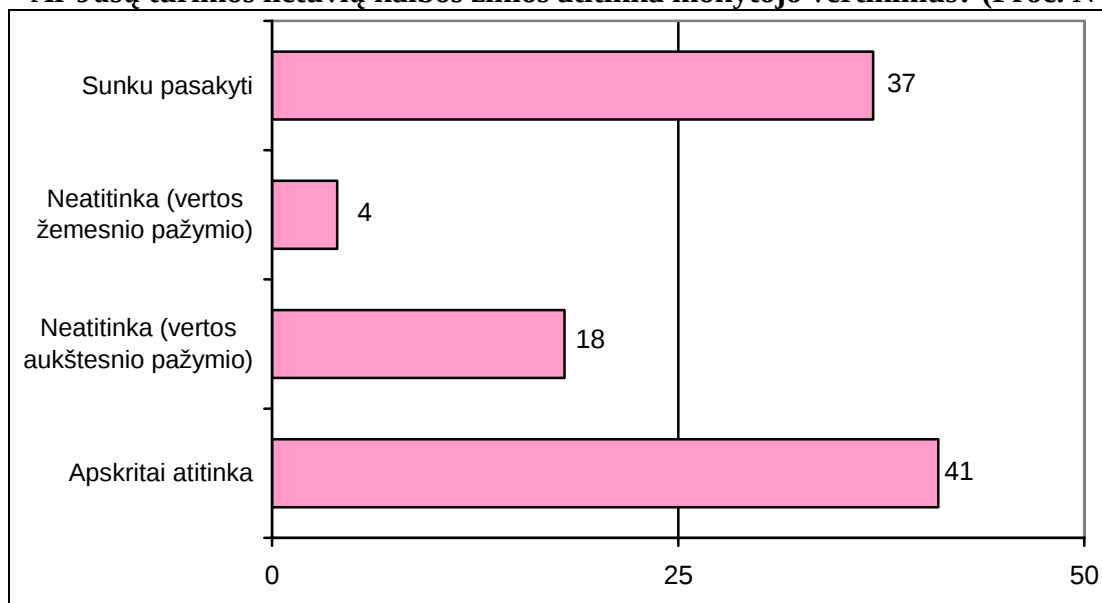
Ar per praėjusius trejus mokslo metus lietuvių kalbos mokymo programoje buvo nereikalingų pasikartojimų (proc. nuo 11 klasės mokinių N-595)?

Pedagogų bendruomenėje pastaraisiais metais plačiai diskutuojamos šiuolaikinio ugdymo turinio vertinimo problemos. Akcentuojamas vertinimo ir įsivertinimo, kaip ugdymo proceso dalies, aktualumas. Moksleivių klausta, ar jų turimos lietuvių kalbos žinios atitinka mokytojo vertinimus. Keturi iš dešimties mokinių teigė (žr. 2.13 diagr.), kad mokytojų vertinimai apskritai atitinka jų turimas žinias. Beveik penktadalio mokinių nuomone, jų lietuvių kalbos žinios yra vertos aukštesnio vertinimo. Beveik keturiasdešimčiai nuošimčių mokinių sunku buvo palyginti savo turimas žinias su mokytojo vertinimais. Pastarasis faktas leidžia teigti, kad ne visi mokytojai suvokia mokinių įsivertinimo, kaip neatsiejamą ugdymo proceso dalį. Statistiškai maksimaliai reikšmingi skirtumai ($p = 0,000$) fiksuoti mokomosios kalbos atveju (žr. 2.6 lent.). Nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų moksleiviai mano esą vertinami objektyviau nei lietuvių mokyklų mokiniai, o lietuvių mokomosios kalbos mokyklų dažniau nei nelietuvių teigė verti aukštesnio vertinimo.

2.13. diagrama

Ar Jūsų turimos lietuvių kalbos žinios atitinka mokytojo vertinimus? (Proc. N- 1597)

2.6 lentelė

Ar Jūsų turimos lietuvių kalbos žinios atitinka mokytojo vertinimus? (Proc. pagal mokomąją kalbą N-1597)

NUOMONĖ	MOKOMOJI KALBA	
	Lietuvių	Nelietuvių
1. Apskritai atitinka	34	49
2. Neatitinka (vertos aukštesnio pažymio)	21	15
3. Neatitinka (vertos žemesnio pažymio)	4	5
4. Sunku pasakyti	41	31
	p	0,000***

Tyrimo metu tirtas ir pedagogų požiūris į lietuvių kalbos ugdymo situaciją vidurinėje bendro lavinimo mokykloje. Mokytojams pateiktas kiek modifikuotas, tačiau savo esme labai artimas mokinių anketas (žr. 2.1 ir 2.2 diagr.) klausimams apie lietuvių kalbos ugdymo problemas. Aktualiausios problemas mokytojams – per didelis mokinių skaičius klasėse mokant gimtosios kalbos, menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai, formalių reikalavimų ir „popierizmo“ gausa ir menkas lietuvių kalbos mokėjimo vertinimas visuomenėje. Šiuos teiginius problemiškais įvardijo beveik visi respondentai (žr. 2.14 diagr.). Santykinai mažiausiai problemiškos sritys – egzaminų neatitikimas Bendrosioms programoms ir tai, kad lietuvių kalba vyresnėse klasėse – profilinis dalykas ir ne visi mokiniai turi vienodas galimybes pasiruošti egzaminui. Šiuos du teiginius problemišškai įvardija apie du trečdalius respondentų. Ekspertų pasisakymai praplečia mokytojų nuomonę. Bendra visų ekspertų nuomonė – programos perkrautos, reikia pagrįstai atrinkti privalomą

minimumą tiek kalbos, tiek literatūros dalykų, keisti egzaminų reikalavimus. Svarbu išmokyti kalbos sistemos, o ne detalių. Sudėtingumas, perkrovimas, testas egzaminuose skatina mokinius kalti, o ne skaityti, suvokti sistemą, kurti tekstus. Ekspertai akcentuoja metodinės bazės trūkumą : „lituanistai neturi mokytojo knygos, kaip kitų dalykų mokytojai. Kontrolinius ir kt. tenka pasiruošti patiems“; „trūksta kompiuterių programų, kurias galima naudoti lietuvių kalbos ir literatūros mokyme“, „lituanistams nebuvo parengta teminių ir detaliųjų planų pavyzdžių, tik dabar juos pradeda rašyti“. Anot vieno eksperto, reikėtų „atkreipti dėmesį į, atrodytų, elementarius dalykus:

a) **Mokinių skaičius klasėje.** Negali išklausti kiekvieno (o tai būtina), kai tokios didelės klasės. Mokant lietuvių kalbos, kiekvienas turi kalbėti, deklamuoti, pasakoti, tam būtina rasti laiko. Išmokykim redaguoti tekstą, interpretuoti, kai klasėje 30 mokinių.

b) **Realiai pagrįsti programas.** Valandų programoje nurodoma daugiau, negu yra realiai – iškrenta šventės, atostogos, o reikia išmokyti visas temas. Ar kas nors darė tyrimus, kiek **realiai** reikia valandų, norint išmokyti vieno ar kito dalyko? Santykis teorinės medžiagos ir pratybų taip pat turi būti apmąstytas ir pagrįstas. Daroma mechanškai -35 val., 35 temos. Nereikia daug temų – turėtų būti –1 tema ir 2 pamokos pratybų ir t.t.. Reikėtų tyrimų išsiaiškinti netik realų laiką, kurio reikia vienam ar kitam dalykui išmokyti, bet ir kiek laiko reikia skirti kalbos sistemai, kiek literatūrai ir pan. Paprastinant programas, atrinkti tuos autorius, kurie aktualūs, formuoja asmenybę.

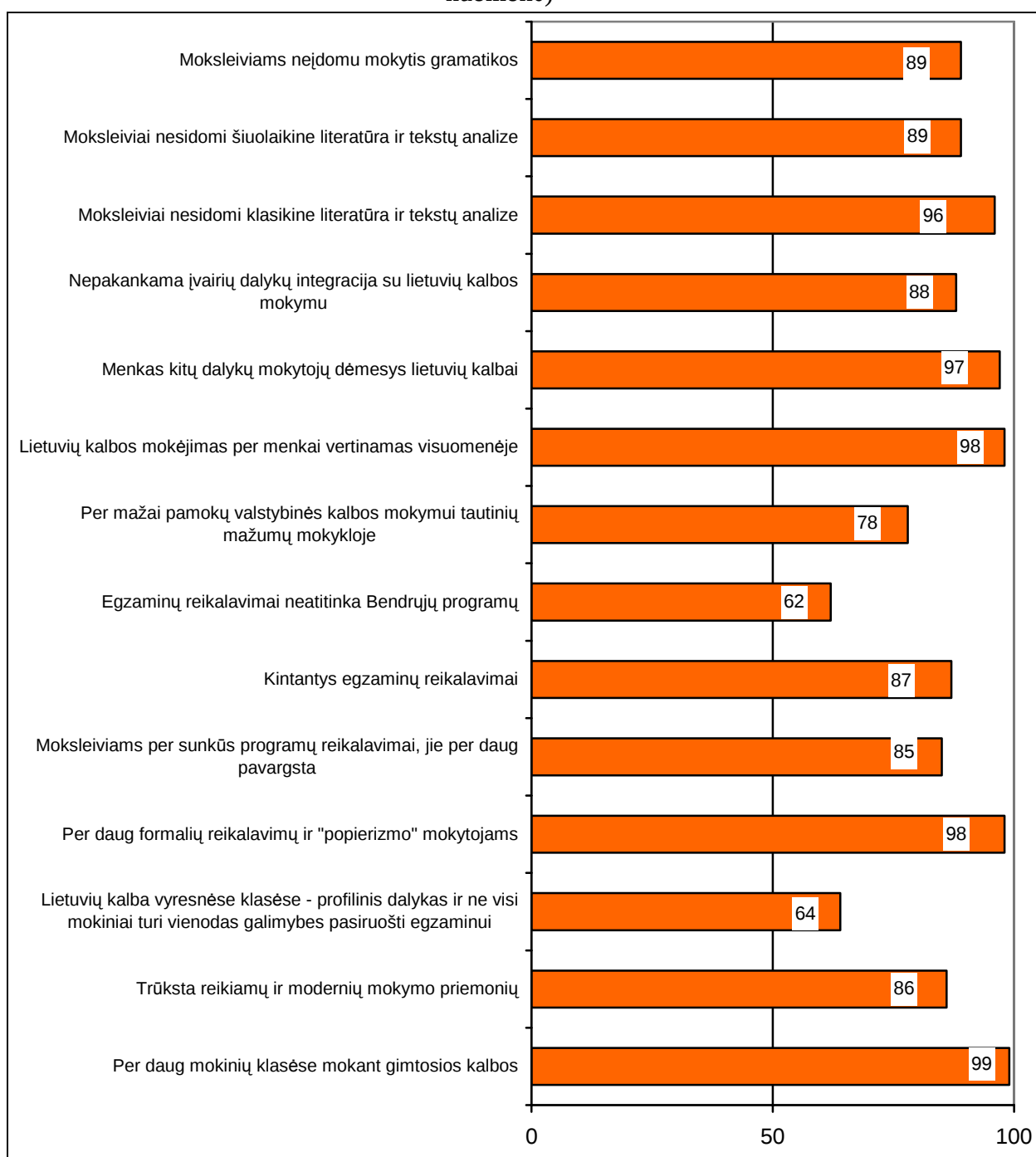
c) **Perimamumas** – iš klasės į klasę. Ta linkme jau einama, bet dar nėra vadovėlių. Pavyzdžiui, yra didžiųjų kalbos klaidų sąrašas – tai turėtų per visą programą nuo pirmos iki 12 klasės mokytis. Kalbos kultūra XI klasėje buvo neaprepiama. Taip pat nekartoti to paties laikotarpio nuo 9 iki 12 klasės, vaikai pajėgūs gerai suvokti jau 9 klasėje.

Mokinys turi būti susipažinęs visų pirma su elementariais dalykais. Vadovėlių autoriai dar prideda savo požiūrį ir ta kalba atrodo neįveikiama. Kalbos komisija daro gerą darbą, nes ji parodo tą minimumą, kurį dar galima išmokyti ir tai neatgraso. Žmogus turi žinoti, kad tai įveikiami elementarūs dalykai ir mokykla turėtų jais apsiriboti, o neužsivožti sau neįveikiamus tikslus. Mokinys kala, o po mėnesio nieko nelieka.

d) Rengiant programas ir standartus, daugiau **diskutuoti su praktikais, įtraukti pedagogus.** Reikia vienos koordinuojančios rankos –ministerijos, kad suderintų nuomones ir suvaldytų procesus

2.14. diagrama

Kiek sutinkate ar nesutinkate su žemiau pateiktais teiginiais? (proc. lietuvių kalbos mokytojų nuomonė)*

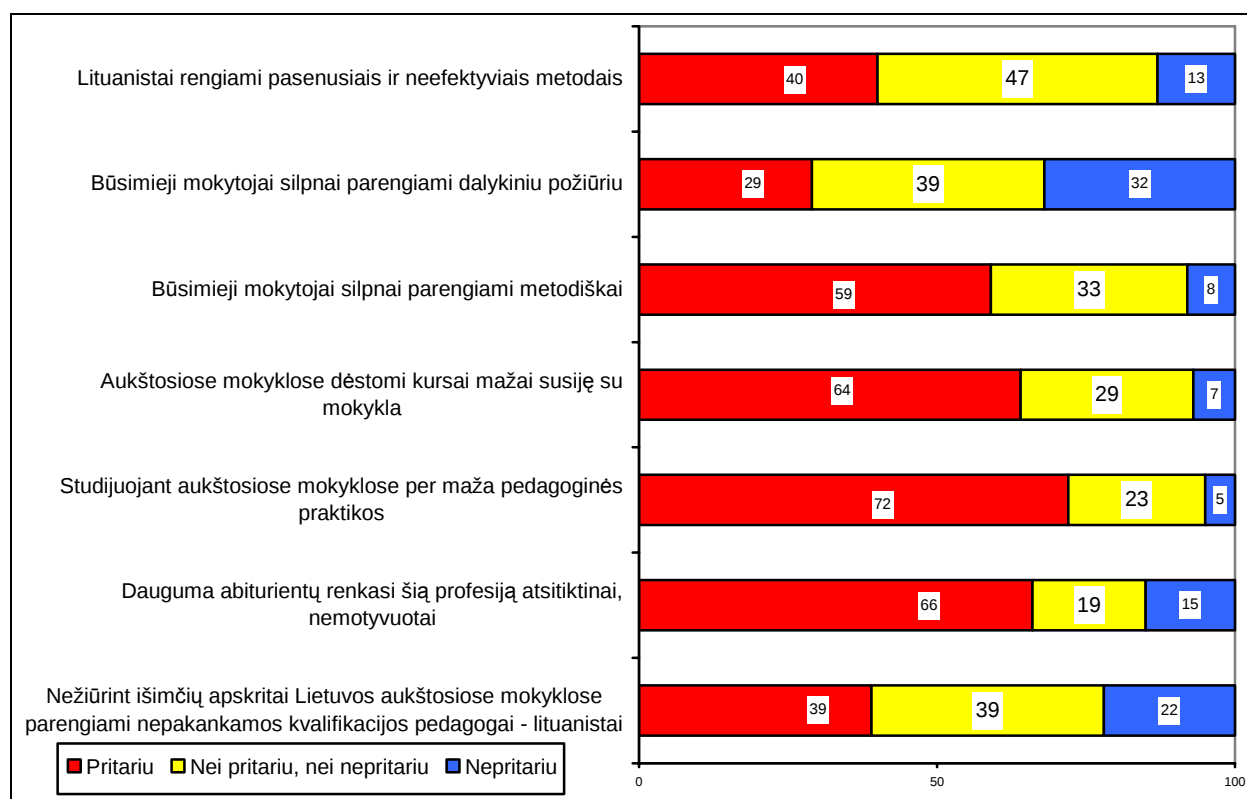
*Diagramoje pateiktos dvi („sutinku“ ir „turbūt sutinku“) keturių balų skalės reikšmės. Respondentai vertino kiekvieną teiginį.

Lietuvoje jau prieš penkerius metus aiškiai įvardytas poreikis reformuoti pedagogų rengimo sistemą. Akcentavus, kad švietimo kokybė artimiausioje ateityje labai priklausys nuo mokytojų pasirengimo dirbti naujomis sąlygomis, pabrėžiama, kad dabartinė pedagogų

rengimo sistema neatitinka per pastarąjį dešimtmetį mokykloje įvykusių pokyčių. Lituanistų prašėme įvertinti teiginius apie lietuvių kalbos mokytojų rengimo situaciją Lietuvoje. Kaip matyti 2.15 diagramoje mokytojai dažniausiai minėjo pedagoginės praktikos stoką aukštosiose mokyklose (72 %), abiturientų, besirenkančių šią profesiją, motyvacijos stoką (66 %), menką kursų, dėstomų aukštosiose mokyklose, ryšį su mokykla, silpną studentų metodinį parengimą (59 %). Ekspertai pritaria mokytojų nuomonei: „į pedagoginius universitetus retas stoja kaip į pirmą specialybę. Daugumai reikia tik diplomo. Visuomenėje esantys prioritetai svetimai kalbai irgi veikia“; „reikia suaktualinti pedagogų rengimą, daugiau laiko skiriant praktikai. Jei studentas dirba (tokių dabar daug), jis negali atlikti praktikos. Mokytojas dėl didelio krūvio ir įtampos taip pat negali skirti dėmesio praktikantui“; „nėra lituanistų sutarimo dėl bendros strategijos, kuria kryptimi šiuolaikinti pedagogų rengimą“.

2.15. diagrama

Kiek pritariate ar nepritariate šioms teiginiais apie Lietuvių kalbos mokytojų rengimo situaciją Lietuvoje? (proc. lietuvių kalbos mokytojų nuomonė) *

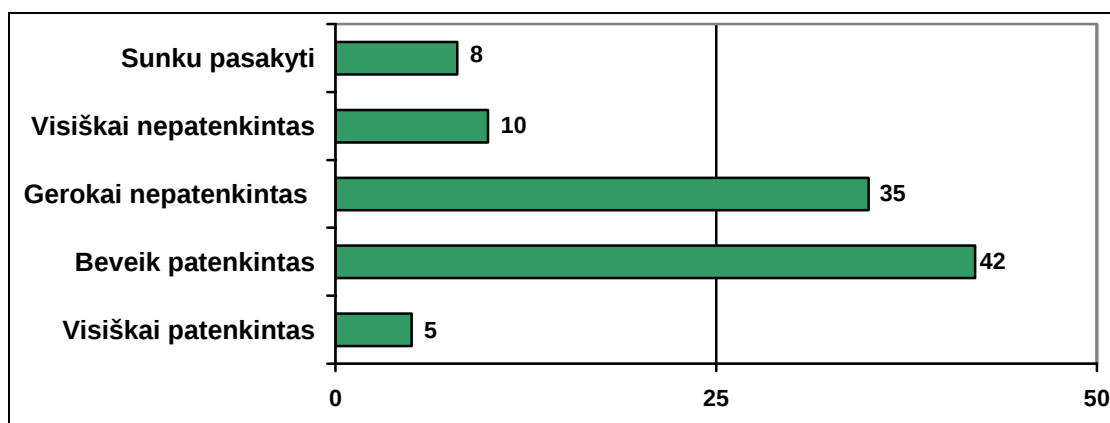

*Diagramoje reikšmė „pritariu“ anketoje matuota reikšmėmis dviem reikšmėm: „visiškai pritariu“, pritariu“. Reikšmė „nepritariu“ – atitinkamai „nepritariu“ ir „visiškai nepritariu“. Diagramos reikšmė „nei pritariu, nei nepritariu“ atitinka vieną anketos reikšmę. Respondentai vertino kiekvieną teiginį.

Studijos aukštojoje mokykloje tik pirmasis žingsnis pedagogo karjereje. Tolesnis etapas – nuolatinis mokymasis ir kvalifikacijos kėlimas. Respondentai vertino mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamas galimybes. Skirtinos, dvi, savo dydžiu beveik vienodos, respondentų nuomonių grupės: patenkintų ir nepatenkintų. Nepasitenkinimą kvalifikacijos tobulinimo galimybėmis išreiškė 47, o pasitenkinimą 45 procentai apklaustųjų. (žr. 2.16 diagr.). Lietuvių kalbos kvalifikacijos kėlimo požiūriu stebimas kokybės poreikis (žr. 2.17. diagr.) Kiek daugiau nei pusė respondentų pasigenda kokybiškai naujoves perteikiančių lektorių, o kvalifikacijos tobulinimo renginiai atrodo rutiniški ir nuobodūs.

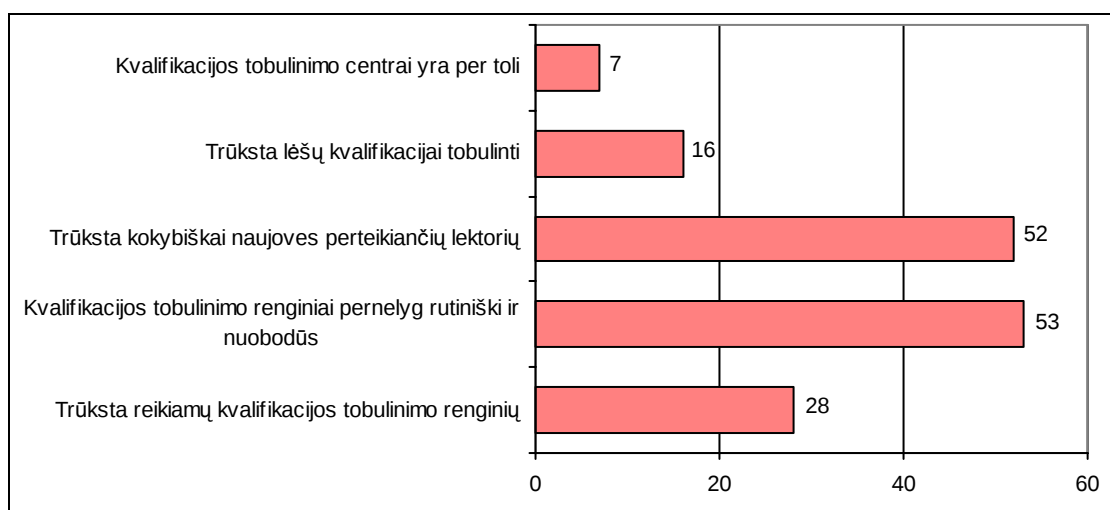
2.16. diagrama

Ar esate patenkinta (as) mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamomis galimybėmis? (proc. lietuvių kalbos mokytojų nuomonė)

2.17. diagrama

Pagrindinės nepasitenkinimo priežastys mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistema (proc. lietuvių kalbos mokytojų nuomonė) *

* Respondentai rinkosi kelis atsakymo variantus

2. 2 Bendrųjų programų, išsilavinimo standartų ir vadovėlių analizė

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai yra pagrindinis valstybės dokumentas, reglamentuojantis lietuvių kalbos kaip mokomojo dalyko ugdymo turinį bendrojo lavinimo mokykloje. Šiuo metu galiojančių Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų orientacinė trukmė – 4 metai: 2003 – 2006 m. (priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo) ir 2002 – 2005/2006 m. (XI – XII kl.). Atnaujinti ugdymo turinį planuojama 2007 m.

Išanalizavus lietuvių gimtajai ir valstybinei kalbai skirtas ugdymo turinio dalis, pastebėta, kad yra aptariamų programų ir standartų skirtumų bei panašumų.

2.8 lentelė

Lietuvių gimtosios ir valstybinės kalbos išsilavinimo standartų skirtumai ir panašumai

Lietuvių gimtoji kalba	Lietuvių valstybinė kalba
Skirtumai	
Be keturių kalbinės veiklos sričių, apibrėžiami kalbos bei literatūros pažinimo dalykai, t. y. nurodoma, kokių kalbotyros bei literatūros teorijos žinių turi turėti abiturientas, kaip tas žinias jis turėtų gebėti taikyti. Neaptariamas vertimo mokymas. Akcentuojamas funkcinis raštingumas.	Apsiriboja tik kalbinės veiklos sritimis: apibrėžiami tik klausymo, skaitymo, rašymo, kalbėjimo gebėjimai bei jų pasiekimų lygmenys. Išskiriamas vertimo mokymas. Akcentuojamos tik pagrindinės rašybos ir skyrybos taisyklės, kalbos normos, t. y. formalusis raštingumas.
Panašumai	
Vienodai apibrėžiami keturių kalbinės veiklos rūšių (kalbėjimo, skaitymo, klausymo, rašymo) gebėjimai.	

Skirtingi gebėjimai ir jų lygmenys susiję ir su skirtingu programų turiniu. Esminiai skirtumai yra tokie: **1) Skiriasi dalyko struktūra.** Gimtosios kalbos (toliau – GKP) dalyką sudaro dvi struktūrinės dalys: kalbos ugdymas (pažinimas ir vartojimas) ir literatūrinis (kultūrinis) ugdymas (Programos, 2002, 1). Valstybinės kalbos (toliau – VKP) dalyką sudaro viena dalis, kurios paskirtis – išugdyti „pakankamą komunikacinę kompetenciją“ (Programos, VKP, 2002, 1). VKP neteikiama literatūrinio ugdymo programa, yra tik nuorodų, kad lietuvių literatūros pažinimas turi būti integruotas į lietuvių kalbos kursą

(Programos, VKP, 2002, 1, 2, 4). Taigi XI–XII klasėse lietuviškų ir nelietuviškų mokyklų mokiniai įgyja skirtingų lietuvių kalbos žinių. Į tai reikia atsižvelgti suartinant valstybinius brandos egzaminus. **2) Skiriasi dalykų tikslai.** Gimtosios kalbos kurso paskutiniame „koncentre apibendrinama kalbos vartojimo patirtis bei žinios apie kalbą teksto lygmeniu (teksto lingvistika)“ (Programos, GKP, 2002, 1). Valstybinės kalbos kurse daugiau dėmesio skiriama „sudėtingesnėms kalbos struktūroms, žodžių ir gramatinių struktūrų sinonimikai, subtilesnių niuansų raiškai, kuriant ir suvokiant įvairių funkcinių stilių tekstus“ (Programos, VKP, 2002, 8). Taigi vis dar mokoma naujų kalbinės raiškos dalykų ne teksto lygmeniu.

Gimtosios kalbos programose sakoma, kad „XI–XII klasėse daugiau dėmesio skiriama viešajam (dialoginiam ir monologiniam) kalbėjimui, dalykiniam (referatai, rašiniai pagal tekstus) rašymui“ (Programos, GKP 2002, 1). Valstybinės kalbos programoje rašoma, kad „XI–XII klasėse ypatingos svarbos įgauna rašytinės kalbos mokymasis (skaitymas ir rašymas)“ (Programos, VKP 2002, 3). Matyti, kad programų akcentai sutampa tik rašytinės kalbos požiūriu. Kita vertus, viešasis kalbėjimas lygiai taip pat aktualus ir kitakalbiams mokiniams. Išsilavinimo standartai akcentuoja įvairių skaitomo teksto suvokimo strategijų taikymą. Todėl manytina, kad šiuo požiūriu programos skiriasi nežymiai. **3) Skiriasi požiūris į mokinių žodyno formavimą.** Valstybinės kalbos programoje išsamiai aptarta dalyko turinio sociokultūrinė tematika (Programos, VKP, 2002, 7–8), t. y. nurodoma, kokių temų žodynas turi būti plečiamas, formuojamas. Natūralu, kad gimtosios lietuvių kalbos programoje tokia tematika neaptariama. Taigi negimtakalbių žodynas yra tikslingai plečiamas, formuojamas mokant suprasti bei kurti tam tikros tematikos tekstus. Gimtakalbiai analizuoja kultūrinės (literatūrinės) temos tekstus, negimtakalbiai orientuojasi į visuomenei aktualias temas. Akivaizdu, kad tekstų turinys lemia ir jų raišką, todėl gimtakalbiai skaito sudėtingesnės raiškos tekstus. Šis skirtumas yra objektyvus, nes gimtakalbiai, kaip jau buvo minėta, nagrinėja lietuvių ir visuotinę literatūrą, o kitakalbiai lietuvių literatūrą analizuoja labai fragmentiškai. Suprantama, kad teksto suvokimo gebėjimai visų pirma susiję su paties analizuojamo teksto turiniu, tačiau gilesnis kultūrinio (literatūrinio) konteksto išmanymas lengvina teksto suvokimo procesą. **4) Programų turinys skiriasi kalbos ugdymo dalykų požiūriu:** gimtosios kalbos programoje daug dėmesio skiriama kalbos ir visuomenės klausimams, retorikai ir stilistikai, tekstams, jų struktūrai, sakinio ir rašytinio teksto kalbos ypatybėms, sakytinei ir rašytinei kalbai, kalbos kultūrai. Valstybinės kalbos programa pakreipta kitokia linkme: kalbama apie sociokultūrinę tematiką (t. y. kokių temų žodynas

turėtų būti formuojamas) ir kalbinės raiškos dalykus (t. y. kokias komunikacines intencijas ir abstrakčias sąvokas turėtų gebėti reikšti mokinys). Taigi lietuviškų ir nelietuviškų mokyklų mokiniai tikslingai mokomi skirtingų dalykų. **5) Skiriasi požiūris į literatūrinį ugdymą:** gimtosios kalbos programoje pateikiama išsami literatūrinio ugdymo programa (GKP, 2002, 5–7). Valstybinės kalbos programoje yra tik nuorodų, kad lietuvių literatūros pažinimas turi būti integruotas į lietuvių kalbos kursą (VKP, 2002, 1, 2, 4) ir tam skirta viena aptaki sociokultūrinė tema: „**Lietuvių literatūros raida Europos kultūros kontekste** (pagrindinėmis epochos, stiliai, kryptys, srovės, iškilieji autoriai ir jų kūriniai)“ (VKP, 2002, 7), kuri nenurodo nei konkrečių aptartinių autorių, nei kūrinių.

Skiriasi ir standartų reikalavimai: valstybinės kalbos standartai apsiriboja tik kalbinės kompetencijos sritimis (klausymu, skaitymu, rašymu ir kalbėjimu), o gimtosios kalbos standartai be minėtų sričių apima ir kalbos bei literatūros pažinimo dalykus. Valstybinės kalbos standartuose aptariama daugiau specifinių pasiekimų, būdingų negimtajai kalbai.

Taigi šiuo metu galiojančiose GKP ir VKP yra skirtumų. Vieni jų, pvz., susiję su tam tikrais pasiekimais, kaip antai: teksto kūrimo, kalbos (jos sąsajų su visuomene ir pan.) ir literatūros pažinimo, atsiradę dėl to, kad kai kuriuos gebėjimus kitakalbiai mokiniai susiformuoja gimtosios (lenkų ar rusų) kalbos pamokose, o mokydami VK juos tik taiko. Mokantis gimtosios lietuvių kalbos aptariami mokinių gebėjimai tikslingai formuojami. Šis programų skirtumas turbūt nėra esminis, nes praktiškai kitakalbiai mokiniai susiformuoja tokių pačių gebėjimų, kokie aptariami GKP, tik ne VK, o gimtųjų kalbų pamokose.

Kiti skirtumai atsiranda dėl to, kad kitakalbiai mokiniai kalbinės kompetencijos dalykų: intencijų, abstrakčių sąvokų raiškos, žodyno mokosi ir XI–XII klasėse, o gimtakalbiai mokiniai daugiau dėmesio skiria komunikavimo veiklai, o ne lingvistinei kompetencijai. Aptariamasis skirtumas negali būti panaikintas dėl to, kad lietuvių valstybinė kalba kitakalbiams nėra gimtoji, jos raiškos galimybių jiems reikia tikslingai išmokti.

Taigi visiškai suvienodinti GKP ir VKP būtų netikslinga, tačiau standartų, komunikavimo gebėjimų lygmeniu tai padaryti galima.

Taigi išanalizavus Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinio dalis, skirtas lietuvių gimtajai ir valstybinei kalbai, galima konstatuoti, kad jos, nors ir turi panašumų, yra pakankamai skirtingos.

Mokymosi laikas

Programos – labai svarbus vienodo standarto pasiekimo veiksnys. Tačiau turbūt ne mažiau svarbus yra ir laikas, skirtas programai įgyvendinti. Šiuo metu ugdymo proceso laiko veiksnys palankesnis gimtosios kalbos vartotojams.

2.9 lentelė

Lietuvių kalbos mokymosi laiko paskirstymas²

Pradinio ugdymo programa			
lietuviškos mokyklos (valandos procentais)		tautinių mažumų mokyklos (valandos procentais)	
34		11	
Pagrindinio ugdymo programa			
lietuviškos mokyklos (valandos procentais)		tautinių mažumų mokyklos (valandos procentais)	
18		10	
Vidurinio ugdymo programa			
lietuviškos mokyklos (valandos procentais)		tautinių mažumų mokyklos (valandos procentais)	
Bendrasis kursas	išplėstinis kursas	bendrasis kursas	išplėstinis kursas
11	16	10	12

Taigi lietuvių kalbos (gimtosios ir valstybinės) ugdymo turiniui skirtas mokymo laikas skiriasi (negimtakalbiams jo skirta gerokai mažiau).

Viena pagrindinių sąlygų, kad būtų įgyvendintas Bendrosiose programose (2002; 2003) numatomas lietuvių kalbos kaip mokomojo dalyko ugdymo turinys, yra programų ir vadovėlių turinio dermė, vadovėlių turinio atnaujinimas, atsižvelgiant į programoje brėžiamas naujas ugdymo gaires. Dabartinėse Bendrosiose programose (2002; 2003) iš esmės remiamasi Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų projektais I – X kl. (1997) ir XI – XII kl. (1999) – išliko tos pačios ugdymo turinio formavimo nuostatos bei principai, tačiau naujose programose akcentuojami ir nauji siekiai: ugdymo turinį priartinti prie moksleivio patirties, jo sociokultūrinių, gyvenamosios aplinkos poreikių, ugdyti jo asmeninę, socialinę, pažinimo ir kultūrinę kompetenciją, užtikrinti aukštą ugdymo(si) kokybę.

² Detaliau skaityti Lietuvių kalbos ugdymo strategija bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose// Švietimo naujovės. Nr. 13. Vilnius: ŠAC, 2005.

Vienas šio tyrimo tikslų – išanalizuoti, kaip lietuvių gimtosios ir valstybinės kalbos vadovėliuose įgyvendinamas Bendrųjų programų turinys.

Pažvelgus į lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros vadovėlių V – X kl., iš kurių moksleiviai mokėsi ir tebesimoko 2003 – 2006 m. (2.9 lent.), leidimo metus, matyti, kada buvo atnaujintas jų turinys. Vadovėlių leidimo metai rodo, kad daugelis atnaujintų arba naujų vadovėlių, parašytų pagal 2003 m. Bendrąsias programas, išleisti tik 2005 – 2006 m., t.y. baigiant šioms programoms galioti. Vadinasi, daugelis lietuvių kalbos ir literatūros vadovėlių, iš kurių moksleiviai mokėsi 2003 – 2006 m., buvo parašyti pagal anksčiau (1997) galiojusias Bendrąsias programas. Tokia situacija leidžia daryti išvadą, kad lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros vadovėlių V – X kl. turinio atnaujinimo procesas atsilieka nuo Bendrųjų programų, beje, kalbos vadovėliai atnaujinami greičiau nei literatūros (kai kurie iš jų parašyti 1995 – 1998 m.). XI – XII kl. lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros vadovėlių (2.9 lent.) turinio atnaujinimo procesas pagal naujas Bendrąsias programas (2002) vyko kiek greičiau: nauji lietuvių kalbos ir literatūros vadovėliai pasirodė antraisiais – trečiaisiais programų galiojimo metais, taigi iki tol taip pat buvo gana sudėtinga visiškai įgyvendinti Bendrosiose programose (2002) numatytą lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo turinį.

Lietuvių valstybinės kalbos vadovėlių V – X ir XI – XII kl. (2.9 lent.) turinys taip pat pradėtas atnaujinti tik 2005 – 2006 metais, kai jau baigia galioti Bendrosios programos (2002, 2003). Daugelis lietuvių valstybinės kalbos vadovėlių V – X ir XI – XII kl. parašyti 1999 – 2001 m. pagal 1997 ir 1999 m. Bendrąsias programas, taigi turinio atnaujinimo procesas taip pat vyksta lėtai. Problemiškiausia situacija atrodo XI – XII kl.– šio koncentro mokiniai turi galimybę mokytis iš naujo E. Kutanovienės vadovėlio „Aš esu, tu esi, mes esame.... XI – XII kl. (2005), tačiau jo anotacijoje nurodoma, jog šio vadovėlio tikslas – ugdyti lingvistinę kompetenciją, kai tuo tarpu Bendrosiose programose (2002) XI – XII kl. keliama tikslai ugdyti lingvistinę, sociokultūrinę, sociolingvistinę, socialinę, diskurso ir strateginę kompetencijas, taigi šis vadovėlis neapima viso lietuvių kalbos kaip nevalstybinės ugdymo turinio XI – XII kl. Vadinasi, XI – XII kl. moksleiviai iki šiol valstybinės lietuvių kalbos mokosi iš neatnaujintų vadovėlių. Palyginus lietuvių gimtosios ir valstybinės kalbos vadovėlių turinio atnaujinimo situaciją pasikeitus Bendrosioms programoms ir išsilavinimo standartams (2002; 2003), galima daryti išvadą, kad tendencijos tos pačios – vadovėlių turinio atnaujinimo procesai gerokai atsilieka nuo Bendrųjų programų.

2005/2006 ir 2006/2007 m.m. galiojančių vadovėlių sąrašė nemažai vadovėlių, išleistų iki 2002 ir 2003 m. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų pasirodymo, t. y. 1995 – 2001/2002 m. Siekiant išsiaiškinti, kaip šiuose vadovėliuose įgyvendinamas Bendrosiose programose (2002; 2003) numatomas lietuvių gimtosios kalbos ugdymo turinys, buvo atlikta šių vadovėlių turinio (jį sudaro žinių sistema, ugdomi gebėjimai ir formuojamos vertybės) apžvalga pagal lietuvių kalbos kaip mokomojo dalyko ugdymo turinio sritis: kalbinio ugdymo (kalbos vartojimo ir kalbos pažinimo) ir literatūrinio ugdymo. Tyrimui pasirinkti tie vadovėliai, iš kurių mokosi didžioji dauguma moksleivių.

Tyrimas parodė, kad iki naujų Bendrųjų programų (2002; 2003) pasirodymo išleistų lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros vadovėlių V – X turinys iš esmės atitinka dabartinių Bendrųjų programų turinį, tačiau kai kurie pastebėti vadovėlių turinio trūkumai neleidžia visiškai įgyvendinti Bendrosiose programose numatomo turinio ir pasiekti nurodytų tikslų. Tuo tarpu XI – XII klasės lietuvių kalbos vadovėliai tik iš dalies atitinka Bendrųjų programų (2002) turinį, todėl programų turinio įgyvendinimas buvo problemiškas iki naujų vadovėlių pasirodymo.

Problemiškiausia lietuvių gimtosios kalbos ugdymo sritis vadovėliuose – kalbos vartojimo. Apžvelgus V – X kl. lietuvių kalbos vadovėlių turinį, ryškėja nepakankamas dėmesys visoms kalbinės veiklos formoms (klausymui, kalbėjimui, skaitymui, rašymui). V – VI kl. vadovėliuose (Sirtautienė J., V. ir V. V. Sirtautai. Lietuvių kalba V – VI kl. 1997, 1998) neaptariamas kalbėjimas atsižvelgiant į tikslą, beveik visiškai nekalbama apie skaitymo tikslus, skaitymą, atsižvelgiant į teksto paskirtį, adresatą, pobūdį; nemokoma skirti fakto ir nuomonės, naudotis įvairiomis skaitymo strategijomis; tekstų kūrimas nepakankamai siejamas su adresatu ir rašymo tikslais; komunikacinės situacijos turėtų būti labiau siejamos su moksleivio patirtimi, artimiausia jo aplinka, šiuolaikiniu sociokultūriniu kontekstu. Taigi šiuose vadovėliuose nepakankamai ugdomi gebėjimai suprasti teksto paskirtį, kalbėtojo ir rašytojo tikslus bei teksto prasmę, kurti įvairių tipų ir žanrų tekstus. Lietuvių kalbos vadovėliuose VII – VIII kl. (Čepaitienė G., Palubinskienė E. Lietuvių kalba VII – VIII kl., 1999, 2000) nepakankamai dėmesio skiriama klausymosi tikslams, klausymosi strategijoms; neaptariama teksto struktūra, komponavimas, pastraipų struktūra, jų siejimo būdai, teksto tipai, žanrai, jų specifika. Taigi tuo remiantis galima daryti išvadą, kad šiuose vadovėliuose nepakankamai ugdomi mokinių gebėjimai suvokti ir kurti tekstą, laikantis pagrindinių teksto kūrimo principų bei paisant jo žanro specifikos. Lietuvių kalbos vadovėliuose IX – X kl.

(Koženiauskienė R., Dobrovolskis B., Zinkevičius Z. Lietuvių kalba IX kl., 1999; Dobrovolskis B., Kavaliauskas V., Koženiauskienė R., Zinkevičius Z. Lietuvių kalba X kl., 2000) visiškai neskiriama dėmesio teksto skaitymo gebėjimams ugdyti (neaptariami skaitymo tikslai, jo paskirtis, adresatas, pobūdis, teksto daromas poveikis, jo prasmė; nemokoma suvokimo strategijų, neaiškinama, kaip reikėtų rasti, tvarkyti informaciją), mažai dėmesio tekstų, kuriuose prasmė reiškia ne vien verbaliniais ženklais, suvokimui (aptariama tik reklama). Kalbos vartojimo temos pateikiamos labai akademiškai, vadovėliuose trūksta procedūrinių žinių, praktinių užduočių, skirtų gebėjimams ir įgūdžiams ugdyti.

Kalbos pažinimo temos V – X kl. taip pat nevysiškai atitinka Bendrųjų programų turinį. V – VI kl. vadovėliuose nėra veiksmoždzio temos, ji perkeliama į 7 – 8 kl. koncentrą. Tuo tarpu 7– 8 kl. lietuvių kalbos vadovėliuose nemokoma priebalsio j tarimo ir rašybos, nėra dalelyčių rašybos, sudėtinių jungtukinių (sujungiamųjų ir prijungiamųjų) sakinių skyrybos temų, jos perkeliomos į IX kl. kursą. Šie programų ir vadovėlių turinio neatitikimai tampa ypač problemiški, kai mokiniai mokosi iš skirtingu laiku parašytų vadovėlių: pavyzdžiui, IX kl. mokiniai, pradėję mokytis iš naujo lietuvių kalbos vadovėlio (Dobrovolskis B., Koženiauskienė R., Mikulėnienė D. Lietuvių kalba. Vadovėlis IX kl., 2005), parašyto pagal Bendrųjų programų (2003) turinio reikalavimus, lieka nesimokę sudėtinio sujungiamojo sakinio, nes naujajame vadovėlyje šios temos nėra, kaip ir senajame VIII kl.vadovėlyje, iš kurio jie mokėsi (naujas lietuvių kalbos vadovėlis VIII kl. pasirodė 2006 m.). Tokie neatitikimai sudaro sąlygas atsirasti žinių spragoms, nes IX kl. moksleiviai stoja į gimnaziją.

Įgyvendinti Bendrosiose programose (2002) numatytą lietuvių kalbos ugdymo turinį XI – XII kl. atsirado galimybė tik nuo 2004 m., kai pasirodė programų turinį atitinkantys vadovėliai (Salienė V., Smetona A. Lietuvių kalba XI – XII kl., 2004; Čepaitienė G., Župerka K. Lietuvių kalba XI – XII kl., 2004). Iki tol naudotų vadovėlių turinys tik iš dalies atitiko programose numatomą turinį. Lietuvių kalbos vadovėlio XI kl. (Šukys J. Lietuvių kalba. Kalbos kultūra XI kl., 2001) turinys šiandien jau visiškai neatitinka Bendrosiose programose numatomo ugdymo turinio – sisteminis kalbos kultūros kursas turėjo būti dėstomas iki 2004 – 2005 m.m. Tuo tarpu lietuvių kalbos vadovėlyje XII kl. (Župerka K. Lietuvių kalba. Stilistika XII kl., 2000) aptariama tik viena programoje nurodyta kalbos ugdymo tema (retorika ir stilistika), tačiau ir ji nepakankamai susieta su moksleivio patirtimi, jo gyvenamąja aplinka bei dabarties sociokultūriniu kontekstu – visiškai neaptiriamas

elektroninis diskursas, neskiriama su šia tema susijusių užduočių. Tuo tarpu 2002 – 2003 m. šių klasių moksleiviai neturėjo lietuvių kalbos vadovėlių, kuriuose būtų pateikiamos Bendrosiose programose (2002) nurodytos temos: kalba ir visuomenė (komunikacijos samprata, kalbos funkcijos, tautos pasaulėjautos, materialinės ir dvasinės kultūros išraiška kalboje, kalbos ir jų kontaktai, dvikalbystė ir daugiakalbystė, kalba ir informacinės technologijos), teksto suvokimas ir kūrimas (teksto struktūra, sakinio ir rašytinio teksto ypatybės, sakytinė ir rašytinė kalba). Taigi remiantis šiais pastebėjimais, galima daryti išvadą, kad didžioji dalis Bendrosiose programose (2002) numatomo lietuvių kalbos ugdymo turinio XI – XII kl. vadovėliuose nebuvo pateikta iki 2004 m.

Literatūros vadovėlių V – X kl. ir XI – XII kl. turinys iš esmės dera su Bendrosiose programose numatomu literatūrinio ugdymo turiniu, juose paisoma rekomendacijų kūrinių tematikai, problematikai, nagrinėjimo aspektams, formuojamos nurodytos sąvokos. Į psichologinius moksleivių amžiaus ypatumus, jų interesus, skaitymo polinkius dažniausiai atsižvelgiama V – VIII kl. vadovėliuose, ypač VII – VIII kl., tuo tarpu IX – X kl. vadovėliuose pasigendama paauglių ir jaunimo literatūros kūrinių, jiems artimos problematikos, visiškai nekalbama apie populiariąją literatūrą, mažai siūloma negrožinės literatūros kūrinių (laiškų, dienoraščių, atsiminimų, eseistikos). Taigi literatūros vadovėliuose galėtų būti daugiau sąsajų su šiuolaikinio gyvenimo socialiniu kultūriniu kontekstu, kitomis kultūros formomis (daile, kinu, teatru, fotografija, televizija ir kt.), daugiau dėmesio skiriama įvairiems skaitytojų interesams. Iki šiol tebegaliojančių literatūros vadovėlių XI – XII kl., skirtų senajai ir XIX a. lietuvių literatūrai (Jovaišas A. Senoji Lietuvos literatūra iki XIX a. pr. XI – XII kl., 1998; Žentelytė A. XIX a. lietuvių literatūra XI – XII kl., 2001), turinys gerokai platesnis, nei nurodoma Bendrosiose programose (2002), lietuvių literatūra aptariama visuotinės literatūros kontekste, tačiau detaliau visuotinės literatūros kūriniai neanalizuojami (atskiro visuotinės literatūros vadovėlio nėra parašyta). Šiuose vadovėliuose iš esmės orientuojamasi į literatūrologinių gebėjimų ugdymą, tačiau pasigendama kūrinių aptarimo aspektų, aktualizuojančių literatūros klasiką, susijusių su dabarties sociokultūriniu kontekstu. Literatūros vadovėliuose, kuriuose aptariama XX a. lietuvių literatūra (Daujotytė V. Lietuvių literatūra. XX a. pr. ir 2 pusė. XI kl., 1996/1998; Daujotytė V., Bukelienė E. Lietuvių literatūra 1940 – 1995 XII kl., 1995/1997) nėra eseistikos, dokumentinės literatūros temų, sąsajų su šiandienos sociokultūriniu kontekstu.

2003 – 2006 m. buvo išleisti atnaujinti ar visiškai nauji lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros vadovėliai V – XII kl., atitinkantys Bendrosiose programose (2002, 2003) numatytą ugdymo turinį. Atnaujintų lietuvių gimtosios kalbos vadovėlių turinys V – X kl. (2.9 lent.) esmingai nesikeitė, ypač kalbos pažinimo srityje (atsirado programoje nurodytos temos, kurių nebuvo ankstesniuose vadovėliuose), ryškiausi turinio pokyčiai pastebimi kalbos vartojimo srityje: daugiau dėmesio skiriama klausymo, kalbėjimo, skaitymo, rašymo temoms, siekiama ugdyti komunikacinius mokinių gebėjimus. Daugelyje vadovėlių pateikiamos užduotys atitinka moksleivių amžiaus ypatumus, jos siejamos su jų patyrimu, sociokultūrine aplinka (siūloma kurti interneto svetainę, įvairių tipų ir žanrų tekstus, diskutuoti), tačiau kai kuriuose vadovėliuose nepavyko išvengti akademiškumo, pasigendama žaismės, aktualios sociokultūrinės tematikos tekstų ir užduočių. Lietuvių gimtosios kalbos vadovėlių XI – XII kl. (2.9 lent.) turinys atnaujintas iš esmės: vadovėliuose pateikiamos šiuolaikinio kalbotyros ir kalbos didaktikos požiūrį atitinkančios kalbinės komunikacijos, retorikos ir stilistikos, teksto kūrimo teorijos; tekstų tematika ir problematika bei skiriamos užduotys pakankamai artimos moksleivio patirčiai, susietos su jo sociokultūriniu kontekstu (reklamos tekstų kūrimas, tekstų kūrimas laisvai pasirinkta tema, jų pateikimas įvairiomis formomis, hipertekstų analizė).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, lietuvių gimtosios kalbos vadovėlių turinys atnaujinamas greičiau nei literatūros. Nauji literatūros vadovėliai parašyti tik IX – XII kl. Apžvelgus naujų literatūros vadovėlių IX – X kl. turinį, galima pastebėti pozityvių pokyčių: literatūrinis ugdymas integruojamas su kalbos ugdymu, ieškoma būdų, kaip aktualizuoti klasikos kūrinius, juos susiejant su moksleivio patirtimi ar jo sociokultūriniu kontekstu (Antikos laikų „scenarijai“ mūsų dienomis; tautosaka ir šiuolaikinės dainos), ieškoma literatūros sąsajų su kitais menais ar kultūros formomis (kinu, televizija, fotografija, daile), skaitoma ir analizuojama ne tik literatūros klasika, bet ir populiarioji literatūra, aptariami masinės kultūros reiškiniai, skaitomi ne tik grožiniai tekstai, bet ir šiuolaikinė eseistika.

2003 – 2004 m. parašyti literatūros vadovėliai XI – XII kl. bendrajam ir išplėstiniam kursui (2.9 lent.). Šiuose vadovėliuose pateikiamuose tekstuose ir užduotyse svarstoma universali etinė, filosofinė, egzistencinė, socialinė problematika, kuri iš esmės suprantama, tačiau ne visada artima moksleivio patirčiai. Problemiškiausi šiuo požiūriu tautosakos, senosios raštijos bei XIX a. literatūros tekstai, kuriuos siekiama aktualizuoti įvairiomis kūrybinėmis, probleminio, diskusinio pobūdžio užduotimis, siūlomi įdomesni analizės

aspektai, moksleiviai skatinami išsakyti savo požiūrį, sieti skaitomo teksto problematiką su savo patyrimu. Taigi vadovėliuose siekiama formuoti dialogišką moksleivio santykį su kultūros tradicija. Vis dėlto derėtų pastebėti, kad visuose XI – XII kl. vadovėliuose trūksta procedūrinių žinių, kaip skaityti (analizuoti, interpretuoti) meninį tekstą.

Ugdymo turinio proporcijų įtaka ugdymo rezultatams

Kaip ugdymo turinys lemia ugdymo rezultatus, matyti paanalizavus mokinių skaitymo ir rašymo pasiekimų tyrimų medžiagą bei valstybinių gimtosios kalbos egzaminų rezultatus.

Nacionaliniai mokinių pasiekimų (skaitymo ir rašymo) tyrimai, vykę 2002-2006 metais 6, 8, 10 klasėse³, leidžia teigti, kad mokiniai geriau atlieka kalbos sandaros žinių taikymo ir teksto suvokimo užduotis, sunkiausios mokiniams yra teksto kūrimo užduotys. Kalbant apie atskiras ugdymo turinio sritis, darytina prielaida, kad mokiniai geriau suvokia ir analizuoja grožinius tekstus, sunkiau sekasi analizuoti negrožinį tekstą. Mokomoji medžiaga, pateikiama vadovėliuose, akcentuoja grožinio teksto suvokimą (literatūrinis lavinimas), negrožiniai tekstai kalbos pamokose atsirado tik pasirodžius naujausiems vadovėliams, t. y. nuo 2004 metų. Teksto kūrimo užduočių sunkumą taip pat lemia neatitikimai tarp mokomosios medžiagos, pateikiamos vadovėliuose, ir programų reikalavimų. Ne mažiau svarbi ir ta aplinkybė, kad iki 2007 metų gimtosios kalbos valstybinių ir mokyklinių egzaminų metu izoliuotomis kalbos užduotimis tikrinami gramatikos įgūdžiai. Teksto kūrimo gebėjimus mokiniai demonstruoja tik rašydami teksto interpretaciją, tačiau ši užduotis labiau atskleidžia mokinių specifinius, literatūrinius, gebėjimus, o programose akcentuojamas ir bendrųjų gebėjimų ugdymas. Interpretacijos rašymas neskatina mokinių mokytis kurti įvairių tipų ir žanrų tekstus. Kaip jau buvo minėta, geriausiai mokiniai atlieka gramatikos užduotis. Sisteminė lietuvių kalbos ugdymo kryptis turi galias tradicijas, mokytojai yra gerai suvokę ugdymo metodus, dauguma vadovėlių taip pat akcentuoja gramatikos įgūdžius, todėl tokie rezultatai nestebina. Vis dėlto pažymėtina, kad kalbos pažinimo ir vartojimo dalykai yra tik viena iš lietuvių kalbos turinio dalių (ne mažiau svarbi kalbinio ugdymo dalis, susidedanti iš kalbėjimo, klausymo, skaitymo, rašymo), todėl kalbos sistemos dalykai neturėtų būti suabsoliutinami.

³ Žr. Nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų ataskaitas, www.pedagogika.lt

Valstybinių gimtosios kalbos egzaminų rezultatai⁴ rodo, kad ir abiturientai geriausiai atlieka kalbos (t.y. rašybos, skyrybos) užduotis, sunkiau sekasi analizuoti negrožinį tekstą, o sunkiausia užduotis – grožinio teksto interpretacija.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad užduotys, reikalaujančios analizės, interpretavimo, vertinimo gebėjimų, mokiniams yra sunkesnės nei užduotys, tikrinančios, kaip mokiniai geba taikyti žinias.

Kalbos ugdymo strategijoje nurodoma, kad turi būti parengta viena lietuvių kalbos brandos egzamino programa bei kalbėjimo įskaitos reikalavimai visų Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų abiturientams, taip pat parengta ir išbandyta nauja užduotis. 2006 metais įvykęs bendros lietuvių (gimtosios ir valstybinės) kalbos užduoties, kurią sudarė teksto suvokimo ir teksto kūrimo užduotys, bandymas leidžia daryti prielaidą, kad mokantis pagal skirtingas programas negalima tikėtis lygiaverčių rezultatų: mokiniai, kuriems lietuvių kalba yra negimtoji, negali konkuruoti raštingumo, teksto kūrimo (turinio) aspektais, iš dalies galima lyginti tik teksto suvokimo rezultatus. Suvienodintos egzamino programos nepadės išspręsti problemų, kol nebus pertvarkytas visas ugdymo turinys, parengtos naujos mokymo priemonės ir kt.

2.3. Ryšys tarp lietuvių kalbos šiuolaikinimo ir lietuvių kalbos mokymo šiuolaikinimo

Lietuvių kalba mokykloje yra specifinis mokomasis dalykas, apimantis kalbą ir literatūrą, todėl ir dalyko turinio šiuolaikinimas yra susijęs su abiem turinio dalimis.

Lietuvių kalbos šiuolaikinimas suprastinas kaip kalbos atnaujinimas aktualijomis, atsižvelgiant į kintančias vartojimo aplinkybes (globalizacija, tautiškumo išlaikymas). Siektina ugdyti ne pasyvius kalbos vartotojus, o aktyvius ir savimi pasitikinčius kalbos kūrėjus. Būtina kurti ir skleisti naujas kalbos formas, remtis šiuolaikiniais teksta, naujomis raiškos formomis, visų pirma interneto teikiamomis galimybėmis. Pakitusi žmonių bendravimo kultūra diktuoja ir kitokius reikalavimus kalbai. Atrama kalbos šiuolaikinimui, viena vertus, galėtų būti kalbos normų peržiūrėjimas (šiuo metu peržiūrimos skyrybos normos) ir suprantamas normų perteikimas. Kita vertus, labai svarbu nuolat aktualizuoti kalbą: kalba turi tenkinti dabartinius vartotojo poreikius.

⁴ žr. Valstybinių gimtosios kalbos egzaminų statistines ataskaitas ir kokybines analizes, www.nec.lt

Literatūra mokykloje turėtų visų pirma ugdyti skaitytoją, todėl viena būtinausių šiuolaikinimo sąlygų yra tekstų atranka. Literatūrinis ugdymas turėtų būti orientuojamas ne tik į grožinę literatūrą, bet ir į įvairios paskirties diskursą: literatūrinio ugdymo šiuolaikinimas turėtų būti siejamas ir su poreikiu pažinti įvairialypį šiuolaikinį kultūrinį gyvenimą, gebėti jį vertinti, pačiam aktyviai jame dalyvauti.

Suprantama, kad ugdymo turinio šiuolaikinimas susijęs su ugdymo metodais ir mokymo priemonėmis. Tik naujausiuose lietuvių kalbos vadovėliuose pastebima įvairesnių mokymo(si) strategijų taikymo pavyzdžių, akcentuojamos bendradarbiavimo, mokymosi mokytis nuostata, stengiamasi formuoti vertybines nuostatas ne tiesmukai, o per dalyko turinį iliustruojančią medžiagą. Sisteminių kalbos ugdymą praplečia komunikacinis kalbos ugdymas, didesnę svarbą įgyja integruotas mokymas. Atlikta programų ir mokymo priemonių analizė leidžia daryti išvadą, kad siekiant standartų reikalavimų būtinas kalbos sistemos dalykų derinimas su mokinių kalbiniais poreikiais, su jų kalbos plėtote, kūrybinių galių ugdymu, raštingumo plačiąja prasme ir sakytinės kalbos įgūdžių formavimu. Todėl šiuolaikinant mokymą akcentuotinas integruotas kalbos ugdymas, pabrėžiantis keturių kalbinės veiklos rūšių dermę, kalbos ir literatūros, kitų kalbų, menų sąsajas su gimtąja kalba.

Rengiami projektai, atskleidžiantys kalbos šiuolaikinimo poreikius, inicijuojančius naujus sklaidos būdus ir priemones. Į tokius projektus įtraukiami tiek lietuviškų, tiek tautinių mažumų mokyklų moksleiviai ir mokytojai, mokinių tėvai. Kuriama mokykla, kuriai būdinga patirties sklaida, projektai su bendruomene, bendruomenės mokymasis, ryšiai su aplinka, informacinių technologijų panaudojimas pamokose, bendras mokymas su kitomis mokyklomis, renginiai bendruomenei.

Tokių ryšių atskleidžia mokinių ir mokytojų partnerystė lietuvių kalbos pamokose: bendra popamokinė veikla, projektų kūrimas ir įgyvendinimas, mokymasis kartu, įvairios ugdymo formos, savivalda, abipusis veiklos vertinimas.

Tradicinis lietuvių kalbos mokymas(is) keičiamas aktyviu, bendradarbiavimu ir informacijos paieška pagrįstu mokymusi, kasdien didėja naujų technologijų įtaka mokykloje. Informacinės technologijos mokykloje kuria ir lietuvių kalbai naują, moksleiviams patrauklią mokymosi aplinką, plėtoja jų informacinius gebėjimus.

2003 – 2006 m. galiojantys lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros vadovėliai

V – X ir XI – XII klasėje

Klasė	Leidimo metai	Lietuvių kalbos vadovėliai	Literatūros vadovėliai
5	1995/1997	Dominauskaitė R., Juodišiūtė R. Lietuvių kalba V kl.1-2 d.	Dominauskaitė R., Juodišiūtė R. Lietuvių kalba V kl. . 1-2 d. Abraitytė L. Skaitiniai V kl. 1-2 d. Karčiauskienė L. Skaitymai. Literatūros skaitiniai V kl. 1-2 d.
	1997	Sirautienė J., V. ir V. V. Sirtautai. Lietuvių kalba V kl.	
	2005 (pataisytas)	Sirautienė J., V. ir V. V. Sirtautai. Lietuvių kalba V kl. 1-2 d.	
	1999/2004		
	2002 (naujas)		
6	1997/1998	Dominauskaitė R., Juodišiūtė R. Lietuvių kalba VI kl.1-2 d.	Dominauskaitė R., Juodišiūtė R. Lietuvių kalba VI kl.1-2 d. Abraitytė L. Skaitiniai VI kl. 1-2 d. Karčiauskienė L. Skaitymai. Literatūros vadovėlis VI kl. 1-2 d.
	1998	Sirautienė J., V. ir V. V. Sirtautai. Lietuvių kalba VI kl.	
	2005 (pataisytas)	Sirautienė J., V. ir V. V. Sirtautai. Lietuvių kalba VI kl. 1-2 d.	
	1995/1999/2003		
	2003 (naujas)		
7	1999	Čepaitienė G., Palubinskienė E. Lietuvių kalba VII kl.	
	2005 (naujas)	Čepaitienė G., Palubinskienė E. Lietuvių kalba VII kl. 1-2 d.	
	1996/1999/2002		
8	2000	Čepaitienė G., Palubinskienė E. Lietuvių kalba VIII kl.	
	2002 (naujas)	Salienė V. Mokomės suprasti, sisteminti ir vartoti kalbą.	

	2006 m. (naujas) 1998	Lietuvių kalba VIII kl. Čepaitienė G., Palubinskienė E. Lietuvių kalba VIII kl. 1-2 d.	Urba K. Knygų dienos. Skaitiniai VIII kl. 1-3 d.
9	1999 2005 (naujas) 1998 2005 (naujas) 2005 (naujas)	Koženiauskienė R., Dobrovolskis B., Zinkevičius Z. Lietuvių kalba IX kl. Dobrovolskis B., Koženiauskienė R., Mikulėnienė D. Lietuvių kalba IX kl.	Šervenikaitė N. Literatūra IX kl. 1-2 d. Kanišauskaitė I., Šervenikaitė N., Žukas S. Literatūros vadovėlis IX kl. Urba K. Literatūros laukai IX kl. 1-2 d.
10	2000 2006 m. (naujas) 1999 2000 2006 (naujas)	Dobrovolskis B., Kavaliauskas V., Koženiauskienė R., Zinkevičius Z. Lietuvių kalba X kl. Dobrovolskis B., Koženiauskienė R., Mikulėnienė D. Lietuvių kalba X kl.	Šervenikaitė N. Literatūra X kl. I d. Rimavičiūtė L. Literatūra X kl. II d. Kanišauskaitė I., Šervenikaitė N., Žukas S. Literatūros vadovėlis X kl.
11-- 12	2001 2000 2004 (naujas) 2004 (naujas)	Šukys J. Lietuvių kalba. Kalbos kultūra XI kl. Župerka K. Lietuvių kalba. Stilistika XII kl. Salienė V., Smetona A. Lietuvių kalba XI – XII kl. Čepaitienė G., Župerka K. Lietuvių kalba XI – XII kl.	

	1996/1998		Daujotytė V. Lietuvių literatūra (XX a. pr. Ir 2 pusė). XI kl.
	1995/1997		Daujotytė V., Bukelienė E. Lietuvių literatūra (1940 – 1995) XII kl.
	1998		Jovaišas A. Senoji Lietuvos literatūra (iki XIX a. pr.) XI – XII kl.
	2001		Žentelytė A. XIX a. lietuvių literatūra XI – XII kl.
	2003/2004 (naujas)		Daujotytė V., Tūtlytė R., Viliūnas G., Tamošaitis R. Literatūra XI – XII kl. 1-2 d.
	2003 (naujas)		Autorių kolektyvas. Literatūros vadovėlis XI kl. Mokinio knyga bendrajam kursui.
	2004 (naujas)		Autorių kolektyvas (vad. S. Žukas). Literatūros vadovėlis XI kl. Mokinio knyga išplėstiniam kursui. 1-2 d.
	2004 (naujas)		Autorių kolektyvas (vad. S. Žukas). Literatūros vadovėlis XII kl. Mokinio knyga bendrajam kursui.
	2004 (naujas)		Autorių kolektyvas (vad. S. Žukas). Literatūros vadovėlis XII kl. Mokinio knyga išplėstiniam kursui. 1-2 d.

2.10 lentelė.

**2003 – 2006 m. galiojantys lietuvių valstybinės kalbos ir literatūros vadovėliai
V – X ir XI – XII klasėje**

Klasė	Leidimo metai	Kalbos ir literatūros vadovėliai
5	1999/2000	Neseckienė I. Saulės laikrodis. Mokomės lietuvių kalbos V kl. 1-2 d.
	2005 (naujas)	Juškienė V. Lietuvių literatūra. Skaitau – pažįstu – rašau. V kl.
6	1999/2000	Petrašiūnienė E. Žodžių tiltai. Mokomės lietuvių kalbos VI kl. 1-2 d.
	2006 (naujas)	Juškienė V. Lietuvių literatūra. Skaitau – pažįstu – rašau VI kl. 1-2 d.
7	2000/2001	Kaladytė V. Atverk duris. Mokomės lietuvių kalbos VII kl. 1-2 d.
	2005 (naujas)	Prosnjakova H. Lietuvių literatūra. Skaitau – pažįstu – rašau. VII kl.

8	2000/2001	Prosnjakova H. Prisijaukinkime žodį. Mokomės lietuvių kalbos. VIII kl. 1-2 d.
	2006 (naujas)	Prosnjakova H. Lietuvių literatūra. Skaitau – pažįstu – rašau. VIII kl.
9	2002/2003	Mickevičienė D. Prie versmės. Mokomės lietuvių kalbos IX kl. 1-2 d.
	2005 (naujas)	Mickevičienė D. Lietuvių literatūra. Skaitau – pažįstu – rašau. IX kl.
10	2002/2003	Bingelienė R. Žodžio paunksmėje. Mokomės lietuvių kalbos X kl. 1-2 d.
	2006 (naujas)	Mickevičienė D. Lietuvių literatūra. Skaitau – pažįstu – rašau. X kl.
11-12	1999/2000	Butkevičiūtė – Diop V., Kozyrevienė V. Kelias į žodį. Mokomės lietuvių kalbos XI kl. 1-2 d.
	1995/1999	Jakaitienė E. Lietuviškai apie Lietuvą XII kl.
	2005 (naujas)	Kutanovienė E. Aš esu, tu esi, mes esame... Mokomės lietuvių kalbos XI – XII kl.

Dalinės išvados

1. Labiausiai mokinius lietuvių kalbos pamokose 2004 - 2005 mokslo metais vargino nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų. Trys ketvirtadaliai mokinių nurodė, kad ši problema juos labai vargino arba gerokai vargino. Kiek daugiau nei pusę respondentų vargino klasikinės ir šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys bei kalbos ir gramatikos pratimai, didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis. Nuobodžius, neaktualius vadovėlius ir kitas mokymo priemones kaip labai ar gerokai varginančią problemą, įvardijo kiek mažiau nei pusė mokinių. Nelietuvių tautybės moksleiviai labiau nei lietuviai jaučia lietuvių kalbos pamokų stygių ir juos labiau vargina menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai. Aukštojo tėvų išsilavinimo mokinius labiau vargina per didelis mokinių skaičius klasėje ir nuobodūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės.
2. Aštuoni iš dešimties respondentų pritaria teiginiams, kad mokykloje dirba mokytojai, padedantys siekti gerų rezultatų, pakanka lietuvių kalbos pamokų ir tinkamas mokinių skaičius klasėse. Mažiausiai mokiniai pritarė teiginiui, kad mokykloje yra pakankamai įdomių, lietuvių kalbą populiarinančių renginių. Skeptiškai vertino ir draugų pavyzdį siekiant aukštų mokymosi rezultatų

3. Beveik dviem trečdaliams mokinių lietuvių kalbos užduotys pamokose ir namuose yra tinkamos, kaip per sunkias užduotis įvardijo kiek daugiau nei 20 procentų apklaustųjų. Lietuvių mokyklų mokiniams dažniau (beveik trečdalis respondentų) užduotys per sunkios negu nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniams (beveik penktadalis). Respondentų lyties atžvilgiu fiksuotas statistiškai reikšmingas silpnas koreliacinis ryšis. Vaikiniai dažniau negu merginos įvardina lietuvių kalbos pamokų užduotis kaip per sunkias. Vertinat lietuvių kalbos namų užduotis užfiksuotos labai panašios tendencijos kaip užduočių, atliekamų klasėje, atveju.
4. Aštuoni iš dešimties respondentų pozityviai vertino lietuvių kalbos pamokose naudojamus metodus kaip padedančius mokytis. Pusei šios grupės respondentų mokymosi metodai yra atsibodę, jie pageidauja naujovių. Nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai pozityviau vertina mokytojų naudojamus metodus. Pozityvesnę nuomonę šiuo klausimu išsakė ir vidurinio (nebaigto vidurinio) išsilavinimo tėvų mokiniai.
5. Tik šeštadalis mokinių teigė, kad dažnai naudoja kompiuterį lietuvių kalbos pamokose. Trečdalis juo naudojasi atlikdami lietuvių kalbos namų darbus ir savarankiškai be mokytojo prašymo mokosi lietuvių kalbos. Kompiuterį mokydamiesi lietuvių kalbos dažniau naudoja nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai.
6. Kiek daugiau nei dešimtadalis mokinių teigė, kad visi mokytojai kalba taisyklingai lietuviškai. Kiek daugiau nei pusė mokinių pritarė nuomonei, kad dauguma mokyklos mokytojų kalba taisyklingai, o mažuma netaisyklingai. Lietuvių kalbos mokytojų nuomone, taisyklingai kalbantys ir to paties reikalaujantys pedagogai mokykloje sudaro tik šeštadalį visų mokytojų.
7. Keturiems iš dešimties mokinių literatūrinio ir kalbinio ugdymo turinio santykis lietuvių kalbos pamokose atrodo tinkamas, kiek daugiau nei trečdalis respondentų pageidautų daugiau dėmesio ir pamokų kalbiniam ugdymui.
8. Vertinant mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamas galimybes skirtinos, dvi, savo dydžiu beveik vienodos, respondentų nuomonių grupės: patenkintų ir nepatenkintų. Lietuvių kalbos kvalifikacijos kėlimo požiūriu stebimas kokybės poreikis. Kiek daugiau nei pusė respondentų pasigenda kokybiškai naujoves perteikiančių lektorių, o kvalifikacijos tobulinimo renginiai atrodo rutiniški ir nuobodūs.

3 DALIS. SOCIOKULTŪRINIAI LIETUVIŲ KALBOS UGDYMO VEIKSNIAI

Tyrime daugiausia dėmesio kreipta į tuos sociokultūrinius lietuvių kalbos ugdymo veiksnius, kurie ŠMM 2005-06-15 patvirtintoje „Lietuvių kalbos ugdymo strategijoje bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose“ įvardinti kaip „socialinės aplinkybės, nepalankios lietuvių kalbai“: tai „atotrūkis tarp lietuvių kalbos ugdymo turinyje teigiamo funkcinio bei kritinio raštingumo, literatūrinės ir kultūrinės kompetencijos bei globalizacijos procesų apimtos visuomenės darbo vietų poreikių“, „elektroninėje terpėje vartojama ženklų sistema neskatina tobulinti lietuvių kalbą“, „anglų kalbos grėsmė ir spaudimas lietuvių kalbai“, „masinės (ypač vizualinės) kultūros įtaka“ ir kt. Bet socialinių tyrimų, ypač apklausos, metodais nelengva, o kartais ir neįmanoma nustatyti tokių daugiadimensiškų ir ilgalaikio poveikio veiksnių įtaką. Todėl tyrimo rezultatai šiais klausimais iš dalies turi subjektyvumo matmenį, t.y. jie iš dalies fiksuoja mokinių ir mokytojų nuomones ir nuostatas, jų santykį su tiriamais veiksniais, o ne objektyvią jų įtaką, kuriai matuoti reikėtų išsamesnių longitudinių ir panašių tyrimų. Bet kai kurių rodiklių statistiniai ryšiai bent iš dalies atskleidžia ir kai kurių veiksnių įtaką lietuvių kalbos ugdymui.

Vertindami pagrindinius veiksnius, darančius įtaką lietuvių kalbos ugdymo rezultatams, mokytojai kaip svarbiausius įvardijo su mokykla bei švietimo sistema ir mokinio gabumais susijusius veiksnius (3.1 pav.). Mokyklos vaidmenį kaip svarbiausią įvardijo ir ekspertai. Anot vieno jų, *„Aplinka, šeima ir visa kita, taip, turi įtakos be abejo. Bet ir žinau, kokią ginklą turi mokykla, kuri gali „permokyti“ visai kitaip negu išmokyta namuose“*. Sociokultūrinės aplinkos už mokyklos ribų veiksnių - kalbos prestižo, kultūrinės aplinkos, šeimos ir jos kultūrinio kapitalo ir pan. - reikšmę įvardijo nuo penktadalio iki trečdalio apklaustųjų mokytojų. Būtent šie veiksniai čia ir bus aptariami, nes su mokykla susiję veiksniai aptarti antrajame ataskaitos skyriuje.

3.1. Taisyklingos lietuvių kalbos prestižas viešose ir neformaliose situacijose

Kalbos prestižą tarp mokinių kaip turintį įtakos lietuvių kalbos ugdymo rezultatams veiksnį įvardijo 30 proc. apklaustų mokytojų (3.1 diagr.).

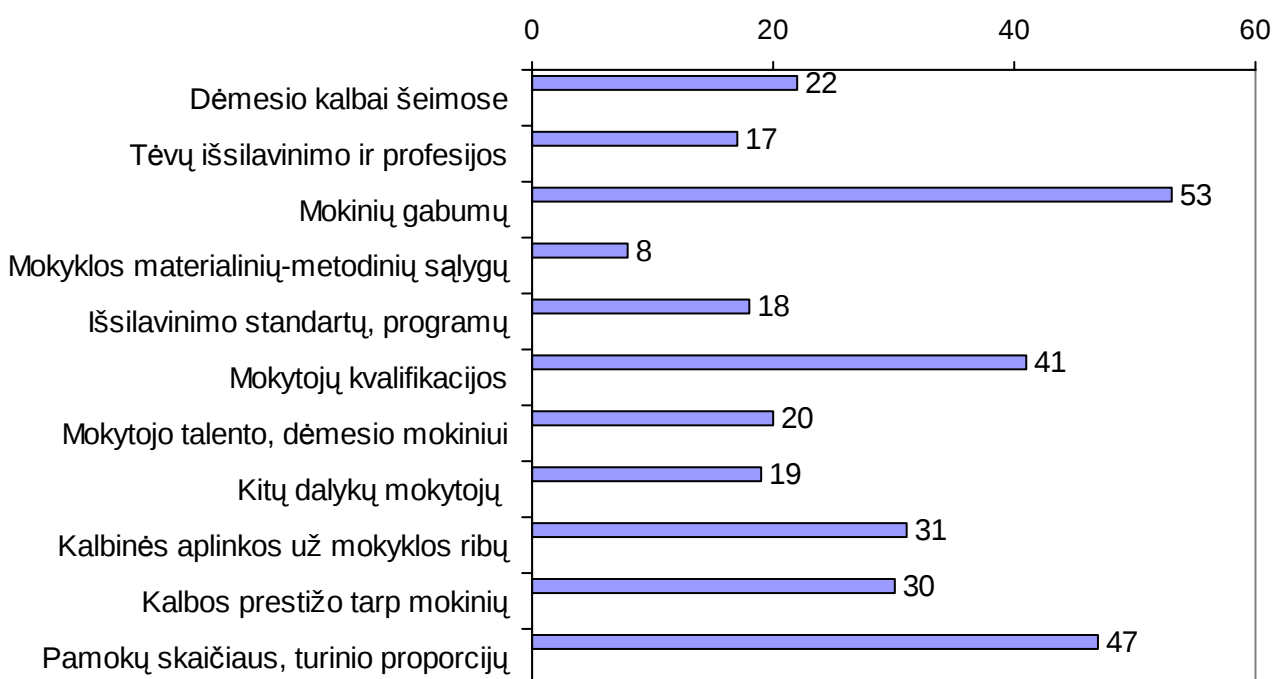
Lietuvių kalbos prestižas ir jos vartojimo reikalavimai įvairiose socialinėse situacijose skiriasi. Visuomenė ir jos institucijos linkusios kontroliuoti tik viešąją kalbą – būtent jai skirti taisyklingumo ir pan. reikalavimai. Kita vertus, lietuvių kalbos ugdymui daro įtaką ir neformaliosios

sferos veiksniai - šeima, bendraamžių aplinka, laisvalaikio užsiėmimai, jaunimo žargono „mados“ ir pan. Daugelis ekspertų būtent šeimos požiūrius į lietuvių kalbą, jos kalbinę ir kultūrinę aplinką įvardija kaip labai svarbų veiksnį, galintį teigiamai ar neigiamai paveikti mokinių lietuvių kalbos ugdymą.

3.1 diagrama.

Nuo ko priklauso mokinių lietuvių kalbos ugdymo rezultatai?

(teigiamų atsakymų proc., mokytojai, N 240)

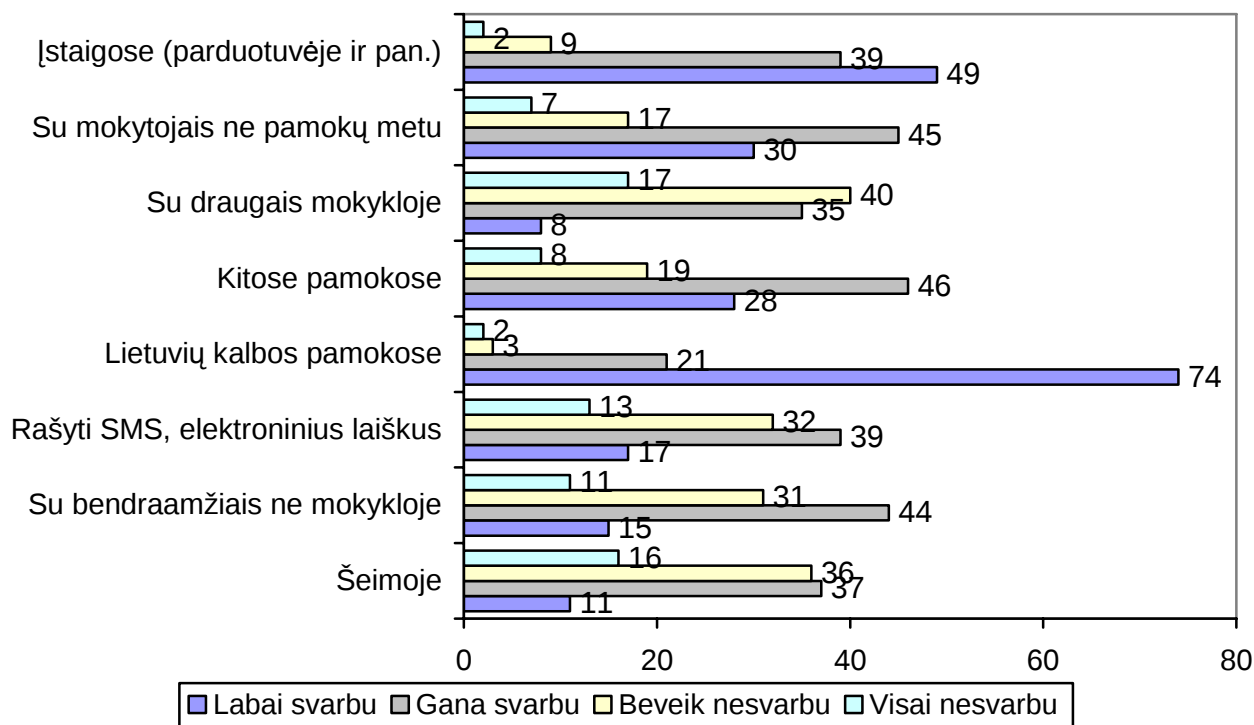
Ar mokiniai skiria viešo ir privataus kalbos vartojimo situacijas, kaip jie suvokia įvairiose situacijose keliamus reikalavimus lietuvių kalbai (šiose situacijose veikiančius veiksniai) ir kaip vartoja lietuvių kalbą įvairiose situacijose, atspindi 3.2 diagramos duomenys.

Iš diagramos matome, kad mokiniai gana gerai skiria viešas ir privačias situacijas - mažiausius reikalavimus taisyklingam kalbos vartojimui jie kelia neformaliai bendravimui (kalbėjimui) šeimoje ir su bendraamžiais mokykloje; įdomu, kad su bendraamžiais ne mokykloje (gatvėse, vakarėliuose) - jiems mažiau pažįstamose viešose situacijose - jie linkę kalbėti taisyklingiau, negu su draugais mokykloje per pertraukas. Bet vertindami draugų kalbos taisyklingumą mokykloje ir ne mokykloje, vis dėlto daugiau (10 proc.) mokinių nurodo, kad netaisyklingai kalba draugai ne mokykloje (žr. 3.3 diagr.). Labiausiai stengiamasi taisyklingai vartoti kalbą mokykloje per pamokas (ypač lietuvių kalbos) bei įstaigose, o su šiuo atveju atstovaujančiais

visuomenės institucijas mokytojais - ir neviešose situacijose, per pertraukas. Ryškiai skiriasi kalbos vartojimas (ar mokinių suvokiami reikalavimai jam) lietuvių ir kitose pamokose – tai patvirtina ir mokytojų bei ekspertų nuomos šiuo klausimu.

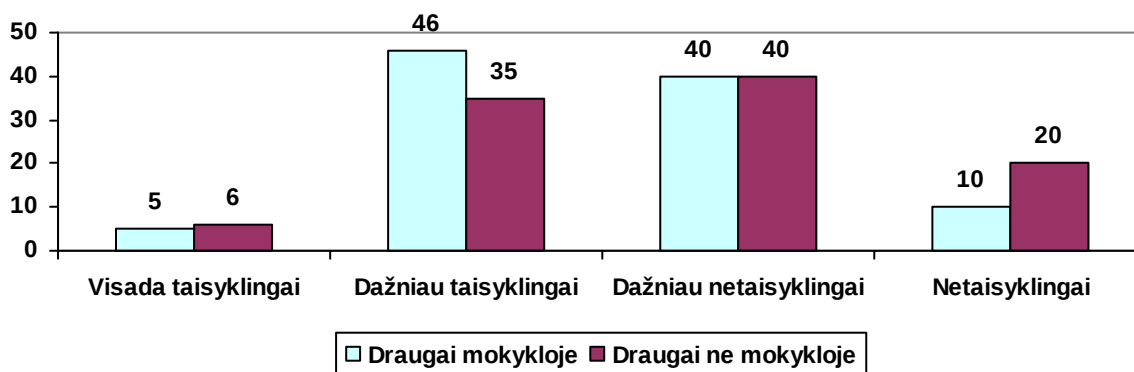
3.2 diagrama.

Kiek mokiniams svarbu vartoti taisyklingą lietuvių kalbą šiose situacijose (proc., N=1598)

3.3. diagrama

Bendraamžių kalbos taisyklingumo mokykloje ir ne mokykloje vertinimas (proc., N 1603)

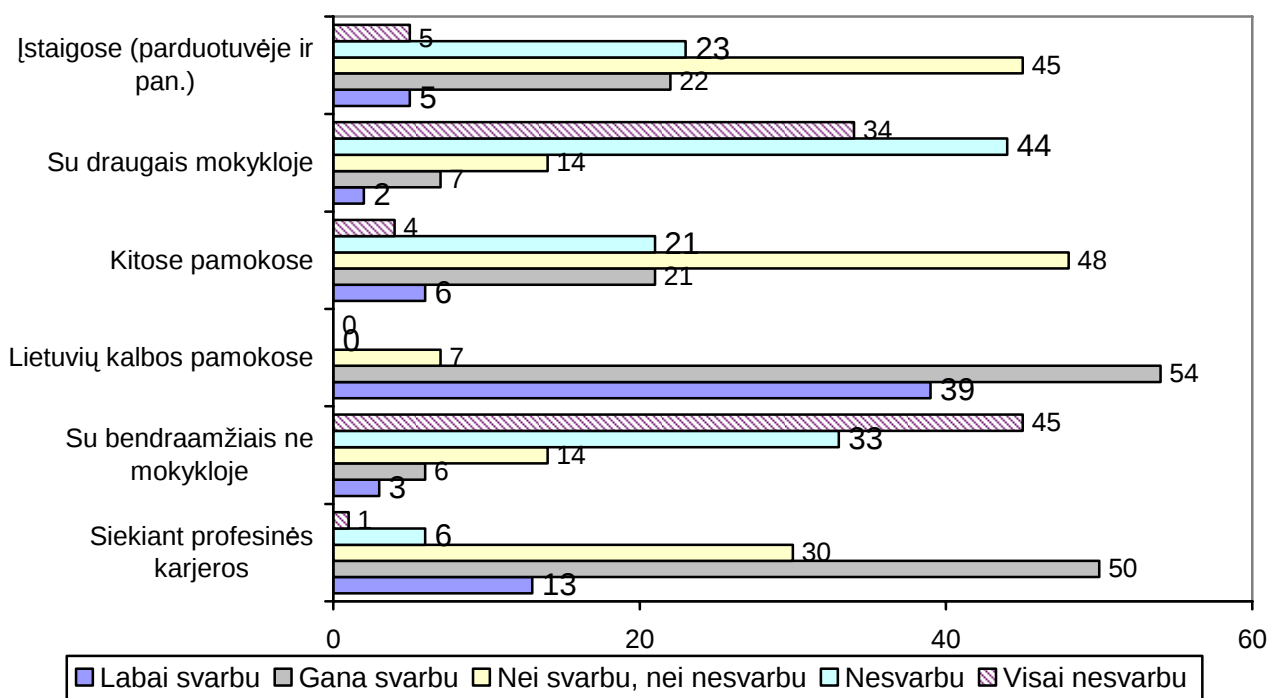
Bendraamžių kalbos įtaką ugdymui rodo bendraamžių kalbos ryšys su mokinių kalbos mokėjimo rodikliais. Mokinių lietuvių kalbos vartojimo taisyklingumui turi įtakos taisyklinga mokyklos draugų kalba: geriau lietuviškai kalba, bet ne skaito ir rašo (jų pačių savo kalbos vertinimu) tie mokiniai, kurių mokyklos draugai kalba taisyklingiau (Somers' d ryšio koeficientas $r = 0,106$, $p < 0,001$); tuo tarpu su draugų už mokyklos ribų kalbos taisyklingumu ryšys silpnėjęs, bet irgi statistiškai reikšmingas ($r = 0,087$, $p < 0,001$). Tad didesnę įtaką daro kalba tos neformalios bendraamžių aplinkos, kurioje mokiniai praleidžia daugiau laiko.

Taisyklingos kalbos vartojimo įvairiose situacijose svarbą mokiniams vertino ir mokytojai. Mokytojai mokinių kalbos vartojimą įvairiose situacijose vertina kiek kitaip, negu mokiniai, nors dalis tendencijų sutampa (3.4 diagr.).

3.4 diagrama.

Mokytojų nuomonės apie taisyklingos kalbos vartojimo įvairiose situacijose svarbą mokiniams

(mokytojai, atsakiusių proc., N=232)

Svarbiausia ir beveik vienintelė taisyklingos kalbos vartojimo vieta mokiniams mokytojų, kaip ir mokinių, nuomone yra lietuvių kalbos pamokos. Bet mokytojai žemiau negu patys mokiniai vertina mokinių taisyklingo kalbėjimo svarbą kitose situacijose, taip pat ir kitų dalykų pamokose. Mokytojai įsitikinę, kad neformaliose situacijose (bendraujant su draugais), ypač už mokyklos ribų, mokiniams beveik visai nerūpi taisyklinga kalba. Tuo tarpu mokiniai, kaip matėme, teikia didesnę reikšmę

taisyklingos kalbos vartojimui visose viešose situacijose už mokyklos ribų. Mokiniai aukščiau negu mokytojai vertina lietuvių kalbai keliamus reikalavimus bendraujant su draugais už mokyklos ribų, siekiant profesinės karjeros ir bendraujant įstaigose. Mokytojai taisyklingos lietuvių kalbos prestižą visuomenėje vertina gana skeptiškai: 74 proc. mano, kad lietuvių kalbos mokėjimas visuomenėje vertinamas per menkai, tiek pat jų mano, kad visuomenės raštingumas mažėja.

Mokinių ir mokytojų nuomonių skirtumai iš dalies gali būti susiję su tuo, kad mokiniai galbūt vertino visų pirma normatyvinius situacijų reikalavimus kalbai, o mokytojai – savo stebimą realų mokinių kalbėjimą tose situacijose (klausimas apie taisyklingos kalbos vartojimo svarbą jungia abu aspektus). Būtent normatyvinių situacijos reikalavimų taisyklingos kalbos vartojimui suvokimas yra tiek kalbos vartojimo tose situacijose, tiek ir jos ugdymo veiksnys. Tai, kad mokiniai suvokia ir gana aukštai vertina taisyklingo kalbos vartojimo viešose situacijose svarbą, galima vertinti kaip palankų lietuvių kalbos ugdymo veiksnį, rodantį nemenką kalbos prestižą jų akyse, net jei jie ne visuomet taisyklingai vartoja kalbą tose situacijose, kuriose mano tokį vartojimą esant svarbų.

Kaip taisyklingos kalbos vartojimo tam tikrose situacijose svarbos vertinimas susijęs su lietuvių kalbos ugdymu, rodo šių vertinimų ryšys su mokinių lietuvių kalbos metiniu pažymiu. Yra statistiškai reikšmingas ryšys ($\eta > 0,1$, $p < 0,001$) tarp lietuvių kalbos metinio pažymio vidurkio ir taisyklingos kalbos svarbos mokiniams šiose situacijose: bendraujant įstaigose už mokyklos ribų, kalbantis su mokytojais, reiškiant mintis per lietuvių kalbos pamokas. Lietuvių kalbos ugdymo rezultatai geresni tų mokinių, kuriems taisyklinga lietuvių kalba minėtose situacijose turi aukštą prestižą.

Tad mokiniai teikia gana didelę reikšmę viešosios kalbos vartojimo taisyklingumui. Jų požiūriu, taisyklinga kalba turi aukštą prestižą daugumoje viešų jos vartojimo situacijų. Bet, kaip matysime iš kitų duomenų, taisyklingos lietuvių kalbos vartojimo reikalavimus jie taiko ne visoms viešoms situacijoms, pavyzdžiui, jie gana abejingi anglų kalbos plitimui viešuose pavadinimuose, jaunimo muzikoje ir pan.

Atskiru klausimu buvo klausta, kaip mokiniai vertina darbo rinkos poreikį taisyklingai lietuvių kalbai, kiek sieja su ja savo įsivaizduojamą profesinę sėkmę. Mokinių nuomonę apie tai, koks poreikis lietuvių kalbai yra darbo rinkoje (šios nuomonės, be abejo, daro įtaką jų lietuvių kalbos mokymosi motyvacijai), atskleidžia 3.1 lentelės duomenys:

3.1 lentelė

Mokinių nuomonės apie profesinės sėkmės Lietuvoje priklausomybę nuo kalbų mokėjimo
(proc. nuo atsakiusiųjų, N=1604)

PORFESNĖ SĖKMĖ PRIKLAUSO NUO	Labai priklauso	Priklauso	Nei priklauso, nei nepriklauso	Nepriklauso	Visiškai nepriklauso
1. Mokėjimo taisyklingai, be klaidų rašyti lietuviškai	53	40	6	1	-
2. Gebėjimo laisvai ir sklandžiai lietuviškai reikšti mintis	62	31	6	1	-
3. Taisyklingo (be barbarizmų) kalbėjimo lietuviškai	41	45	11	2	2
4. Anglų kalbos mokėjimo	55	30	10	3	2
5. Kaimyninių šalių kalbų mokėjimo (pvz., lenkų, rusų)	22	44	25	7	3
6. Kitų didžiųjų Europos kalbų mokėjimo (vokiečių, prancūzų, italų, ispanų)	18	38	30	9	4

Mokinių nuomonės apie lietuvių kalbos mokėjimo poreikį rodo, kad lietuvių kalbos raštingumo poreikį darbo rinkoje, kitaip negu mano kai kurie ekspertai ir mokytojai, jie įsivaizduoja esant didelį, ypač mokėjimo sklandžiai formuluoti mintis bei rašyti be klaidų srityje; kiek mažesnę reikšmę jie teikia taisyklingam kalbėjimui, nors darbo sritis yra viešojo kalbėjimo sritis ir čia reikalavimai taisyklingai kalbai neturėtų būti mažesni negu rašto kalbos srityje. Panašią kaip lietuvių kalbos mokėjimas reikšmę profesinei karjerai jie teikia anglų kalbos mokėjimui, o poreikį mokėti kitas kalbas darbo rinkoje jie mano esant daug mažesnę. Tuo tarpu dauguma apklaustų lietuvių kalbos mokytojų mano, kad mokiniai savo profesinę karjerą sieja su kiek mažesniais reikalavimais mokėti lietuvių kalbą (3.4 diagr.).

Mokytojai poreikį gerai mokėti lietuvių kalbą darbo rinkoje vertina skeptiškiau negu moksleiviai. Kad daugumai moksleivių svarbu ir labai svarbu taisyklingai kalbėti ir rašyti lietuviškai, siekiant profesinės karjeros, mano 63 proc. mokytojų (žr. 3.4 diagr.), tuo tarpu mokinių 86-93 proc. (3.1 lent.). Kad nei valstybinių, nei privačių įstaigų darbdaviai nereikalauja gerai mokėti lietuvių kalbą, įsitikinę absoliuti dauguma - 97 proc. mokytojų, kurie mano, kad visuomenės raštingumas mažėja (3.3 lent.). Taip pat kai kurie ekspertai mano, kad anglų kalbos poreikis darbo rinkoje svarbesnis, negu lietuvių: *Lietuvių kalbos reikia tik tam, kad įstotų. O kai eisi dirbti, niekas neklaus, ar tu gerai, ar blogai moki lietuviškai. Mokiniam iš karto prioritetai susiklosto. Tikėtina, kad mokytojai gali geriau*

žinoti visuomenės ir darbdavių taisyklingos lietuvių kalbos poreikį, negu mokiniai, kurie dar nesusidūrė su darbo rinka, tad galbūt šie poreikiai tikrai nėra tokie dideli, kaip mano mokiniai. Bet mokinių nuomonės gali rodyti ir teigiamą poslinkį taisyklingos lietuvių kalbos prestižo didėjimo linkme, juo labiau, kad didėjantį ar bent nemažėjantį taisyklingos kalbos poreikį ir prestižą pastebi ir dalis apklaustų ekspertų. Pavyzdžiui, „*Kad visuomenės lietuvių kalbos mokėjimas ir raštingumas didėja, matome kad ir iš didėjančios mokinių motyvacijos. Visuomenėje keliama didesni reikalavimai, pavyzdžiui, įsidarbinant*“. „*Kalbos prestižas išlieka toks pat. Mokinių raštingumas nemažėja, mokyklos žinios lieka, bet po mokyklos jie netobulėja – tai problema*“. Bet dalis ekspertų, kaip minėta, pastebi ir priešingą tendenciją – kad „*darbo rinkoje vyrauja neigiamas požiūris į išsilavinimą*“. Anot vieno eksperto, „*nepaisant deklaruojamų prioritetų, yra kitos, pragmatiškos vertybės šiandien. Net įsidarbinant dažnas darbdavys nepasižiūri, kiek yra klaidų prašyme, žiūri, ar tu moki užsienio kalbą. Kiek tai paplitę, tai būtų atskiro tyrimo dalykas*“.

Kalbant apie taisyklingos lietuvių kalbos vartojimo poreikį ir prestižą visuomenėje, taip pat ir darbo rinkoje, galima pastebėti dvi vyraujančias tendencijas, kurias atspindi ir cituotos ekspertų nuomonės. Viena vertus, lietuvių kalbos, instituciškai remiamos kaip valstybinės kalbos ir tautinio identiteto dalies, reikšmė, prestižas didėja. Kita vertus, esama ir šį reikšmingumą menkinančių tendencijų, sietinų su svetimų kalbų prestižu ir poreikiu globalėjančiame pasaulyje, žiniasklaidos ir informacinių technologijų įtaka ir kt. Net kalbos kaip tautinio identiteto komponento funkcijose esama ir kalbos reikšmingumą visuomenėje mažinančių, ir didinančių tendencijų. Pavyzdžiui, kai kurie ekspertai apgailestauja, kad išnyko kalbos kaip svarbios sovietinio laikotarpio tautinio identiteto, pasipriešinimo rusifikacijai ir sovietizacijai komponentės reikšmė; bet, atkūrus tautinę valstybę, didėja jos kaip valstybinės kalbos ir naujai performuluojamo tautinio identiteto dalies svarba, kuri didina jos prestižą visuomenėje. Mokinių ir mokytojų nuomonių nesutapimai, prieštaravimai mokytojų ir ekspertų nuomonėse rodytų, kad visuomenės poreikis taisyklingai lietuvių kalbai ir šio poreikio kaitos tendencijos nėra vienareikšmės: esama ir šio prestižo bei poreikio didėjimo, ir mažėjimo tendencijų, kurios pasireiškia skirtingose situacijose skirtingais požymiais. Vieni mokytojai ir ekspertai pastebi ir išryškina vienas, kiti – kitas tendencijas.

Statistiškai reikšmingai skiriasi **lyčių** požiūriai į kalbų mokėjimo poreikį darbo rinkoje ($p < 0,001$). Mergaitės aukščiau už berniukus įvertino ir gebėjimo taisyklingai rašyti, ir

sklandžiai reikšti mintis, ir taisyklingai kalbėti svarbą profesinėje karjeroje; taip pat jos laiko svarbesniu anglų ir ddžiųjų Europos kalbų mokėjimą. Pagal **tautybę** nuomonės reikšmingiau skiriasi tik dviem požiūriais – lietuviai kiek svarbesniu darbo rinkoje negu nelietuviai laiko gebėjimą sklandžiai reikšti mintis ir mokėti anglų kalbą ($p < 0,005$).

3.2. Kai kurių kalbinės aplinkos už mokyklos ribų veiksnių įtaka mokinių lietuvių kalbos ugdymui

Kalbinę visuomenės aplinką už mokyklos ribų kaip darantį įtaką lietuvių kalbos ugdymui veiksnį įvardijo 31 proc. mokytojų (3.1 diagr.). Išsamiau šios aplinkos įtaka tirta dviem rodiklių grupėmis: darančių neigiamą įtaką mokinių kalbos mokėjimui veiksnių subjektyviu vertinimu bei mokinių požiūrio į svetimų kalbų apraiškas jų aplinkoje rodikliais bei jų ryšiais su kai kuriais ugdymo rezultatais.

Kalbinės-kultūrinės aplinkos veiksnių neigiamos įtakos mokinių kalbai vertinimas pateikiamas 3.2 lentelėje. Suprantama, tai subjektyvi jų nuomonė apie šiuos veiksnius; mokiniams sunku įvertinti realų įvairių kalbinės aplinkos veiksnių poveikį, pavyzdžiui, struktūriniams kalbos sistemos pokyčiams; bet tą šio poveikio dalį, kurią suvokia patys mokiniai, šie atsakymai atspindi.

3.2 lentelė

Mokinių nuomonės apie veiksnius, darančius neigiamą įtaką jų lietuvių kalbos mokėjimui (proc. nuo atsakiusių, N=1598)

DARO NEIGIAMĄ ĮTAKĄ:	Labai didelę	Didelę	Nei didelę, nei mažą	Mažą	Jokios neigiamos įtakos
1. Nelietuviški įstaigų (pvz., viešbučių) pavadinimai, užrašai reklamose, gatvėse	3	8	28	19	41
2. Netaisyklinga Lietuvos žiniasklaidos (spaudos, TV ir kt.) kalba	14	31	27	18	10
3. Užsienio žiniasklaida, kinas, muzika ir kt.	4	15	28	22	30
4. Kompiuterinės programos, žaidimai, internetas, kitos naujos technologijos	9	18	27	22	24
5. Netaisyklinga kai kurių Lietuvos politikų, kitų žinomų žmonių kalba	12	22	27	20	18
6. Jaunimo žargonas (pvz., „lūzeris“ ir t.t.)	17	21	26	18	19
7. Netaisyklinga jaunimo muzikos atlikėjų kalba	8	19	30	21	23
8. Anglų kalbos plitimas visuomenėje	8	16	26	19	31

Iš viso vienokią ar kitokią neigiamą išvardintų aplinkos veiksnių įtaką savo lietuvių kalbos mokėjimui pastebi nuo 90 iki 60 proc. mokinių, nors kiek daugiau negu ketvirtadalis (26-30

proc.) nurodo šią įtaką esant nedidele, vidutinę. Iš mokinių atsakymų matome, kad, jų nuomone, didžiausią neigiamą įtaką jiems daro ne svetimų kalbų tarpai jų informacinėje aplinkoje, o visų pirma netaisyklinga viešoji lietuvių kalba – ypač žiniasklaidos, autoritetinių visuomenės žmonių viešas kalbėjimas (tik 10 proc. nurodė, kad netaisyklinga žiniasklaidos kalba jiems nedaro jokios įtakos). Taip pat, jų nuomone, nemažą įtaką (38 proc. – didelę arba labai didelę) daro jaunimo žargonas – irgi netaisyklinga lietuvių kalba. Užsienio kalbų, ypač anglų, tarpai kalbinėje aplinkoje įvardijami kaip darantys mažesnę įtaką, bet dalis mokinių įvardija ir šiuos veiksnius. Mokinių požiūrių į svetimybų vartojimą bei neigiamų veiksnių vertinimo ryšys su lietuvių kalbos ugdymo rezultatų rodikliu – metinio lietuvių kalbos pažymio vidurkiais - rodo, kad neigiamą kai kurių minėtų veiksnių įtaką labiau pastebi tie mokiniai, kurių lietuvių kalbos metinis pažymys aukštesnis. Statistiškai reikšmingas metinio lietuvių kalbos pažymio ryšys yra su žiniasklaidos įtakos vertinimu ($\eta = 0,107$, $p < 0,001$) ir su jaunimo žargono įtakos vertinimu ($\eta = 0,142$, $p < 0,001$).

Vertinant šių veiksnių įtaką, statistiškai reikšmingai ($p < 0,001$) skiriasi **lyčių** nuomonės: mergaitės laiko svarbesne neigiamą žiniasklaidos, žinomų žmonių kalbos, jaunimo žargono, jaunimo muzikos atlikėjų kalbos įtaką (2, 5, 6, 7 atsakymai). Pagal **tautybę** didžiausi skirtumai yra vertinant kompiuterinių programų ir kitų naujų technologijų, jaunimo žargono, anglų kalbos (4, 6, 8 ats.) neigiamą įtaką lietuvių kalbai (lietuviams ji atrodo didesnė, negu nelietuvių tautybės moksleiviams). Pastarieji skirtumai gali būti susiję ne tiek su tautybe, kiek su kalbos mokėjimo lygiu, nes mokyklų **lietuvių ir nelietuvių dėstoma kalba** mokinių nuomonės taip pat reikšmingai ($p < 0,001$) skiriasi pagal tų pačių veiksnių ir dar nelietuviškų pavadinimų įtakos vertinimą. Tad geriau mokantys lietuvių kalbą arba tie, kurių lietuvių kalba yra gimtoji mokiniai labiau pastebi ir neigiamą naujų technologijų bei anglų kalbos įtaką.

Mokytojai daugumą šių veiksnių vertino kaip visuomenės raštingumo mažėjimo veiksnius, todėl į klausimą atsakė tik tie mokytojai, kurie manė, kad visuomenės lietuvių kalbos mokėjimas mažėja (taip mano 74 proc. visų apklaustų mokytojų lituanistų, kad didėja – 5, nekinta – 21 proc.).

Matome, kad didžioji dalis mokytojų, kurie skeptiškai vertina visuomenės raštingumo kaitos tendencijas, visų išvardintų kalbinės aplinkos veiksnių įtaką lietuvių kalbos mokėjimui laiko gana reikšminga; kiek mažesne laikoma tik užsienio žiniasklaidos ir kultūros įtaka.

3.3 lentelė

Veiksnių, darančių įtaką visuomenės raštingumo mažėjimui, vertinimas
(mokytojai, proc., N= 177)

DARO ĮTAKĄ ŠIE VEIKSNIAI	Tikrai taip	Turbūt taip	Turbūt ne	Tikrai ne
1. Nelietuviški įstaigų (pvz., viešbučių) pavadinimai, užrašai reklamose, gatvėse	76	20	3	2
2. Netaisyklinga Lietuvos žiniasklaidos (spaudos, TV ir kt.) kalba	50	35	14	1
3. Užsienio žiniasklaida, kinas, muzika ir kt.	46	30	17	7
4. Kompiuterinės programos, žaidimai, internetas, kitos naujos technologijos	85	12	1	2
5. Netaisyklinga kai kurių Lietuvos politikų, kitų žinomų žmonių kalba	65	30	4	2
6. Jaunimo žargono mada	73	21	5	1
7. Netaisyklinga jaunimo muzikos atlikėjų kalba	66	28	6	1

Šie vertinimai gana ryškiai skiriasi nuo mokinių vertinimų, ypač tokiose srityse, kaip naujų informacinių technologijų (kompiuterių programų, žaidimų ir pan.), jaunimo muzikos atlikėjų kalba, nelietuviškų pavadinimų įtaka; mokytojai šių veiksnių įtaką sureikšmina žymiai labiau už mokinius. Ekspertai pastebi, kad tarp mokytojų esama neigiamos šių technologijų įtakos perversinimo: „*Atrodo, kad lituanistai bijo technologijų, ir susiformuoja tam tikri stereotipai*“. Tai iš dalies galėtų paaiškinti ir minėtą daug didesnę negu mokinių neigiamų veiksnių sureikšminimą. Kita vertus, mokytojai lituanistai yra kompetentingesni vertintojai už mokinius. Kalbinės aplinkos veiksnių įtaką mokiniams atspindi ir jų požiūriai į svetimybų, svetimų kalbų ar jų intarpų apraiškas kalbinėje-kultūrinėje aplinkoje (3.4 lent)

3.4 lentelė

Kiek jūs pritariate ar nepritariate šiems mūsų gyvenimo reiškiniams? (proc. nuo atsakiusių, N=1599)

REIŠKINIAI	Visiškai pritariu	Pritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Nepritariu	Visiškai nepritariu
1. Nelietuviškiems pavadinimams (pvz., parduotuvių, įmonių, muzikinių grupių)	21	32	37	7	3
2. Nelietuviškiems žodžiams lietuvių kalboje, jei yra lietuviški atitikmenys (pvz., kompiuterių programų kalba, angliški intarpai ir pan.)	17	35	37	13	4
3. Lietuvos dainininkų, muzikos grupių dainavimui anglų ir kitomis kalbomis	24	40	26	7	3
4. Žargono vartojimui ne mokykloje	11	24	41	18	7
5. Angliškų ir kitų kalbų žodžių, žargono intarpams žiniasklaidos kalboje (per TV, radiją ir pan.)	10	20	37	21	11

Atsakymuose į šį klausimą iš dalies matome tas pačias tendencijas, kaip ir vertinant mokinių neigiamus kalbinės aplinkos veiksnius: vėl matome didesnę nepritarimą netaisyklingos lietuvių kalbos, o ne svetimų kalbų vartojimui ypač viešojoje (žiniasklaidos) kalboje ir net neformaliame jaunimo bendravime. Tai patvirtina, kad mokiniai gerai suvokia taisyklingo viešo kalbėjimo žiniasklaidoje svarbą ir žargono bei kitų netaisyklingos lietuvių kalbos formų neigiamą įtaką lietuvių kalbos mokėjimui. Anglų ir kitų svetimų kalbų vartojimui įvairiose kasdienybės situacijose (išskyrus žiniasklaidą) daugumas mokinių pritaria arba vertina abejingai. Mokiniai mažiau negu mokytojai įžiūri grėsmę lietuvių kalbai vertinant svetimą kalbą, ypač anglų, tokiose situacijose, kaip kompiuterių programų kalba, nelietuviški pavadinimai ir kt. Bet tai nereiškia, kad šie veiksniai nedaro įtakos jų kalbai, gal būt jie šios įtakos, kitaip negu mokytojai, nesuvokia ir neįvertina. Kai kurie ekspertai taip pat pastebi ne tik neigiamą anglų kalbos įtaką, bet ir sudėtingumą su ta įtaka kovoti: „...*dabar skverbiasi kita fonetika, struktūra. Jei santykyje su rusų kalba dar galėjai minti tą patriotiškumo pedalgą, tai dabar nelabai gali.*“

Nuomonės šiuo klausimu (išreiškiančiu asmeninę poziciją, nuostatą) mažiau diferencijuotos pagal socialinius demografinius požymius. Pagal **lytį** statistiškai reikšmingai skiriasi tik angliškų intarpų vertinimas (5 atsakymas)- mergaitės jiems pritaria mažiau, o **mokyklų lietuvių dėstoma kalba mokiniai ir lietuviai** mažiau pritaria nelietuviškiems pavadinimams (ats. Nr.1).

Apie informacines technologijas ir jų įtaką lietuvių kalbai gana išsamiai pasisakė ir apklaustieji ekspertai. Šiuo klausimu irgi išsiskyrė dvi nuomonių grupės: viena - manančių, kad jos daro neigiamą įtaką raštingumui (kaip ir dauguma apklaustų mokytojų, lent. 3.3), kita - manančių, kad tokios įtakos kalbai jos nedaro. Tarp pastarųjų kai kurie ekspertai išryškino ir teigiamą įtaką ir galimybes, kurias šios technologijos (kompiuteriai, internetas, kitos elektroninio ryšio priemonės ir pan.) teikia lietuvių kalbos ugdymui. Pirmosios grupės nuomonėse neigiamas informacinių technologijų poveikis lietuvių kalbos ugdymui įžiūrimas daugiausia dvejopas: per vizualinės kultūros daromą įtaką skaitymo mažėjimui ir per „užterštą“ svetimybėmis, supaprastintą šių informacijos priemonių kalbą. Būdingas pirmosios grupės nuomones išreiškia tokie teiginiai: „*Kompiuterių atsiradimas išstūmė poreikį skaityti knygas, dėl to raštingumas mažėja*“; „*Dabar vis dėlto ne skaitantis, o*

žiūrintis žmogus...Literatūrai tenka susispausti bendroje informacijos sistemoje“; „Žinučių, elektroninių laiškų rašymas mažina raštingumą“; „Blogą įtaką daro kompiuterių naudojimas (neskatina taisyklingai rašyti, neugdo rišlios, vaizdingos kalbos“; „Poreikį paprastinti rašybą ir skyrybą, raštingumo mažėjimą veikia globalizacija“ ir pan. Antrosios grupės nuomonės: „Informacinės technologijos, vizualinė kultūra kalbai poveikio nedaro. Jos veikia vaizduotę, mąstymą, bet kalba nuo to neprastėja“. Šios grupės ekspertai siūlo informacines technologijas naudoti kuo plačiau atnaujinant kalbos mokymą ir yra įsitikinę, kad neigiamą jų įtaką kalbai galima suvaldyti „iš vidaus“, t.y. sulietuvinant elektronines komunikacijas: „Susitarkim, kad rašysim žinutes tik lietuviškom raidėm, naudosim tik lietuviškas programas, mokykim šito vaikus, ir problema išspręsta. Arba – elektroniniai laiškai – mokytojas turi išmokyti taisyklingai rašyti laiškus, jei vaikai nemoka. Reikia susitaikyti su realybe, kad vis daugiau bus naudojamas kompiuteris, elektroniniai tekstai, ir to mokyti“.

Tad galima pastebėti, kad, mokinių nuomone, tarp visuomenės kalbinės aplinkos veiksnių didžiausią neigiamą įtaką jiems daro visų pirma netaisyklinga viešoji lietuvių kalba – ypač žiniasklaidos, autoritetingų visuomenės žmonių. Taip pat, jų nuomone, nemažą neigiamą įtaką daro jaunimo žargonas – tai rodo, kad mokiniai ne visuomet skiria viešą ir neformalų kalbėjimą ir viešosios kalbos reikalavimus kartais perkelia, kaip žargono atveju, į neformalias situacijas. Užsienio kalbų, ypač anglų, intarpai kalbinėje aplinkoje įvardijami kaip darantys mažesnę neigiamą įtaką. Tad rezultatai rodo, kad mokiniai suvokia ir įvertina ne visus jų kalbinėje aplinkoje esančius ir neigiamą įtaką jų lietuvių kalbai darančius veiksnius, kai kuriems jie yra abejingi arba jiems pritaria. Neigiamų veiksnių įtaką labiau pastebi tie mokiniai, kurie geriau moka lietuvių kalbą arba kuriems ši kalba yra gimtoji.

3.3. Šeimos ir jos kultūrinės aplinkos įtaka

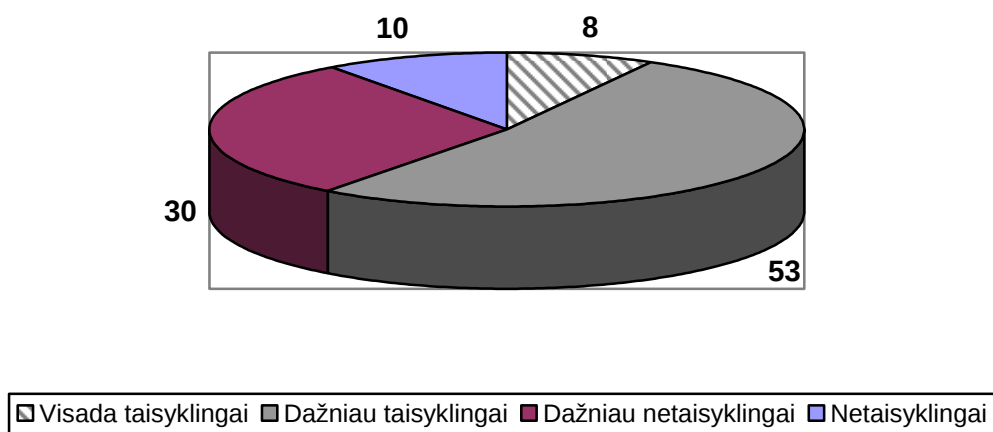
Tiek mokytojų, tiek apklaustų ekspertų nuomone, šeimos vertybės, kalbinė- kultūrinė aplinka daro nemažą įtaką lietuvių kalbos ugdymui. Dėmesio kalbai šeimoje įtaką lietuvių kalbos ugdymui įvardijo 22 proc. mokytojų, tėvų išsilavinimo ir profesijos – 17 proc. (3.1 diagr.).

Kaip matėme iš taisyklingos kalbos prestižo mokiniams įvairiose situacijose vertinimo, šeima mokiniams yra ta vieta, kuriai netaikomi ar mažiau taikomi viešajai kalbai keliami

reikalavimai. Bet šeimos aplinka daro įtaką ne normatyviniu spaudimu, o per jos ugdomas vertybes, požiūrius į kalbą, kultūros normas, įpročius, kalbinę aplinką, dėmesį kalbos taisyklingumui ir pan. Daugiau negu pusė mokinių nurodė, kad jiems labai ar gana svarbu ir šeimoje vartoti kalbą taisyklingai (3.1 diagr.). Vertindami savo šeimos narių lietuvių kalbos taisyklingumą, daugiau negu pusė mokinių savo šeimos lietuvių kalbą įvertino kaip dažniau taisyklingą, bet kad visada kalbama taisyklingai, nurodo tik 8 proc. (3.5 diagr.). Tikėtina, šiose šeimose į taisyklingą kalbą kreipiama daugiau dėmesio.

3.5 diagrama.

Ar taisyklingai lietuviškai kalba Jūsų šeimos nariai? (proc. nuo atsakiusių, N 1591)

Taisyklinga kalba šeimos aplinkoje yra vienas iš daugelio, bet ne vienintelis lietuvių kalbos ugdymo veiksnys. Tai patvirtina ir tai, kad nėra reikšmingo statistinio ryšio tarp mokinių savo šeimos kalbos taisyklingumo vertinimo ir metinių lietuvių kalbos pažymių vidurkio. Tyrimo duomenys rodo, kad didesnę įtaką taisyklinga šeimos kalbinė aplinka daro mokinių kalbėjimui ir iš dalies skaitymui lietuviškai, bet neturi įtakos mokėjimui rašyti. Yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokinių savo mokėjimo lietuviškai kalbėti vertinimo (kl. *Kaip asmeniškai vertinate savo lietuvių kalbos žinias ir įgūdžius?*) ir savo šeimos kalbos taisyklingumo vertinimo ($r=0,138$, $p<0,001$); mažiau reikšmingas ($p<0,005$) yra ryšys su skaitymo įgūdžiais. Tad, kaip ir bendraamžių kalbos atveju, neformalaus bendravimo kalbinė aplinka turi įtakos visų pirma mokėjimui gerai lietuviškai kalbėti.

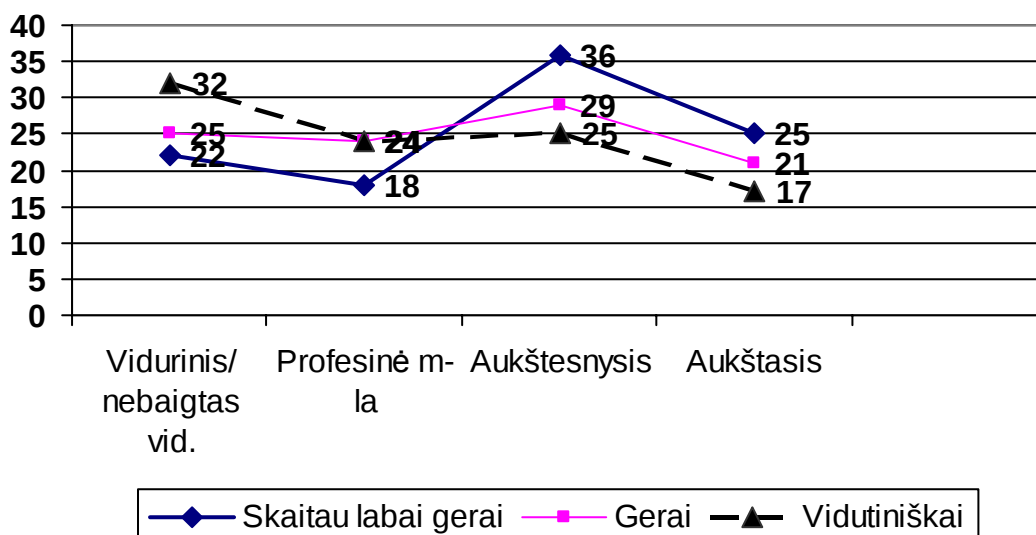
Šeima daro įtaką lietuvių kalbos ugdymo rezultatams ir per savo kalbinę-kultūrinę aplinką. Tarp šios aplinkos veiksnių yra tokie tėvų kultūrinio kapitalo rodikliai, kaip tėvų išsilavinimas ir profesija, kurie savo ruožtu lemia šeimos kultūrinius ir laisvalaikio

įpročius, tarp jų skaitymo, taisyklingos kalbos įpročius ir įgūdžius, vertybes ir pan. Daugelyje tyrimų nustatyta didelė knygų skaitymo įtaka kalbiniam ugdymui, ypač kalbos sistemos įsisavinimui, žodyno turtingumui ir pan. Kaip pastebėjo viena tyrime apklausta ekspertė, „iškelčiau skaitymą kaip pirmąjį veiksnį, nes jis yra pirmas postūmis tarties ir gramatikos, elementariausių dalykų – kaip tariamas ir rašomas žodis – mokymuisi, bet, einant toliau, kartu tai ir teksto kūrimo mokymas, bet kokio teksto, ir literatūrinio, ir neliteratūrinio“.

Tyrimė šeimos kultūrinės aplinkos įtaka tirta šiais rodikliais: tėvų išsilavinimas, knygų skaičius šeimoje, tėvų skaitymo įpročiai, skaitymas šeimoje mokiniams vaikystėje. Nustatyta gana didelė šios veiksnių grupės įtaka lietuvių kalbos ugdymui tiek pagal subjektyvius rodiklius (subjektyvų mokinių savo lietuvių kalbos žinių ir įgūdžių vertinimą), tiek santykinai objektyvų rodiklį – lietuvių kalbos metinio pažymio vidurkį. Tėvų išsilavinimo įtaką lietuvių kalbos įgūdžiams ir žinioms matome 3.6, 3.7, 3.8 pav. . Skaitymo įgūdžius atspindinčiame grafike praleisti variantai „blogai“ ir „labai blogai“, nes juos pasirinko tik 2,5 proc. mokinių; šių variantų įjungimas labai sumažintų rezultatų tikslumą; vertinant rašymo žinias ir įgūdžius, variantą „blogai“ pasirinko 10 proc. mokinių, todėl šiuo atveju atsižvelgiama ir į šį atsakymą.

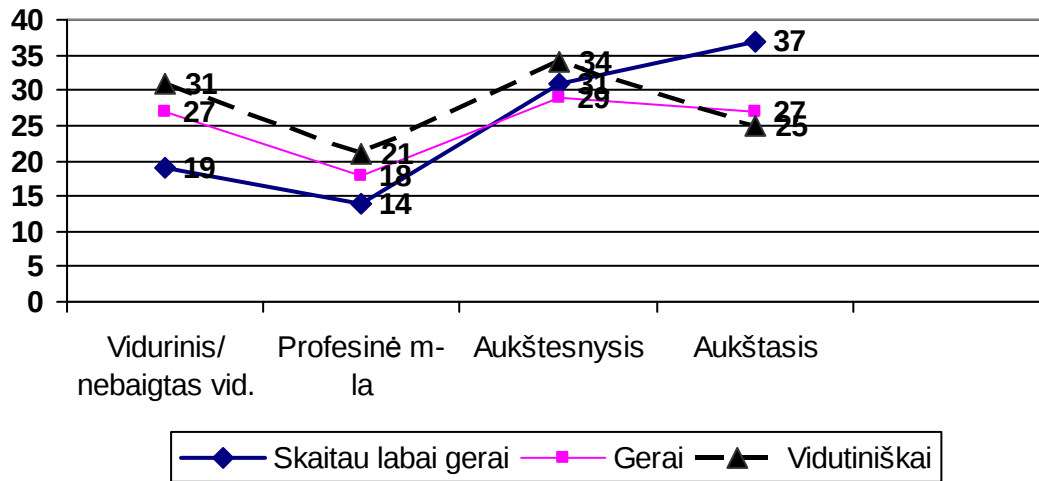
3.6 diagrama.

Tėvo išsilavinimo ryšys su mokinių skaitymo įgūdžiais (proc. nuo atsakiusių, N= 1499)

3.7 diagrama.

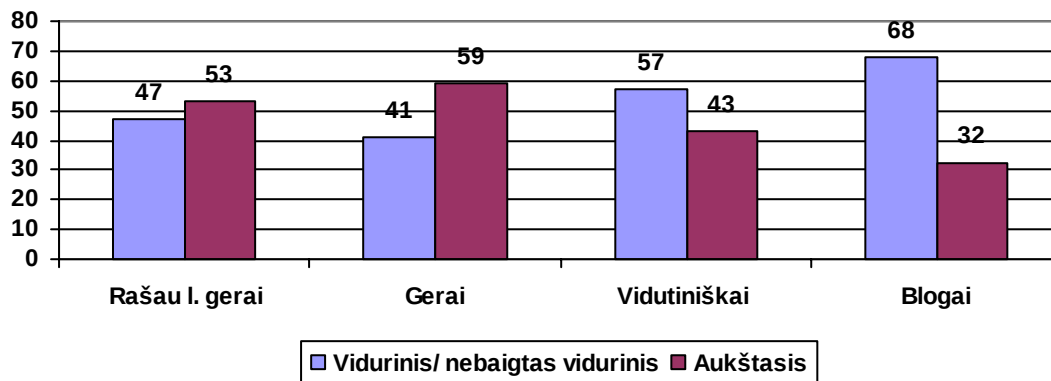
Motinos išsilavinimo ryšys su mokinių skaitymo įgūdžiais (proc. nuo atsakiusių, N= 1499)

Diagramoje 3.8 matome tėvų išsilavinimo (jungtinio tėvo ir motinos išsilavinimo rodiklio) ryšį su mokinių rašymo įgūdžiais.

3.8 diagrama

Tėvų išsilavinimo įtaka mokinių rašymo įgūdžiams (proc. nuo atsakiusių, N= 1498)

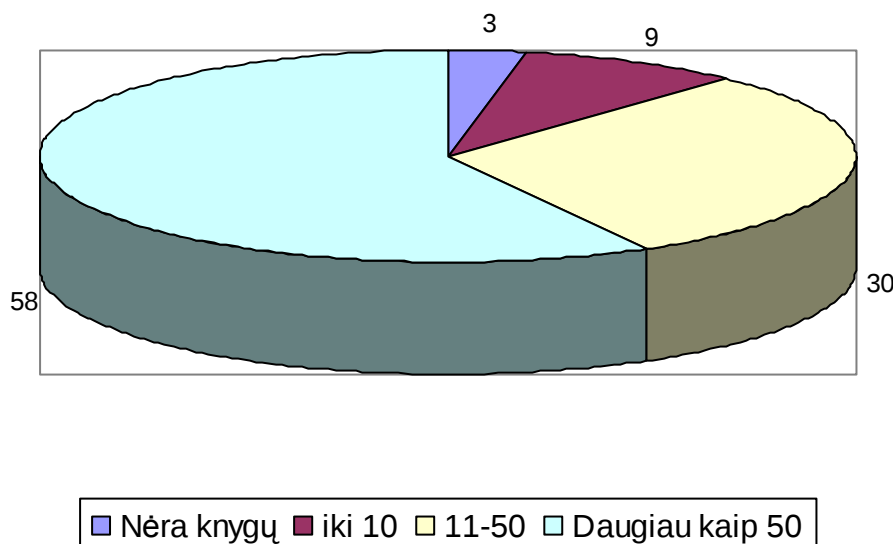
Matome, kad tėvų išsilavinimas statistiškai reikšmingai susijęs su skaitymo įgūdžiais – kuo aukštesnis abiejų tėvų išsilavinimas, tuo geresni šie įgūdžiai (tėvo $r = -0,109$, $p < 0,001$, motinos - $r = -0,087$, $p < 0,001$). Rašymo įgūdžiai labiau susiję su motinos išsilavinimu ($r = -0,111$, $p < 0,001$), negu su tėvo. Bendro tėvų išsilavinimo ir rašymo įgūdžių ryšio koeficientas $r = -0,139$, skirtumų reikšmingumo rodiklis $p < 0,001$. Kalbėjimo įgūdžiams (mokinių vertinamiems) tėvų išsilavinimas reikšmingos įtakos neturi. Tėvų išsilavinimo įtaką lietuvių kalbos ugdymui ir jo rezultatams rodo ir jo ryšys su mokinių lietuvių kalbos metinio

pažymio vidurkiais: tėvų su viduriniu ir nebaigtu viduriniu išsilavinimu šeimose šis vidurkis 7,13, o su aukštuoju išsilavinimu – 7,79 balo ($\eta = 0,221$, $p < 0,001$)

Išsilavinimo įtaką sukonkretina šeimos skaitymo įpročių rodikliai. Toks šeimos interesus ir įpročius atskleidžiantis rodiklis yra knygų skaičius šeimoje. Apklausos duomenimis (mokinių vertinimu), daugiau negu pusėje šeimų yra 50 ir daugiau knygų, 30 proc. – maždaug nuo 11 iki 50 knygų, 9 proc. mokinių nurodė namuose esant tik iki 10 knygų, o 3 proc. nurodė, kad namuose nėra nė vienos knygos (3.9 diagr.). Tad net 12 proc. mokinių šeimų yra tik kelios knygos.

3.9 diagrama.

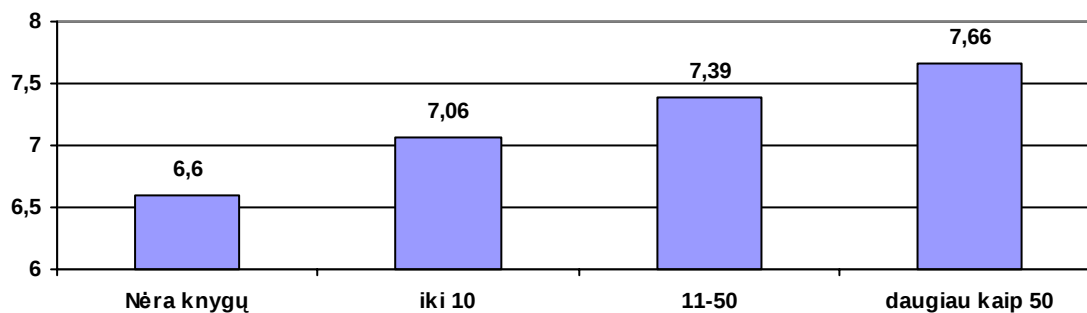
Kiek apytikriai knygų yra Jūsų namuose ?(proc., N= 1514)

Nors knygos visiems mokiniams yra prieinamos bibliotekose, mokykloje ir pan., knygos namuose rodo skaitymo reikšmę ir įpročius šeimoje ir šio rodiklio ryšys su lietuvių kalbos ugdymo rodikliais atskleidžia šeimos įtaką ugdant skaitymo poreikį ir ugdant lietuvių kalbą. Tyrimo duomenys rodo, kad ši įtaka gana didelė: knygų skaičius šeimoje gana stipriai susijęs su lietuvių kalbos ugdymo rezultatais (3.10 diagr., $\eta = 0,156$, $p < 0,001$).

3.10.diagrama

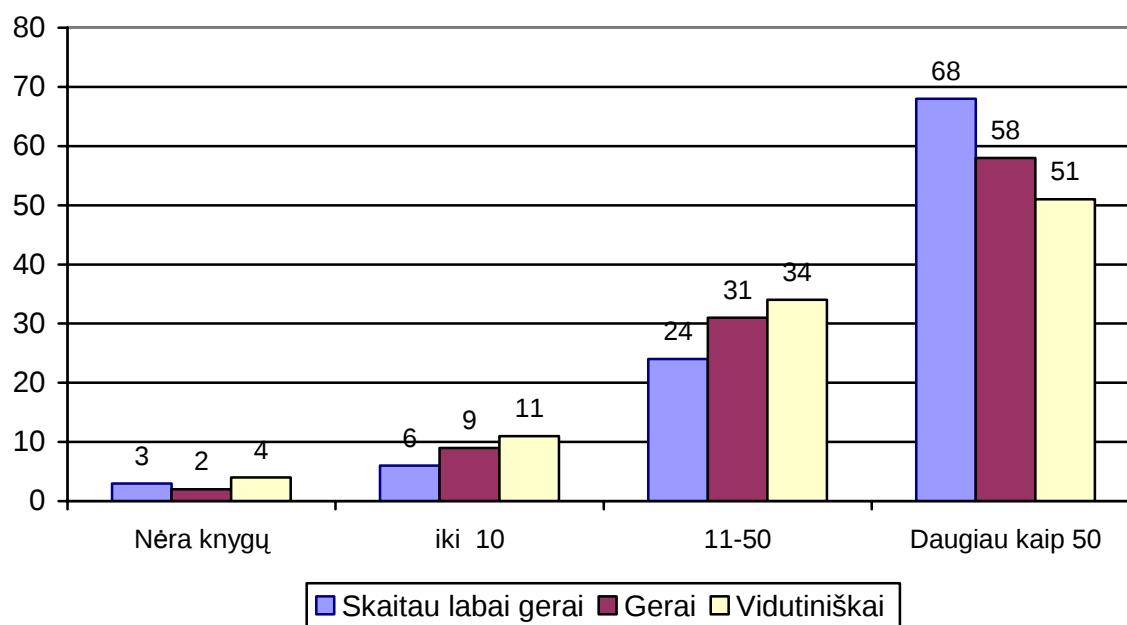
Lietuvių kalbos metinio pažymio priklausomybė nuo knygų skaičiaus šeimoje (balų vidurkiai, N= 1513)

Knygų skaičius namuose, kaip ir tėvų išsilavinimas, daro didžiausią įtaką ugdam mokinių skaitymo ir rašymo gebėjimus ir įgūdžius; kalbėjimo įgūdžius labiau veikia kiti veiksniai. Knygų skaičiaus namuose ryšį su mokinių skaitymo ir rašymo įgūdžiais ir žiniomis matome diagr. 3.11 ir 3.12.

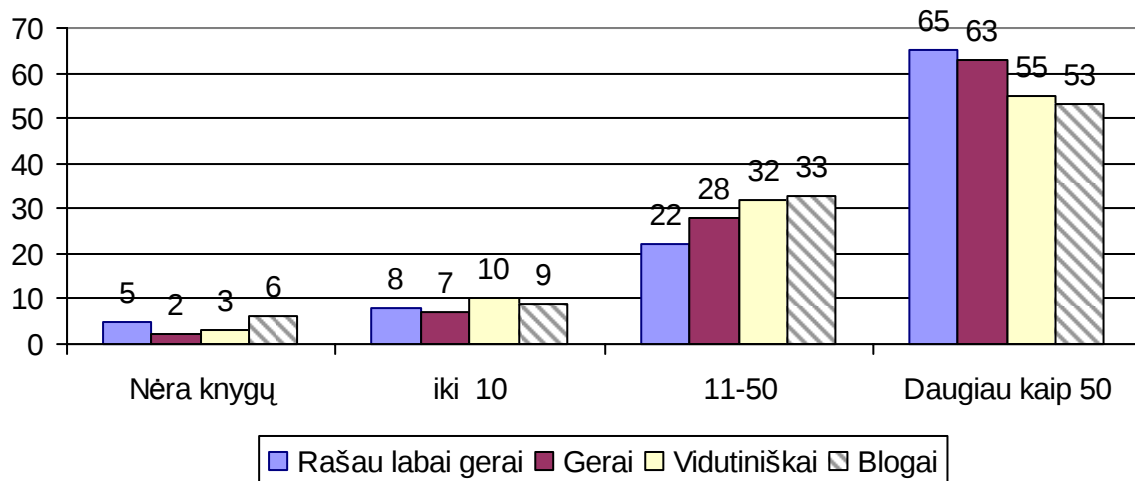
3.11 diagrama.

Knygų skaičiaus šeimoje ryšys su mokinių skaitymo įgūdžiais (proc. nuo atsakiusių, N= 1499)

3.12 diagrama.

Knygų skaičiaus šeimoje ryšys su mokinių rašymo įgūdžiais (proc. nuo atsakiusių, N=1498)

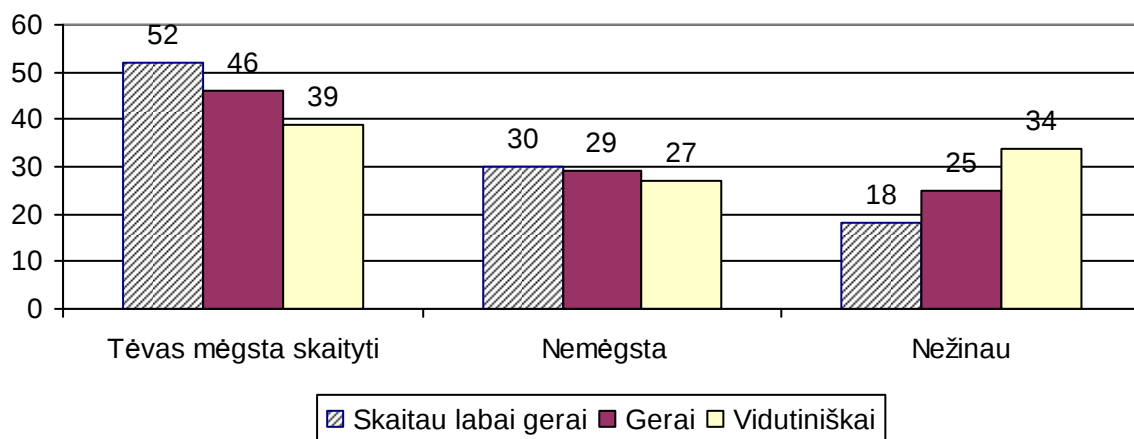
Abiem – tiek skaitymo, tiek rašymo - atvejais skirtumai tarp turinčių daug ir mažai knygų namuose mokinių įgūdžių yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$); skaitymo įgūdžių priklausomybė nuo knygų skaičiaus namuose kiek didesnė negu rašymo (skaitymo ir knygų skaičiaus ryšio Somers'd koeficientas $r = -0,124$, rašymo atveju $r = -0,094$).

Jau minėta didelė knygų skaitymo reikšmė ugdant žmonių kalbą, žodyną, raštingumą. Šeimos, kaip skaitymo poreikių ir įgūdžių formuotojos ir skatintojos, vaidmuo atsikleidžia dar dviejų rodiklių ryšiuose su mokinių lietuvių kalbos mokėjimo rodikliais. Vienas iš jų - tėvų skaitymo pomėgiai ir įpročiai. Yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp abiejų tėvų pomėgio skaityti ir mokinių skaitymo įgūdžių (3.13, 3.14 diagr.).

Iš diagramų matome, kad žymiai geriau skaito mokiniai tų šeimų, kuriose tėvai mėgsta skaityti, o nemėgstančių skaityti tėvų vaikai žymiai silpniau vertina savo skaitymo mokėjimą ir įgūdžius. Silpniau skaito ir mokiniai, kurie nežino, ar jų tėvai mėgsta skaityti – šis atsakymas rodytų menką dėmesį skaitymui, neišreikštą skaitymo poreikį ir šioje šeimų grupėje; kaip tik šioje grupėje daugiausia mokinių įvertino savo skaitymo įgūdžius kaip vidutiniškus.

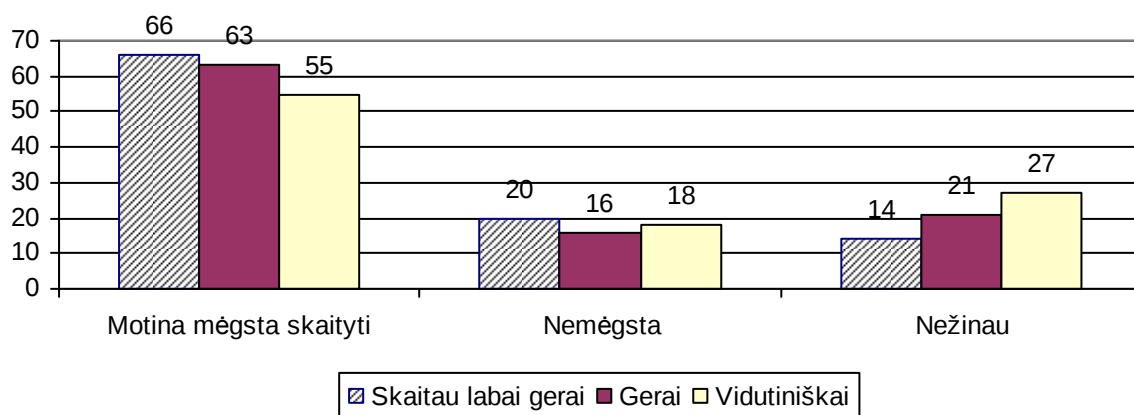
3.13 diagrama.

Mokinių skaitymo įgūdžių priklausomybė nuo tėvo skaitymo pomėgių (proc., N= 1427)

3.14 diagrama

Mokinių skaitymo įgūdžių priklausomybė nuo motinos skaitymo pomėgių (proc., N= 1463)

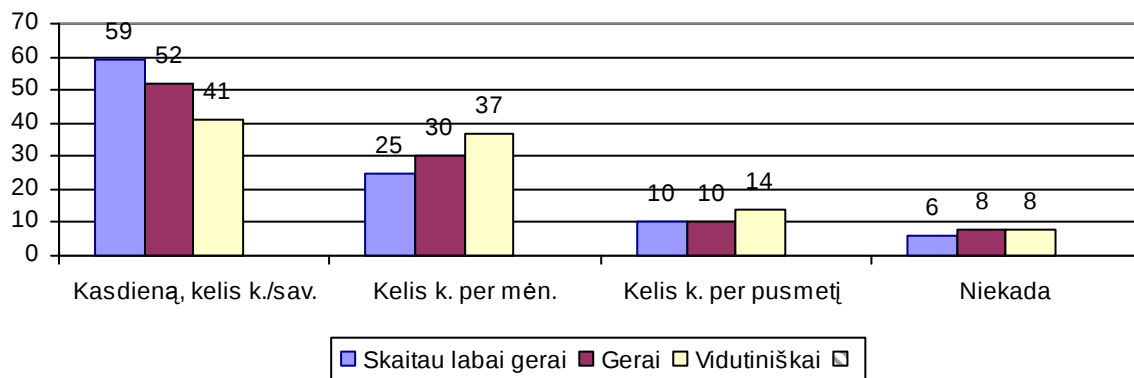

Tėvo pomėgio skaityti įtaka mokinių skaitymo įgūdžiams kiek stipresnė negu motinos (ryšio koeficientai atitinkamai: su tėvo skaitymo įpročiais $r = 0,106$, $p < 0,001$, motinos - $r = 0,086$, $p < 0,005$). Taip pat yra, nors nelabai stiprus, bet statistiškai reikšmingus skirtumus lemiantis ryšys tarp tėvo pomėgio skaityti ir mokinių savo kalbėjimo įgūdžių vertinimo ($r = 0,089$, $p < 0,001$); su motinos pomėgiu skaityti mokinių kalbėjimo įgūdžiai statistiškai reikšmingai nesusiję. Mokinių raštingumas, rašymo įgūdžiai taip pat nesusiję su abiejų tėvų pomėgiais skaityti. Lietuvių kalbos ugdymo rezultatai (metinis pažymys) šiek tiek susiję su motinos pomėgiu skaityti ($\eta = 0,140$, $p < 0,001$). Tad tėvų skaitymas, jų pavyzdys, pomėgiai veikia ne tik mokinių skaitymo poreikius ir įgūdžius, bet iš dalies ir mokinių mokėjimą gerai lietuviškai kalbėti; šioje srityje didesnė tėvo pomėgio skaityti įtaka.

Didelę šeimos įtaką mokinių lietuvių kalbos ugdymui ir jo rezultatams atskleidžia skaitymo mokinių vaikystėje rodikliai. Jie parodo, kad skaitymo poreikis, kuris savo ruožtu daro didelę įtaką lietuvių kalbos mokėjimui ir raštingumui, formuojasi ankstyvoje vaikystėje. Mokinių klausta, kaip dažnai jiems skaitydavo garsiai, kai jie buvo maži. Šis rodiklis irgi atspindi ne tik tiesioginę įtaką lietuvių kalbos ir skaitymo poreikio ugdymui, bet gali rodyti ir skaitymo reikšmę šeimoje ir pan., t. y. jis galimai susijęs su kitais rodikliais. Tyrimo rezultatai rodo skaitymo vaikystėje įtaką tiek raštingumui (skaitymo ir rašymo įgūdžiams), tiek ir bendrinei kalbai, kalbėjimo įgūdžiams; taip pat šis veiksnys susijęs ir su ugdymo rezultatais - metiniu lietuvių kalbos pažymiu (žr. diagr.3.15, 3.16, 3.17, 3.18)

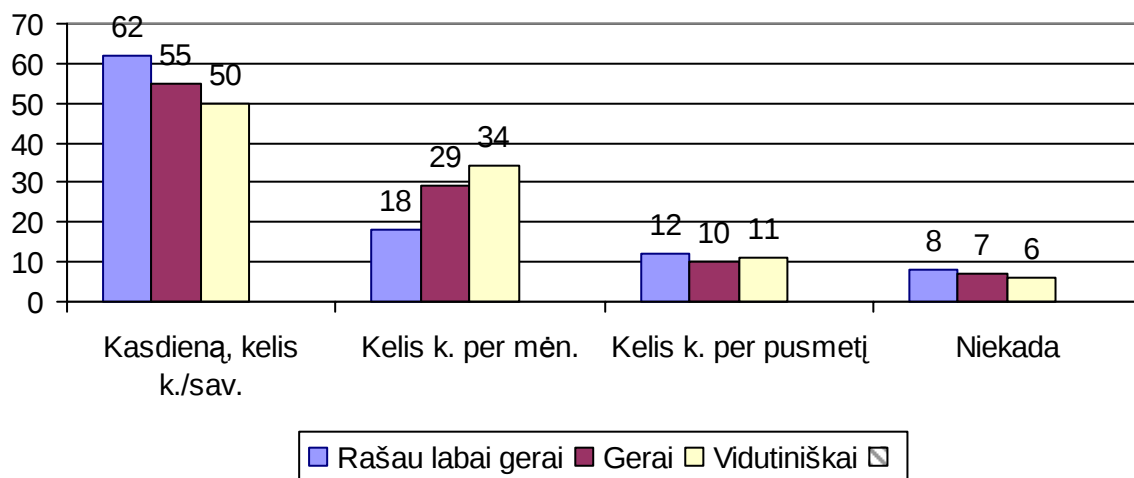
3.15 diagrama.

Skaitymo mokiniams jų vaikystėje įtaka skaitymo įgūdžiams (proc. nuo atsakiusių, N= 1473)

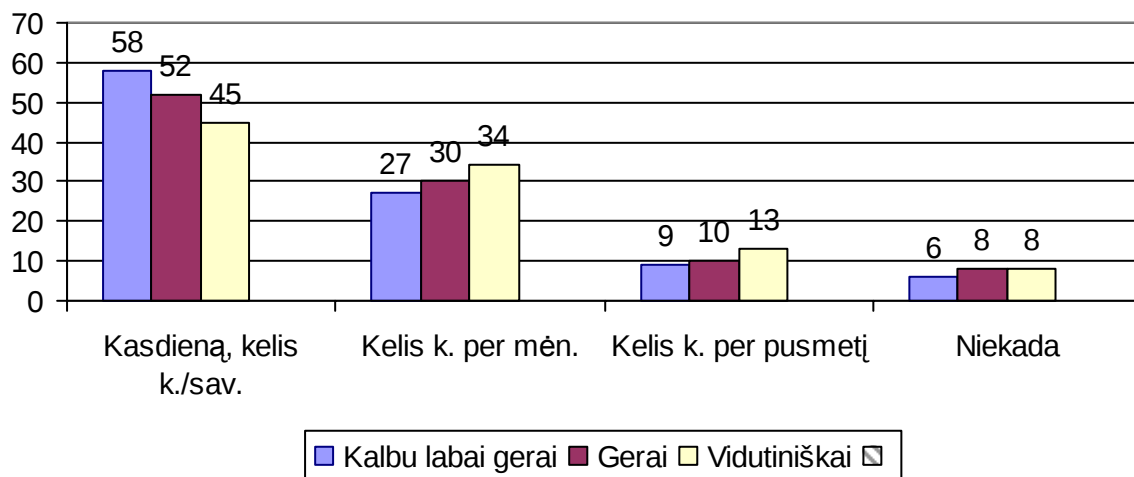
3.16 diagrama.

Skaitymo mokiniams jų vaikystėje ryšys su rašymo įgūdžiais (proc. nuo atsakiusių, N= 1472)

3.17 diagrama.

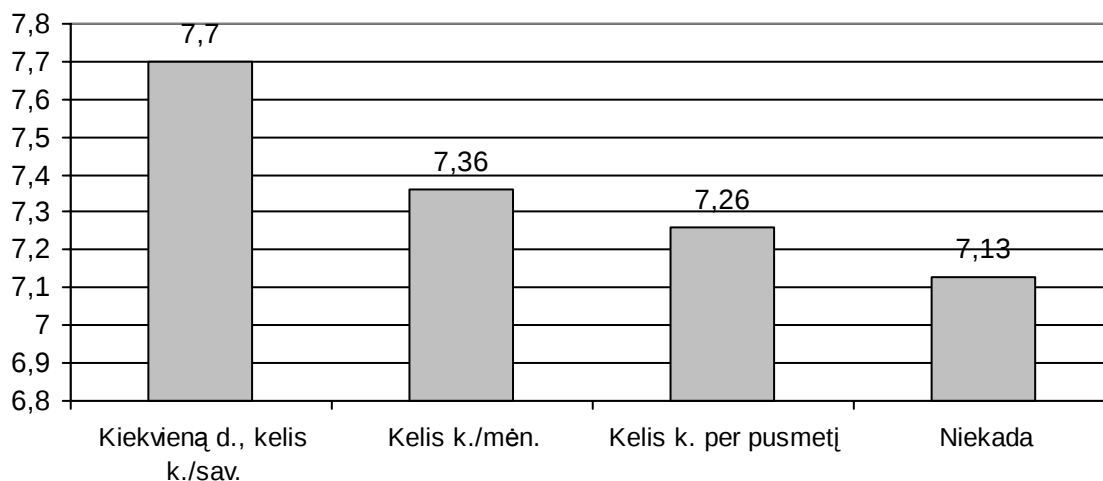
Skaitymo mokiniams jų vaikystėje ryšys su taisyklingo kalbėjimo įgūdžiais (proc., N= 1472)

Matome, kad skaitymas mokiniams jų vaikystėje susijęs su visomis jų vertintomis lietuvių kalbos įgūdžių ir žinių komponentėmis – skaitymu, rašymu, kalbėjimu (visi skirtumai statistiškai reikšmingi). Tarp tų, kuriems vaikystėje dažniau garsiai skaitydavo, žymiai daugiau tokių mokinių, kurie savo skaitymo, rašymo ir kalbėjimo žinias ir įgūdžius vertina gerai ir labai, o vertinantiesiems savo kalbos mokėjimą vidutiniškai vaikystėje būdavo skaitoma rečiau arba visai neskaitoma. Stipriausias ryšys yra tarp skaitymo vaikystėje ir skaitymo įgūdžių ($r = 0,118$, $p < 0,001$), taip pat rašymo įgūdžių ($r = 0,097$, $p < 0,001$); kalbėjimo įgūdžiams šio veiksnio įtaka kiek mažesnė, bet irgi reikšminga ($r = 0,077$, $p < 0,001$).

3.18 diagrama

Metinio lietuvių kalbos pažymio priklausomybė nuo skaitymo mokiniams jų vaikystėje (balų vidurkiai, N= 1234)

Iš pastarosios (3.18 diagr.) diagramos matome, kad skaitymas vaikystėje susijęs ir su objektyvesniais, negu mokinių savo įgūdžių ir žinių vertinimas, ugdymo rezultatų rodikliais – metinio lietuvių kalbos pažymio vidurkiais ($\eta = 0,138$, $p < 0,001$).

Skaitymas vaikystėje, kaip minėta, gali daryti tiek tiesioginę, tiek netiesioginę (remiantis ryšiu su tarpiniais veiksniais – skaitymo reikšme šeimoje, skaitymo poreikiu, tėvų išsilavinimu ir pan.) įtaką lietuvių kalbos ugdymui. Tyrimo duomenys rodo šią įtaką tikrai esant nemažą – tai patvirtina šio veiksnio ryšiai tiek su subjektyviais, tiek objektyviais lietuvių kalbos ugdymo rezultatų rodikliais. Skaitymo reikšmę išryškinančius tyrimo rezultatus paremia ekspertų nuomonės apie skaitymą kaip vieną svarbiausių kalbos ugdymo veiksmų: „*Atrodo, kad skaitymas – vienas svarbiausių veiksmų, mokant kalbos. Buvo atvažiavęs britas ekspertuoti kalbos politikos gairių, tai jis sako, pas juos buvo tas pat su tartim ir kitais dalykais, tai jie įvedė privalomą kasdien po valandą skaitymą balsu, ir reikalai pagerėjo. Tartis tikrai yra suprastėjusi, o ji yra pagrindas kirčiavimo ir rašybos, sintaksės ir t.t. Seniau pradžios mokyklose skaitydavo garsiai, mokytojas pataisydavo. Dabar niekas nekontroliuoja. Ir nesvarbu kokią tekstą skaityti, tai gali būti laikraštis, kad tik būtų taisyklinga kalba. Pirmas veiksnys būtų skaitymas, toliau eina kalbos kaip sistemos mokymas. Ir čia vargu ar galėtų padėti užsienietiška metodika, nes mūsų kalba kitokia, sudėtinga“.*

Dalinės išvados

1. Nuostatų vartoti lietuvių kalbą įvairiose socialinėse situacijose lygmenyje mokiniai gana aiškiai skiria viešas ir neformalias, privačias situacijas ir viešajai kalbai kelia gana aukštus taisyklingumo reikalavimus, ypač žiniasklaidos, institucijų kalbai bei kalbos vartojimui mokykloje. Jų požiūriu, taisyklinga kalba turi aukštą prestižą daugumoje viešų jos vartojimo situacijų, taip pat ir darbo rinkoje. Bet taisyklingos lietuvių kalbos vartojimo reikalavimus jie taiko ne visoms viešoms situacijoms, pavyzdžiui, jie gana abejingi anglų kalbos plitimui viešuose pavadinimuose, jaunimo muzikoje ir pan., taip pat ir patys ne visose situacijose stengiasi vartoti taisyklingą kalbą.
2. Taisyklingos lietuvių kalbos poreikį darbo rinkoje, kitaip negu mano kai kurie ekspertai ir mokytojai, mokiniai įsivaizduoja esant didelį, ypač mokėjimo sklandžiai formuluoti mintis bei rašyti be klaidų srityje; kiek mažesnę reikšmę įsivaizduojamoje profesinėje karjeroje jie teikia taisyklingam kalbėjimui. Profesinę karjerą labiau sieja lietuvių kalbos mokėjimu moteriškos lyties respondentės, taip pat lietuviai labiau negu nelietuviai.

3. Mokinių ir mokytojų nuomonių nesutapimai, prieštaravimai mokytojų ir ekspertų nuomonėse rodytų, kad visuomenės poreikis taisyklingai lietuvių kalbai ir šio poreikio kaitos tendencijos nėra vienareikšmės: esama ir šio prestižo bei poreikio didėjimo, ir mažėjimo tendencijų, kurios pasireiškia skirtingose situacijose skirtingais požymiais.
4. Mokinių nuomone, didžiausią neigiamą įtaką jiems daro ne svetimų kalbų intarpai jų kultūrinėje–informacinėje aplinkoje, o visų pirma netaisyklinga viešoji lietuvių kalba – ypač žiniasklaidos, autoritetinių visuomenės žmonių viešas kalbėjimas bei netaisyklinga neformalių situacijų kalba - jaunimo žargonas. Mokiniai suvokia ir įvertina ne visus jų kalbinėje aplinkoje esančius ir neigiamą įtaką jų lietuvių kalbai darančius veiksnius, kai kuriems jie yra abejingi arba jiems pritaria. Jie mažiau negu mokytojai įžiūri grėsmę lietuvių kalbai svetimų kalbų, ypač anglų, vartojime tokiose situacijose, kaip kompiuterių programų kalba, nelietuviški pavadinimai ir kt. ir patys linkę šiose situacijose vartoti svetimų kalbų intarpus. Neigiamą svetimybų ir kitų veiksnių įtaką kalbai labiau pastebi mergaitės ir mokyklų lietuvių dėstoma kalba mokiniai.
5. Tyrimo duomenys išryškino skaitymo reikšmę lietuvių kalbos ugdymui ir skaitymo bei jo poreikio skatinimo jau ankstyvoje vaikystėje svarbą. Taip pat didelę įtaką lietuvių kalbos ugdymui daro tokie šeimos kultūrinio kapitalo elementai, kaip tėvų išsilavinimas, tėvų skaitymo poreikiai ir knygų skaičius šeimoje. Lietuvių kalbos ugdymo rezultatai labai susiję ir su tokiu skaitymo skatinimo jau ankstyvoje vaikystėje veiksniu, kaip skaitymas vaikams šeimoje balsu.

IŠVADOS

1. Beveik pusė Lietuvos vyresnių klasių mokinių tarp šiandienių kalbos funkcijų akcentuoja jos taisyklingumą. Trečdalis teigia, kad svarbiausia šiandienos sąlygomis yra laisvai ir sklandžiai reikšti savo mintis įvairiose situacijose, įvairiomis temomis (nors ir ne visada taisyklingai), o šeštadalis pirmenybę teikia kalbos vaizdingumui ir turtingumui. Taigi galima teigti, kad kalbos funkcijų atžvilgiu ši tikslinė švietimo grupė yra savo nuostatomis pakankamai nevienalytė.
2. Lenkų ir rusų tautybės mokiniai truputėlį dažniau už gimtakalbius lietuvius akcentuoja laisvo ir sklandaus kalbos vartojimo būtinybę. Taip pat išryškėjo, kad šį aspektą dažniau pabrėžia respondentai su aukštesniais kultūrinio šeimų kapitalo rodikliais – aukštesnio tėvų išsilavinimo, daugiau namuose knygų turintys mokiniai.
3. Dėl „privalomo“ taisyklingumo svarbiausia taisyklingai mokiniams yra kalbėti lietuvių kalbos pamokose, o atotrūkis nuo kitų socialinių pedagoginių situacijų yra pakankamai didelis – daugumai nėra svarbu taisyklingai reikšti mintis, rašyti ir pan. šeimoje, su ne lietuvių kalbos mokytojais, bendraujant su bendraamžiais neformaliai. Skirtumų yra pagal lytį – merginos kalbos taisyklingumui visais atvejais skiria dėmesio daugiau.
4. Tyrimo duomenys rodo, kad lietuvių kalba ir jos vartojimas yra viena svarbiausių sudedamųjų etninio tapatumo dalių. Apibrėžiant lietuviškumą ji yra po gimimo ir augimo Lietuvoje, lietuviškų papročių laikymosi ir tapatinimosi su Lietuva. Pilietinio tapatumo struktūroje ji jau nebėra tokia svarbi bei užleidžia vietą Lietuvos paso turėjimui, pagarbai įstatymams ir kitiems dalykams.
5. Lietuvių kalbos mokytojai savo pažiūriu į šiuolaikines kalbos funkcijas yra faktiškai pasidalinę pusiau (skirtumas paklaidos ribose). Dalis jų laikosi nuomonės, kad svarbiausia šiuo metu yra kalbos taisyklingumas, kita dalis - kad jos laisvumas ir sklandumas įvairiose socialinėse situacijose. Tyrimas nefiksuoja statistiškai reikšmingų skirtumų pagal respondentų amžių, darbo stažą ir mokomąsias klases.
6. Reprezentatyvios visuomenės apklausos duomenimis apie pusė šalies gyventojų laikosi nuomonės, kad svarbiausia šiuo metu kalbos taisyklingumas, trečdalis teikia pirmenybę kalbos sklandumui įvairiose socialinėse situacijose, o beveik šeštadalis pabrėžia kalbos vaizdingumo ir turtingumo svarbą. Kalbos taisyklingumą statistiškai

reikšmingai dažniau akcentuoja moterys ir vyresni žmonės, o tarp asmenų su aukštesnėmis pajamomis ir išsimokslinimu daugiau tokių, kurie nurodo į kalbos sklandumo įvairiose socialinėse situacijose svarbą.

7. Duomenys, rodantys respondentų požiūrį į kalbos kaitą ir jos subjektus, pakankamai išsibarstę. Nei tarp mokinių nei tarp lietuvių kalbos mokytojų nėra vyraujančio požiūrio, kaip geriausiai reaguoti į kalbai kylančius iššūkius. Arti pusė mokytojų ir trečdalis mokinių teigia, kad reikia saugoti lietuvių kalbą, o kalbos kitimą būtinai turi reguliuoti specialistai. Beveik trečdalis mokinių ir penktadalis mokytojų mano, kad kalba visų pirma yra bendravimo priemonė ir ją turi teisę keisti visi nebijodami naujadarų ir svetimybų. Trečdalį abiejų grupių respondentų laikosi konsensuso ir siūlo kalbos kaitoje derinti specialistų bei visuomenės nuomones.
8. Dauguma mokinių ir mokytojų (maždaug po du trečdalius abiem atvejais) teigia, kad ta lietuvių kalba, kurios mokoma (-si) šiandienos mokykloje, pakankamai gerai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti. Mažuma (nepilnas penktadalis) laikosi nuomonės, kad ji tinka visiškai gerai.
9. Visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad dauguma šalies gyventojų (daugiau negu pusė) teigia, kad reikia saugoti kalbos grynumą. Dažniau taip teigia vyresni žmonės, o jauniausia šalies gyventojų dalis yra nusiteikusi lietuvių kalbos šiuolaikinimo požiūriu liberaliausiai – dažniausia teigia, kad kalbą turi keisti visi ir mažiausia pritaria specialistų reguliavimui. Kaip ir mokinių bei mokytojų apklausų atvejais, galima teigti, kad visuomenėje nėra aiškiai vyraujančios pozicijos lietuvių kalbos kitimo atžvilgiu.
10. Labiausiai mokinius lietuvių kalbos pamokose 2004 - 2005 mokslo metais vargino nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų. Trys ketvirtadaliai mokinių nurodė, kad ši problema juos labai vargino arba gerokai vargino. Kiek daugiau nei pusę respondentų vargino klasikinės ir šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys bei kalbos ir gramatikos pratimai, didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis. Nuobodžius, neaktualius vadovėlius ir kitas mokymo priemones kaip labai ar gerokai varginančią problemą, įvardijo kiek mažiau nei pusė mokinių. Nelietuvių tautybės moksleiviai labiau nei lietuviai jaučia lietuvių kalbos pamokų stygių ir juos labiau vargina menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai. Mokinius, kurių tėvai

turi aukštąjį išsilavinimą labiau vargina per didelis mokinių skaičius klasėje ir nuobodūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės.

11. Aštuoni iš dešimties respondentai pritaria teiginiams, kad mokykloje dirba mokytojai, padedantys siekti gerų rezultatų, pakanka lietuvių kalbos pamokų ir tinkamas mokinių skaičius klasėse. Mažiausiai mokiniai pritarė teiginiui, kad mokykloje yra pakankamai įdomių, lietuvių kalbą populiarinančių renginių. Skeptiškai vertino ir draugų pavyzdį siekiant aukštų mokymosi rezultatų.
12. Beveik dviem trečdaliams mokinių lietuvių kalbos užduotys pamokose ir namuose yra tinkamos, kaip per sunkias užduotis įvardijo kiek daugiau nei 20 procentų apklaustųjų. Lietuvių mokyklų mokiniams dažniau (beveik trečdalis respondentų) užduotys per sunkios negu nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniams (beveik penktadalis). Respondentų lyties atžvilgiu užfiksuotas statistiškai reikšmingas ryšis. Vaikinai dažniau negu merginos įvardina lietuvių kalbos pamokų užduotis kaip per sunkias. Vertinat lietuvių kalbos namų užduotis fiksuotos labai panašios tendencijos kaip užduočių, atliekamų klasėje, atveju.
13. Aštuoni iš dešimties respondentų pozityviai vertino lietuvių kalbos pamokose naudojamus metodus kaip padedančius mokytis. Pusei šios grupės respondentų mokymosi metodai yra atsibodę, jie pageidauja naujovių. Nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai pozityviau vertina mokytojų naudojamus metodus. Pozityvesnę nuomonę šiuo klausimu išsakė ir vidurinio (nebaigto vidurinio) išsilavinimo tėvų mokiniai.
14. Tik šeštadalis mokinių teigė, kad dažniai naudoja kompiuterį lietuvių kalbos pamokose. Trečdalis juo naudojasi atlikdami lietuvių kalbos namų darbus ir savarankiškai be mokytojo prašymo mokosi lietuvių kalbos. Kompiuterį mokydami lietuvių kalbos dažniau naudoja nelietuvių mokomosios kalbos mokyklų mokiniai.
15. Kiek daugiau nei dešimtadalis mokinių teigė, kad visi mokytojai kalba taisyklingai lietuviškai. Kiek daugiau nei pusė mokinių pritarė nuomonei, kad dauguma mokyklos mokytojų kalba taisyklingai, o mažuma netaisyklingai. Lietuvių kalbos mokytojų nuomone, taisyklingai kalbantys ir to paties reikalaujantys pedagogai mokykloje sudaro tik šeštadalį visų mokytojų.

16. Keturiems iš dešimties mokinių literatūrinio ir kalbinio ugdymo turinio santykis lietuvių kalbos pamokose atrodo tinkamas, kiek daugiau nei trečdalis respondentų pageidautų daugiau dėmesio ir pamokų kalbiniam ugdymui.
17. Vertinant mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamas galimybes skirtinos, dvi, savo dydžiu beveik vienodos, respondentų nuomonių grupės: patenkintų ir nepatenkintų. Lietuvių kalbos kvalifikacijos kėlimo požiūriu stebimas kokybės poreikis. Kiek daugiau nei pusė respondentų pasigenda kokybiškai naujoves perteikiančių lektorių, o kvalifikacijos tobulinimo renginiai atrodo rutiniški ir nuobodūs.
18. Nuostatų vartoti lietuvių kalbą įvairiose socialinėse situacijose lygmenyje mokiniai gana aiškiai skiria viešas ir neformalias, privačias situacijas ir viešajai kalbai kelia gana aukštus taisyklingumo reikalavimus, ypač žiniasklaidos, institucijų kalbai bei kalbos vartojimui mokykloje. Jų požiūriu, taisyklinga kalba turi aukštą prestižą daugumoje viešų jos vartojimo situacijų, taip pat ir darbo rinkoje. Bet taisyklingos lietuvių kalbos vartojimo reikalavimus jie taiko ne visoms viešoms situacijoms, pavyzdžiui, jie gana abejingi anglų kalbos plitimui viešuose pavadinimuose, jaunimo muzikoje ir pan., taip pat ir patys ne visose situacijose stengiasi vartoti taisyklingą kalbą.
19. Taisyklingos lietuvių kalbos poreikį darbo rinkoje, kitaip negu mano kai kurie ekspertai ir mokytojai, mokiniai įsivaizduoja esant didelį, ypač mokėjimo sklandžiai formuluoti mintis bei rašyti be klaidų srityje; kiek mažesnę reikšmę įsivaizduojamoje profesinėje karjeroje jie teikia taisyklingam kalbėjimui. Profesinę karjerą labiau sieja lietuvių kalbos mokėjimu moteriškos lyties respondentės, taip pat lietuviai labiau negu nelietuviai.
20. Mokinių ir mokytojų nuomonių nesutapimai, prieštaravimai mokytojų ir ekspertų nuomonėse rodytų, kad visuomenės poreikis taisyklingai lietuvių kalbai ir šio poreikio kaitos tendencijos nėra vienareikšmės: esama ir šio prestižo bei poreikio didėjimo, ir mažėjimo tendencijų, kurios pasireiškia skirtingose situacijose skirtingais požymiais.
21. Mokinių nuomone, didžiausią neigiamą įtaką jiems daro ne svetimų kalbų intarpai jų kultūrinėje–informacinėje aplinkoje, o visų pirma netaisyklinga viešoji lietuvių kalba – ypač žiniasklaidos, autoritetingų visuomenės žmonių viešas kalbėjimas bei netaisyklinga neformalių situacijų kalba - jaunimo žargonas. Mokiniai suvokia ir

įvertina ne visus jų kalbinėje aplinkoje esančius ir neigiamą įtaką jų lietuvių kalbai darančius veiksnius, kai kuriems jie yra abejingi arba jiems pritaria. Jie mažiau negu mokytojai įžiūri grėsmę lietuvių kalbai svetimų kalbų, ypač anglų, vartojime tokiose situacijose, kaip kompiuterių programų kalba, nelietuviški pavadinimai ir kt. ir patys linkę šiose situacijose vartoti svetimų kalbų intarpus. Neigiamą svetimybių ir kitų veiksnių įtaką kalbai labiau pastebi mergaitės ir mokyklų lietuvių dėstoma kalba mokiniai.

22. Tyrimo duomenys išryškino skaitymo reikšmę lietuvių kalbos ugdymui ir skaitymo bei jo poreikio skatinimo jau ankstyvoje vaikystėje svarbą. Taip pat didelę įtaką lietuvių kalbos ugdymui daro tokie šeimos kultūrinio kapitalo elementai, kaip tėvų išsilavinimas, tėvų skaitymo poreikiai ir knygų skaičius šeimoje. Lietuvių kalbos ugdymo rezultatai labai susiję ir su tokiu skaitymo skatinimo jau ankstyvoje vaikystėje veiksmu, kaip skaitymas vaikams šeimoje balsu.

Tyrimo ribotumai ir perspektyva

Tyrėjai siekė pažvelgti į lietuvių kalbos mokymosi organizavimo problematiką kuo plačiau, tačiau kai kuriais atvejais dėl tos priežasties dalį tyrimo aspektų tikslinga būtų tiksliau plėtoti ateityje. Pavyzdžiui, rezultatai parodė, kad nelietuvių mokyklų mokiniai mokydami lietuvių kalbos dažniau naudoja kompiuterį, tačiau tai nepakankamai susieta su gana skirtingais jo naudojimosi tikslais. Ar tai reiškia, kad nelietuvių mokyklų mokiniai geriau pasirengę naudotis šiuolaikiškomis technologijomis? O gal kompiuteris labiau tinka mokantis negimtosios kalbos? ir pan. Tyrėjai, suvokdami skirtingus lietuviškų ir nelietuviškų mokyklų kontekstus, taip pat supranta būtinybę kai kuriuos specifiškesnius klausimus tyrinėti papildomai ateityje. Kartu autorių grupė tikisi, kad atliktas tyrimas paskatins tiek švietimo specialistų, tiek ir visuomenės diskusiją dėl lietuvių kalbos mokymosi organizavimo tikslų, priemonių ir rezultatų.

REKOMENDACIJOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJAI

Remiantis surinktais kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis, tyrėjai siūlo Švietimo ir mokslo ministerijai rekomendacijas pokyčių lietuvių kalbos ugdyme įgyvendinimui. Dalis jų yra vadybinio - technologinio pobūdžio (pavyzdžiui, siūlomos naujos pedagogų kvalifikacijos tobulinimo srityje), dalis teisinio - strateginio reguliavimo (pavyzdžiui, iniciatyvos valstybinės kalbos pozicijų viešajame gyvenime atžvilgiu), dalis vadinamojo socialinio-inžinierinio pobūdžio, kuomet rekomendacija nurodo į teigiamą ar neigiamą tendenciją, kurios atžvilgiu būtina imtis atitinkamo poveikio.

- *Mokyklų veiklos organizaciniame ir bendruomenės gyvenimo kontekste dėmesys lietuvių kalbai yra nedidelis, jo nepadidinus galima tikėtis, kad lietuvių kalba palaipsniui praras bendrakultūrinį ugdymo pobūdį ir virs siaura dalykine veikla lietuvių kalbos pamokose.*
- *Būtina keisti mokytojų dalykininkų požiūrį į lietuvių kalbos taisyklingumą. Tam būtina sustiprinti administracinio pobūdžio reikalavimų vykdymą studijų aukštosiose mokyklose, pedagogų perkvalifikacijos ir atestacijos metu, taip pat sustiprinti dėmesį lietuvių kalbos aspektams pedagogų kvalifikacijos srityje. Būtina principingiau vertinti mokytojų dalykininkų kalbos vartojimą pamokų metu, nes daliai mokinių tai sukelia sunkumų, pavyzdžiui, „užkrečiama“ blogu pavyzdžiu, sunkiau suprasti dalykines užduotis ir pan. Tai, kad pusei mokinių prasta dalis mokytojų dalykininkų lietuvių kalba nekelia jokių sunkumų vertintina ne kaip problemos nebūvimas, o kaip kalbos nuosmukio ugdymo procese požymis, kurį būtina kuo greičiau išgyvendinti.*
- *Aktyviau dalyvauti lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos pozicijų stiprinime viešajame gyvenime, reikalui esant inicijuoti įstatymų pataisas, organizuoti socialinės reklamos kampanijas siekiant lietuvių kalbos taisyklingumo. Šiuo metu viešojo gyvenimo srityje (buitis, reklama, politika ir t.t.) lietuvių kalba nėra vertinama ir pakankamai gerbiama.*

- *Ugdymo organizavime būtina plačiau akcentuoti lietuvių kalbos mokymosi svarbą. Tai ypač svarbu nūnai vyraujančio padidinto dėmesio rinkos aspektams metu, kuomet išskirtinis dėmesys skiriamas užsienio kalboms, verslumo ugdymui ir t.t. Mokiniai turi suprasti kalbos kuriamąsias galias, jos įtaką mąstymo, komunikacinių gebėjimų ir karjeros planavimui plačiau nei dabar.*
- *Visuomenė reiškia poreikį taisyklingai lietuvių kalbai, tačiau jos funkcionalumo svarstymas pokyčių metu neturėtų apsiriboti specialistų diskusija ir sprendimais. Pastarųjų siūlomi kalbos šiuolaikinimo variantai turėtų būti svarstomi plačiau, pavyzdžiui, lietuvių kalbos šiuolaikinimas kompiuterinių technologijų plėtros kontekste. Tik mažuma mokinių ir lietuvių kalbos mokytojų adresuoja lietuvių kalbos šiuolaikinimo klausimų sprendimą išimtinai specialistams. Kadangi teiginiams, kad lietuvių kalba, kurios mokoma mokyklose visiškai gerai tinka šiuolaikinio pasaulio reikalavimams, pritaria mažuma mokinių ir lietuvių kalbos mokytojų tikslinga aiškintis, fiksuoti ir keisti tuos kalbos mokymo elementus, kurie yra nepatenkinami. Tam taip pat reikalingos atitinkamos diskusijos.*
- *Tyrimo rezultatai rodo, kad būtina aiškiai apibrėžti, išaiškinti mokyklų bendruomenėms ir laikytis egzaminų reikalavimų, kurie kelia didžiausią nerimą absoliučiai daugumai mokinių. Tyrimo duomenys surinkti dar iki vadinamojo „egzaminų skandalo“ 2006 m. ir galima manyti, kad tokio nerimo rodikliai dar labiau išaugo.*
- *Be minėto egzaminų aiškumo ir stabilumo užtikrinimo būtina ateityje pirmiausia įvairinti klasikinės ir šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotis, gramatikos pratimus ir kvestionuoti reikalaujamos perskaityti literatūros kiekį jos mažinimo linkme. Taip pat, remiantis mokinių nuomone, nėra patenkinama vadovėlių būklė, vertinant juos patrauklumo ir aktualumo kriterijais. Visi minėti dalykai yra daugiausia išorinio mokyklos kompetencijos požiūriu aspektai, nes vidiniai, pavyzdžiui, dirbančių lietuvių kalbos mokytojų kvalifikacija vertinami daug palankiau. Tarp mokyklinių vidinių veiklos formų svarbu skatinti mokyklas aktyviau sieti lietuvių kalbos mokymą su popamokinę veikla, skatinti mokyklų administracijas*

kreipti daugiau dėmesio lietuvių kalbos taisyklingumui, didinti veiksmingų mokymo (si) metodų įvairovę.

- *Daugiau nei pusė mokinių nėra patenkinti kalbinio ir literatūrinio ugdymo proporcijomis. Reikėtų peržiūrėti kalbos ugdymo ir literatūrinio ugdymo turinio proporcijas XI – XII kl. Tikslinga skatinti lietuvių kalbos mokytojus į tai kreipti daugiau dėmesio ir aišku kvestionuoti dabartines lietuvių kalbos mokymo programas. Svarbus klausimas, kuris tiesiogiai priklauso nuo Švietimo ir mokslo ministerijos kompetencijos taip pat yra išmoktos medžiagos kartojimo kiekis, kuris mokinių nuomone dažnai yra per didelis ir nereikalingas pirmiausia kalbinio ugdymo srityje. Tai padėtų spręsti ir didelio mokymosi krūvio problemą, kuri lietuvių kalbos atveju aktuali nemažai daliai mokinių.*
- *Atnaujinant Bendrųjų programų turinį, svarbu laiku atnaujinti ir lietuvių kalbos bei literatūros vadovėlių turinį. Lietuvių kalbos egzaminų turinys turi atitikti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų reikalavimus.*
- *Siekiant suvienodinti lietuvių gimtosios ir valstybinės kalbos egzamino turinį, būtina iš esmės pertvarkyti lietuvių valstybinės kalbos ugdymo programas ir mokymo priemonės nuo pradinio ugdymo pakopos. Vienodas lietuvių gimtosios ir valstybinės kalbos egzaminas įmanomas tik tuomet, kai moksleiviai lietuvių valstybinės kalbos bus mokęsi pagal pertvarkytas programas ir vadovėlius nuo pradinės mokyklos.*
- *Mokant lietuvių gimtosios kalbos V – X kl. svarbu pakankamai skirti dėmesio tiek kalbos vartojimo, tiek kalbos pažinimo sritims. Šiuo metu dominuoja sisteminis kalbos ugdymas.*
- *Tiek kalbinio, tiek literatūrinio ugdymo turinys turi būti siejamas su šiuolaikiniu socialiniu kultūriniu kontekstu, nuolat atnaujinamas, atsižvelgiant į kintančias kalbos vartojimo aplinkybes bei kultūros (literatūros) raidos tendencijas.*
- *Reikėtų labiau išnaudoti informacinių technologijų teikiamas galimybes rengiant lietuvių kalbos ir literatūros mokymo priemones (vadovėlius, kompiuterines mokymo*

programas), o taip pat pamokinėje veikloje. Aprūpinant lietuvių kalbos mokytojus metodine medžiaga pirmiausia kreipti dėmesį į mokytojų knygų rengimą, specialių kompiuterinių programų, skirtų kalbos mokymui sukūrimą, supažindinimą su teminiais ir detaliesiais planais.

- Mokytojų apklausa ir faktiškai vienareikšmiškas jų sutarimas dėl pagrindinių problemų signalizuoja apie daugelį „degančių“ bėdų lietuvių kalbos ugdymo organizavime. Remiantis šios grupės apklausa būtina ieškoti kelių kaip mažinti mokinių skaičių klasėse mokantis gimtosios kalbos, „popierizmo“ kiekį, tenkanti mokytojams, didinti mokinių motyvaciją mokytis kalbos ir literatūros, stiprinti kitų dalykų mokytojų ir bendrai visuomenės kalbinio išprusimo lygį, aiškiai apibrėžti egzaminų reikalavimus, lengvinti programų reikalavimus, geriau aprūpinti mokytojus ir mokinius metodinėmis priemonėmis, stiprinti lietuvių kalbos integraciją su kitais dalykais, didinti valstybinės kalbos mokymui skirtų pamokų skaičių tautinių mažumų mokyklose.
- Apklausti lietuvių kalbos mokytojai tarp lietuvių kalbos mokytojų rengimo problemų pirmiausia mini šiuos dalykus: mažą pedagoginės praktikos apimtį, aukštosiose mokyklose dėstomų kursų atotrūkį nuo mokyklos reikmių, metodinio parengimo ir studentų motyvacijos stoką. Švietimo ir mokslo ministerija šiuo metu inicijuoja pedagogų rengimo pertvarką. Apie tai byloja pirmiausia nauja pedagogų rengimo koncepcija. Tyrimo duomenys daugeliu atvejų patvirtina minėtos koncepcijos įgyvendinimo būtinybę.
- Didelė dalis lietuvių kalbos mokytojų nėra patenkinti kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamomis galimybėmis. Pirmiausia tai lemia kokybiškai naujoves perteikiančių lektorių stoka, kvalifikacijos tobulinimo renginių rutiniškumas ir nuobodumas. Pedagogų kvalifikacijos institucijoms būtina tiksliau įvertinti klausytojų poreikius ir gerinti renginių kokybę.
- Tyrimo duomenys rodo, kad poreikis taisyklingai lietuvių kalbai viešajame gyvenime įvairių respondentų grupių ir jų pogrupių vertinamas nevienareikšmiškai, -

akcentuojamos ir palaikančios ir slopinančios lietuvių kalbą tendencijos. Turint omenyje, kad lietuvių kalba gyvybiškai svarbi valstybės gyvenime, tikslinga plėtoti intensyvesnę švietimo specialistų, lietuvių kalbos ekspertų, pedagogų, nevyriausybinių organizacijų atstovų ir kt. diskusiją, siekiant palaikyti nuolatinę dėmesį lietuvių kalbos būklei sparčiai kintančiame pasaulyje. Tam tiktų pavyzdžiui, tęstiniai seminarai, metinės konferencijos ir pan.

- *Tyrimo duomenys leidžia siūlyti atkreipti dėmesį į skaitymo reikšmę ir reformuoti lietuvių kalbos ugdymą skaitymo skatinimo linkme, šalinant tam trukdančius veiksnius. Atkreiptinas dėmesys į ekspertų nuomones, kuriose tarp trukdančių skaitymui elementų įvardijami tokie egzaminų reikalavimai, kaip testas (skatina “kalti” žodžius be sistemos ir konteksto) ir teksto interpretacija (skatina skaityti tik kūrinių fragmentus), taip pat perkrautos, racionaliai nepagrįstos programos; tarp skatinančių skaitymą veiksnių siūloma grįžti prie skaitymo balsu, rašinių, neperkrauto esminių kalbos sistemos dalykų mokymo ir pan.*
- *Turint omenyje, kad pastaruoju metu didžiausias dėmesys skiriamas darbo rinkos mokymams, skaitymo ir šeimos įtakos svarba mokinių domėjimuisi lietuvių kalba, atitinkamiems gebėjimams leidžia teigti būtinybę švietimo sistemoje plėtoti bendrakultūrinius projektus. Kaip pavyzdys gali būti paminėta skaitymo skatinimo programa, kuri paliečia ne tik vaikus, bet ir suaugusiuosius. Programos įgyvendinime aktyvus Švietimo ir mokslo ministerijos vaidmuo yra vienas esminių.*
- *Ugdyme panaudoti ir toliau skatinti taisyklingos viešosios kalbos prestižą tarp mokinių. Skatinti ir mokyti mokinius vartoti taisyklingą lietuvių kalbą tose situacijose, kuriose jie linkę vartoti netaisyklingą kalbą arba anglų ir kitų svetimų kalbų intarpus (visų pirma elektroniniuose laiškuose ir kitose komunikacijose, kompiuterių programose ir kt.). Tokio pobūdžio iniciatyvoms tinkami įvairūs konkursai, socialinė reklama (plakatai, lankstinukai ir pan.)*

Lietuvių kalbos mokytojo anketa

Gerb. mokytojai,

Šiuo metu, užsakius Švietimo ir mokslo ministerijai, grupė tyrėjų tiria lietuvių kalbos ugdymo organizavimo bendrojo lavinimo mokyklose problemas bei ieško išskylančių sunkumų sprendimo būdų. **Jūsų nuomonė labai svarbi.** Maloniai prašytume atidžiai ir nuoširdžiai užpildyti anketą.

Anketoje rašyti vardo ir pavardės nereikia! Bus analizuojami tik apibendrinti duomenys.

DĖKOJAME, KAD DALYVAUJATE APKLAUSOJE, IR LINKIME SĖKMĖS!

Jei turėtumėte klausimų ar pastabų, prašome kreiptis į tyrimo koordinatorių Gintautą Bužinską, Ševčenkos 31, Vilnius, tel. 85 2331708.

1. Jūsų nuomone, lietuvių kalbos taisyklingumo požiūriu visuomenės raštingumas?

1. Didėja
2. Išlieka maždaug toks pat
3. Mažėja

2. Jeigu manote, kad visuomenės raštingumas mažėja, pažymėkite kodėl? Įvertinkite atsakymus kiekvienoje eilutėje. Jeigu manote, kad visuomenės raštingumas nemažėja, klausimą praleiskite.

VEIKSNIAI	Tikrai taip	Turbūt taip	Turbūt ne	Tikrai ne
1. Lietuvių kalbą per menkai gina įstatymai	1	2	3	4
2. Įstatymų pakanka, bet blogai kontroliuojamas jų įgyvendinimas	1	2	3	4
3. Nelietuviški pavadinimai, vieši užrašai, reklamos gatvėse	1	2	3	4
4. Netaisyklinga Lietuvos žiniasklaidos (spaudos, TV, kt.) kalba	1	2	3	4
5. Užsienio žiniasklaida, kinas, muzika ir kt.	1	2	3	4
6. Netaisyklinga kai kurių Lietuvos politikų, kitų žinomų žmonių kalba	1	2	3	4
7. Kompiuteriai, Internetas, kitos naujos technologijos ir per jas plintanti anglų kalba, angliškas raidynas ir pan.	1	2	3	4
8. Žmonės skaito per mažai knygų (grožinės literatūros)	1	2	3	4
9. Visuomenėje per žemas taisyklingos kalbos prestižas, trūksta nepakantumo svetimybėms ir žargonui	1	2	3	4
10. Geros lietuvių kalbos nereikalauja darbdaviai	1	2	3	4
11. Netaisyklinga jaunimo muzikos atlikėjų kalba, dainavimas anglų kalba	1	2	3	4
12. Žargono, netaisyklingos kalbos mada tam tikrose, ypač jaunimo, grupėse	1	2	3	4
13. Kita (parašykite)	1	2	3	4

3. Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui, vartojančiam lietuvių kalbą Lietuvoje? Pažymėkite tik vieną atsakymą.

1. Kalbėti ir rašyti taisyklingai lietuviškai
2. Laisvai ir sklandžiai reikšti mintis įvairiose situacijose įvairiomis temomis (nors ir ne visada taisyklingai)
3. Kalbėti vaizdinga ir turtinga kalba
4. Kitoks atsakymas (įrašykite) _____

4. Kaip, Jūsų nuomone, pastaraisiais metais kinta Jūsų mokyklos mokinių lietuvių kalbos mokėjimas? Pastaba: negalvokite apie vieną kurį mokinį ar klasę, vertinkite apibendrintai. Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

KALBOS MOKĖJIMO FORMOS	Gerėja	Išlieka maždaug toks pat	Blogėja
1. Raštingumas (gebėjimas taisyklingai lietuviškai rašyti)	1	2	3
2. Gebėjimas tiksliai reikšti mintis, komunikuoti, žodyno turtingumas	1	2	3

5. Kokia dalis X-XII klasių mokinių, Jūsų nuomone, rašo be klaidų? (apytikriai įvertinkite procentais)

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

6. Kiek Jūsų mokyklos mokiniams svarbu, ar nesvarbu gerai kalbėti ir rašyti lietuviškai šiose situacijose?*Negalvokite apie vieną kurį mokinį ar klasę, vertinkite apibendrintai. Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.*

SITUACIJOS	Labai svarbu	Svarbu	Nei svarbu, nei nesvarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
1. Šeimoje	1	2	3	4	5
2. Siekiant profesinės karjeros	1	2	3	4	5
3. Bendraujant su draugais už mokyklos ribų	1	2	3	4	5
4. Lietuvių kalbos pamokose	1	2	3	4	5
5. Kitose (ne lietuvių kalbos) pamokose	1	2	3	4	5
6. Mokykloje per pertraukas	1	2	3	4	5
7. Bendraujant su įvairių įstaigų darbuotojais (pardavėjais, gydytojais ir pan.)	1	2	3	4	5

7. Kiek sutinkate, ar nesutinkate su žemiau pateiktais teiginiais? Įvertinkite teiginius kiekvienoje eilutėje.

TEIGINIAI	Sutinku	Turbūt sutinku	Turbūt nesutinku	Nesutinku
1. Per daug mokinių klasėse mokant gimtosios lietuvių kalbos	1	2	3	4
2. Trūksta reikiamų ir modernių mokymo priemonių (vadovėlių, kitų priemonių)	1	2	3	4
3. Lietuvių kalba vyresnėse klasėse – profilinis dalykas ir ne visi mokiniai turi vienodas galimybes pasiruošti egzaminui	1	2	3	4
4. Per daug formalių reikalavimų ir „popierizmo“ mokytojams	1	2	3	4
5. Moksleiviams per sunkūs programų reikalavimai, jie per daug pavargsta	1	2	3	4
6. Kintantys egzaminų reikalavimai	1	2	3	4
7. Egzaminų reikalavimai neatitinka Bendrųjų programų	1	2	3	4
8. Per mažai pamokų valstybinės kalbos mokymui tautinių mažumų mokykloje	1	2	3	4
9. Lietuvių kalbos mokėjimas per menkai vertinamas visuomenėje	1	2	3	4
10. Menkas kitų dalykų mokytojų dėmesys lietuvių kalbai	1	2	3	4
11. Nepakankama įvairių dalykų integracija su lietuvių kalbos mokymu	1	2	3	4
12. Moksleiviai nesidomi klasikine literatūra ir tekstų analize	1	2	3	4
13. Moksleiviai nesidomi šiuolaikine literatūra ir tekstų analize	1	2	3	4
14. Moksleiviams neįdomu mokytis kalbos ir gramatikos	1	2	3	4

8. Kiek pritariate, ar nepritariate šioms teiginiais apie lietuvių kalbos mokytojų rengimo situaciją Lietuvoje?*Įvertinkite teiginius kiekvienoje eilutėje.*

TEIGINIAI	Visiškai pritariu	Pritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Nepritariu	Visiškai nepritariu
1. Nežiūrint išimčių apskritai Lietuvos aukštosiose mokyklose parengiami nepakankamos kvalifikacijos pedagogai -lituanistai	1	2	3	4	5
2. Dauguma abiturientų renkasi šią profesiją atsitiktinai, nemotyvuotai	1	2	3	4	5
3. Studijuojant aukštosiose mokyklose per mažą pedagoginės praktikos	1	2	3	4	5
4. Aukštosiose mokyklose dėstomi kursai mažai susiję su mokykla	1	2	3	4	5
5. Būsimieji mokytojai silpnai parengiami metodiškai	1	2	3	4	5
6. Būsimieji mokytojai silpnai parengiami dalykiniu požiūriu	1	2	3	4	5
7. Lituanistai rengiami pasenusiais ir neefektyviais metodais.	1	2	3	4	5

9. Ar esate patenkinta (as) mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamomis galimybėmis?

1. Visiškai patenkinta (as)
2. Beveik patenkinta (as)
3. Gerokai nepatenkinta (as)
4. Visiškai nepatenkinta (as)
5. Sunku pasakyti

10. Jei esate daugiau ar mažiau nepatenkinta (as) mokytojų lituanistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos teikiamomis galimybėmis, pažymėkite pagrindines nepasitenkinimo priežastis? Jeigu esate patenkinta (as) klausimą praleiskite.

1. Trūksta reikiamų kvalifikacijos tobulinimo renginių
2. Kvalifikacijos tobulinimo renginiai pernelyg rutiniški ir nuobodūs
3. Trūksta kokybiškai naujoves perteikiančių lektorių
4. Trūksta lėšų kvalifikacijai tobulinti
5. Kvalifikacijos tobulinimo centrai yra per toli
6. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

11. Ką reikėtų pakeisti lietuvių kalbos egzamino (valstybinio, gimtosios ir pan.) turinyje? Parašykite svarbiausius kaitos poreikius _____

12. Nuo ko, Jūsų nuomone, labiausiai priklauso mokinių lietuvių kalbos ugdymo rezultatai? Pasirinkite ne daugiau trijų svarbiausių veiksnių.

1. Dėmesio kalbai mokinių šeimose
2. Tėvų išsilavinimo ir profesijos
3. Mokinių gabumų
4. Mokyklos materialinių–metodinių sąlygų
5. Įstatymų, programų, išsilavinimo standartų ir kt. kokybės
6. Mokytojų lituanistų kompetencijos, kvalifikacijos
7. Lituanistų užsiąngavavimo, talento, kiekvienam mokiniui skiriamo dėmesio
8. Kitų dalykų mokytojų dėmesio lietuvių kalbai
9. Moksleivių kalbinės aplinkos už mokyklos ribų (TV, žiniasklaidos, bendraamžių kalbos)
10. Lietuvių kalbos prestižo tarp moksleivių
11. Ugdymo turinio proporcijų, pamokų skaičiaus
12. Kita (parašykite) _____

13. Kaip vertinate kitų dalykų (ne lietuvių kalbos) mokytojų lietuvių kalbos taisyklingumą?

1. Didelė dalis mokytojų kalba taisyklingai ir to reikalauja iš mokinių
2. Labai nedaugelis mūsų mokyklos kitų dalykų mokytojų skiria pakankamą dėmesį lietuvių kalbai
3. Absoliuti dauguma kitų dalykų mokytojų patys kalba netaisyklingai ir nereikalauja mokėti lietuvių kalbos
4. Kitaip (parašykite) _____

14. Ar Lietuvių kalbos mokymas Jūsų mokykloje yra pakankamai integruotas į įvairias dalykų programas?

1. Visiškai pakankamai
2. Turbūt pakankamai
3. Turbūt nepakankamai
4. Visiškai nepakankamai

15. Šiuolaikinis pasaulis sparčiai keičiasi, dėl to keičiasi ir lietuvių kalba. Pavyzdžiui, išpopuliarėjus kompiuteriui, atsirado naujų atitinkamų lietuviškų terminų. Kaip manote, ar ta lietuvių kalba, kurios mokoma mokykloje, pakankamai gerai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti?

1. Visiškai gerai tinka
2. Pakankamai gerai
3. Gana blogai
4. Visiškai blogai

16. Jeigu manote, kad lietuvių kalba, kurios mokoma mokykloje, ne visiškai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti, prašytume savo atsakymą pagrįsti (jeigu Jūsų nuomone priešinga, klausimą praleiskite):

17. Kuris iš šių teiginių labiausiai atitinka Jūsų nuomonę? Pasirinkite tik 1 atsakymą.

1. Reikia saugoti lietuvių kalbos grynumą, svetimybės ją darko. Kalbos kitimą būtinai turi reguliuoti specialistai
2. Kalba visų pirma - bendravimo priemonė, todėl lietuvių kalbą keisti ir kurti turi teisę visi ja kalbantys žmonės. Ją galima pildyti kitų kalbų žodžiais, naujadarais (taip pat jaunimo žargonu), jei tai priimtina daugumai
3. Nebūtina griežtai saugoti kalbos grynumo bet, ją keičiant, reikia derinti ir specialistų ir visuomenės nuomones

18. Jūsų nuomone, lietuvis yra žmogus (pažymėkite tris svarbiausius variantus):

1. Gimęs ir augęs Lietuvoje
2. Nuolat gyvenantis Lietuvoje
3. Besilaikąs lietuviškų tradicijų ir papročių
4. Taisyklingai kalbantis ir rašantis lietuviškai
5. Kurio bent vienas iš tėvų, senelių yra lietuvis
6. Turintis Lietuvos Respublikos piliečio pasą
7. Gerbiantis Lietuvos Respublikos įstatymus
8. Laikantis Lietuvą savo tėvyne
9. Išpažįstąs katalikų tikėjimą
10. Kalbantis lietuviškai, nors nebūtinai taisyklingai
11. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

19. Jūsų nuomone, Lietuvos Respublikos pilietis yra žmogus (pažymėkite tris svarbiausius variantus):

1. Gimęs ir augęs Lietuvoje
2. Nuolat gyvenantis Lietuvoje
3. Besilaikąs lietuviškų tradicijų ir papročių
4. Taisyklingai kalbantis ir rašantis lietuviškai
5. Kurio bent vienas iš tėvų, senelių yra lietuvis
6. Turintis Lietuvos Respublikos piliečio pasą
7. Gerbiantis Lietuvos Respublikos įstatymus
8. Laikantis Lietuvą savo tėvyne
9. Išpažįstąs katalikų tikėjimą
10. Kalbantis lietuviškai, nors nebūtinai taisyklingai
11. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

PABAIGOJE DAR KELETAS KLAUSIMŲ APIE JUS

20. Jūsų amžius? _____ metų	24. Jūsų pedagoginio darbo stažas? _____ metų
21. Jūsų kvalifikacinė kategorija: 1. mokytojas 2. vyr. mokytojas 3. mokytojas metodininkas 4. ekspertas	25. Jūsų tautybė: 1. Lietuvis (ė) 2. Lenkas (ė) 3. Rusas (ė) 4. Kita (įrašykite) _____
22. Jūsų lytis: 1. Vyras 2. Moteris	26. Kur Jūs gyvenate? 1. Dideliame mieste (kokiam?) _____ 2. Rajono centre (kokiam?) _____ 3. Miestelyje (kokiam?) _____ 4. Kaimo vietovėje (kokioje?) _____
23. Jūs mokote lietuvių kalbos kaip? 1. Gimtosios 2. Valstybinės 3. Gimtosios ir valstybinės	27. Jūsų mokyklos dėstoma kalba yra ? 1. Lietuvių 2. Lietuvių – lenkų 3. Lietuvių – rusų 4. Lenkų – rusų 5. Lenkų 6. Rusų 7. Kita (parašykite) _____

GAL DAR KĄ NORS NORĖTUME PRIDURTI? PARAŠYKITE:

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS

Mokinių anketa

POŽIŪRIAI Į LIETUVIŲ KALBĄ

Gerb. mokiniai,

Šiuo metu Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu grupė sociologų tiria mokinių ir visuomenės požiūrį į lietuvių kalbą, jos mokymosi problemas ir išskylančių sunkumų sprendimo būdus. **Jūsų nuomonė labai svarbi.** Maloniai prašytume atidžiai ir nuoširdžiai užpildyti anketą. Pasirinkite ir pažymėkite kryželiu, pabraukdami ar pan. tokį atsakymą, kuris tiksliausiai atspindi Jūsų nuomonę. Kai kuriais atvejais prie klausimo nurodyta, kad galima pasirinkti kelis atsakymų variantus.

Anketoje rašyti vardo ir pavardės nereikia! Bus analizuojami tik apibendrinti duomenys.

[.....] [.....] [.....]

DĖKOJAME, KAD DALYVAUJATE APKLAUSOJE, IR LINKIME SĖKMĖS!

Iškilus klausimams ir pastaboms kreiptis į tyrimo koordinatorių Gintautą Bužinską, Ševčenkos 31, Vilnius, tel. 85 2331708.

1. Kas, Jūsų nuomone, svarbiausia šiuolaikiniam žmogui vartojančiam lietuvių kalbą?

5. Kalbėti ir rašyti taisyklingai lietuviškai
6. Laisvai ir sklandžiai reikšti mintis įvairiose situacijose, įvairiomis temomis (nors ir ne visada taisyklingai)
7. Kalbėti vaizdinga ir turtinga kalba
8. Kitoks atsakymas (įrašykite) _____

2. Kiek Jums asmeniškai svarbu taisyklingai lietuviškai kalbėti, rašyti, reikšti mintis šiose situacijose? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

SITUACIJOS	Labai svarbu	Gana svarbu	Beveik nesvarbu	Visiškai nesvarbu
1. Kalbėti šeimoje	1	2	3	4
2. Kalbėtis su draugais, bendraamžiais kieme, gatvėje, vakarėliuose	1	2	3	4
3. Rašyti telefonines žinutes (SMS), elektroninius laiškus (e-mail)	1	2	3	4
4. Reikšti mintis lietuvių kalbos pamokose	1	2	3	4
5. Reikšti mintis ne lietuvių kalbos (pvz., istorijos, fizikos ir kt.) pamokose	1	2	3	4
6. Kalbėtis su mokyklos draugais per pertraukas	1	2	3	4
7. Kalbėtis su mokytojais ne pamokų metu	1	2	3	4
8. Kalbėtis su įvairių įstaigų darbuotojais, pavyzdžiui, pardavėjais, gydytojais ir pan.	1	2	3	4

3. Jūsų nuomone, lietuvis yra žmogus (pažymėkite tris svarbiausius variantus):

1. Gimęs ir augęs Lietuvoje
2. Nuolat gyvenantis Lietuvoje
3. Besilaikąs lietuviškų tradicijų ir papročių
4. Taisyklingai kalbantis ir rašantis lietuviškai
5. Kurio bent vienas iš tėvų, senelių yra lietuvis
6. Turintis Lietuvos Respublikos piliečio pasą
7. Gerbiantis Lietuvos Respublikos įstatymus
8. Laikantis Lietuvą savo tėvyne
9. Išpažįstąs katalikų tikėjimą
10. Kalbantis lietuviškai, nors nebūtinai taisyklingai
11. Kitoks atsakymas (parašykite)

4. Jūsų nuomone, Lietuvos Respublikos pilietis yra žmogus (pažymėkite tris svarbiausius variantus):

1. Gimęs ir augęs Lietuvoje
2. Nuolat gyvenantis Lietuvoje
3. Besilaikąs lietuviškų tradicijų ir papročių
4. Taisyklingai kalbantis ir rašantis lietuviškai
5. Kurio bent vienas iš tėvų, senelių yra lietuvis
6. Turintis Lietuvos Respublikos piliečio pasą
7. Gerbiantis Lietuvos Respublikos įstatymus
8. Laikantis Lietuvą savo tėvyne
9. Išpažįstąs katalikų tikėjimą
10. Kalbantis lietuviškai, nors nebūtinai taisyklingai
11. Kitoks atsakymas (parašykite)

5. Ar žemiau išvardyti veiksniai daro neigiamą įtaką Jūsų asmeniniam lietuvių kalbos (rašybos, literatūros, kalbėjimo ir pan.) mokėjimui? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

NEIGIAMĄ ĮTAKĄ DARO:	Labai didelę	Didelę	Nei didelę, nei mažą	Mažą	Jokios neigiamos įtakos
1. Nelietuviški įstaigų (pvz., viešbučių) pavadinimai, užrašai reklamose, gatvėse	1	2	3	4	5
2. Netaisyklinga Lietuvos žiniasklaidos (spaudos, TV ir kt.) kalba	1	2	3	4	5
3. Užsienio žiniasklaida, kinas, muzika ir kt.	1	2	3	4	5
4. Kompiuterinės programos, žaidimai, internetas, kitos naujos technologijos	1	2	3	4	5
5. Netaisyklinga kai kurių Lietuvos politikų, kitų žinomų žmonių kalba	1	2	3	4	5
6. Jaunimo žargonas (pvz., „lūzeris“ ir t.t.).	1	2	3	4	5
7. Netaisyklinga jaunimo muzikos atlikėjų kalba	1	2	3	4	5
8. Anglų kalbos plitimas visuomenėje	1	2	3	4	5

6. Kaip vertinate literatūrinio (analizuojami literatūriniai tekstai, literatūros teorija, istorija) ir kalbinio (analizuojamos gramatikos normos, kalbos taisyklės, negrožinio teksto suvokimas, teksto kūrimas ir pan.) ugdymo turinio santykį lietuvių kalbos pamokose šiais mokslo metais?

1. Santykis tinkamas
2. Reikėtų daugiau dėmesio ir pamokų literatūriniam ugdymui
3. Reikėtų daugiau dėmesio ir pamokų kalbiniam ugdymui

7. Ar, mokantis mokykloje lietuvių kalbos šiais mokslo metais vargino šie dalykai? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

SUNKUMAI	Labai vargino	Gerokai vargino	Beveik nevargino	Visai nevargino
1. Per didelis mokinių skaičius klasėje	1	2	3	4
2. Nuobodūs, neaktualūs vadovėliai ir kitos mokymo priemonės	1	2	3	4
3. Lietuvių kalbos pamokų trūkumas	1	2	3	4
4. Nerimas dėl besikeičiančių egzaminų reikalavimų	1	2	3	4
5. Menkas kitų dalykų (pvz.: istorijos, matematikos) mokytojų dėmesys lietuvių kalbai	1	2	3	4
6. Nuobodžios klasikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys	1	2	3	4
6. Nuobodžios šiuolaikinės literatūros ir tekstų analizės užduotys	1	2	3	4
7. Neįdomūs, varginantys kalbos ir gramatikos pratimai	1	2	3	4
8. Didelis reikalaujamos perskaityti literatūros kiekis	1	2	3	4
9. Mokytojų nesugebėjimas aiškiai ir sklandžiai perteikti mokomąją medžiagą	1	2	3	4
10. Kiti sunkumai (parašykite)_____	1	2	3	4

8. Profesinę sėkmę gyvenime gali lemti daug dalykų. Kiek ji, Jūsų nuomone, dabartinėje Lietuvoje priklauso nuo lietuvių ir kitų kalbų mokėjimo? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

PRIKLAUSO NUO	Labai priklauso	Priklauso	Nei priklauso, nei nepriklauso	Nepriklauso	Visiškai nepriklauso
1. Mokėjimo taisyklingai, be klaidų rašyti lietuviškai	1	2	3	4	5
2. Gebėjimo laisvai ir sklandžiai lietuviškai reikšti mintis	1	2	3	4	5
3. Taisyklingo (be barbarizmų) kalbėjimo lietuviškai	1	2	3	4	5
4. Anglų kalbos mokėjimo	1	2	3	4	5
5. Kaimyninių užsienio kalbų mokėjimo (pvz., lenkų, rusų)	1	2	3	4	5
6. Kitų didžiųjų Europos kalbų mokėjimo (vokiečių, prancūzų, italų, ispanų)	1	2	3	4	5

9. Kokius mokymo būdus dažniausiai taiko Jūsų lietuvių kalbos mokytojas (-ai) pamokose ir kaip organizuoja namų darbus (pvz., daugiausia dėmesio skiriate savarankiškam darbui, kūrybinėms užduotims, diskusijoms ir pan.)? Parašykite trumpai.

1. Pamokose dažniausiai mokytojas (-a) _____

2. Namų darbus mokytojas (-a) dažniausiai organizuoja taip: _____

10. Ką manote apie Jūsų lietuvių kalbos mokytojo (-ų) taikomus mokymo (si) būdus?

1. Mokytojo (-ų) taikomi būdai gerai padeda mokytis lietuvių kalbos, yra įvairūs ir įdomūs
2. Būdai dažniausiai padeda mokytis, bet jau yra atsibodę, trūksta naujovių
3. Taikomi būdai menkai padeda mokytis, yra pasenę ir neįdomūs
4. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

11. Ar per praėjusius mokslo metus Jums teko naudotis kompiuteriu mokantis lietuvių kalbos pamokose ar atliekant namų darbus? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

KOMPIUTERIO NAUDOJIMO FORMOS	Taip	Ne
1. Gana dažnai naudojome pamokose atlikdami užduotis, lavindami kalbos įgūdžius ir pan.	1	2
2. Mokytojas neretai uždavė lietuvių kalbos namų darbus, reikalaujančius kompiuterio (pvz., informacija internete, darbas su tekstu ir pan.)	1	2
3. Pats neretai savarankiškai be mokytojo prašymo mokiausi lietuvių kalbos, naudodamas (-a) kompiuterį	1	2

12. Lietuvių kalbos užduotys pamokose šiais mokslo metais Jums yra?

1. Per sunkios
2. Tinkamos
3. Per lengvos

13. Lietuvių kalbos namų darbai šiais mokslo metais Jums yra?

1. Per sunkūs
2. Tinkami
3. Per lengvi

14. Įvertinkite žemiau pateiktus teiginius apie lietuvių kalbos mokymąsi Jūsų mokykloje. Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

MOKANTIS LIETUVIŲ KALBOS MOKYKLOJE	Sutinku	Turbūt sutinku	Turbūt nesutinku	Nesutinku
1. Tinkamas mokinių skaičius grupėje	1	2	3	4
2. Užtenka lietuvių kalbos pamokų	1	2	3	4
3. Yra pakankamai gerų vadovėlių ir kitų mokymo priemonių	1	2	3	4
4. Patogi mokymosi aplinka (pvz., suolai, inventorių ir kt.)	1	2	3	4
5. Dirba mokytojai (-as), padedantys siekti gerų lietuvių kalbos mokymosi rezultatų	1	2	3	4
6. Naudojami įvairūs ir įdomūs lietuvių kalbos mokymosi metodai	1	2	3	4
7. Yra pakankamai įdomių, lietuvių kalbą populiarinančių renginių, (pvz., viktorinų, konkursų, išvykų ir pan.)	1	2	3	4
8. Aukštų lietuvių kalbos mokymosi rezultatų padeda siekti klasės draugų pavyzdys	1	2	3	4
9. Gero lietuvių kalbos mokėjimo būtinybę akcentuoja mokyklos administracija	1	2	3	4
10. Gero lietuvių kalbos mokėjimo būtinybę akcentuoja ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų dalykų mokytojai	1	2	3	4

15. Kaip manote, ar taisyklingai lietuviškai kalba Jūsų šeimos nariai ir draugai (vengia svetimybų, žargono ir pan.)? Negalvokite apie vieną kurį asmenį, vertinkite apskritai. Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

LIETUVIŠKAI KALBA	Visada taisyklingai	Dažniau taisyklingai nei netaisyklingai	Dažniau netaisyklingai nei taisyklingai	Netaisyklingai
1. Šeimos nariai	1	2	3	4
2. Draugai mokykloje	1	2	3	4
3. Draugai už mokyklos ribų	1	2	3	4

16. Ar, Jūsų nuomone, taisyklingai lietuviškai kalba ne lietuvių kalbos dalykų mokytojai (pvz., matematikos, istorijos, fizikos ir t. t.)?

1. Visi mokytojai kalba taisyklingai lietuviškai
2. Didesnė dalis kalba taisyklingai, mažuma netaisyklingai
3. Mažuma kalba taisyklingai, dauguma netaisyklingai
4. Išskyrus lietuvių kalbos mokytojus, visi kiti kalba netaisyklingai
5. Sunku pasakyti, nes nepastebiu, ar taisyklingai lietuviškai kalba kiti žmonės
6. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

17. Jeigu manote, kad tam tikra ne lietuvių kalbos mokytojų dalis nelabai taisyklingai kalba lietuviškai, ar tai Jums kelia sunkumų?

1. Nekelia jokių sunkumų
2. Sunkiau suprasti dalykines užduotis
3. Tai rėžia ausį ir kelia nepasitenkinimą
4. Kalbos klaidos rodo blogą pavyzdį
5. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

18. Ar praėjusiais mokslo metais pastebėjote tokių lietuvių kalbos mokomojo dalyko temų, kurios įvairiais požiūriais buvo papildytos arba atsikartojo kitų dalykų pamokose (pvz., istorijos, etikos ir pan.)? Jeigu pastebėjote, prašom parašyti, kokiuose dalykuose nagrinėjote panašias arba tas pačias temas kaip lietuvių kalbos pamokose?

1. Pastebėjau (kokiuose dalykuose) _____
2. Nepastebėjau

19. Kaip asmeniškai vertinate savo lietuvių kalbos žinias ir įgūdžius? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

KALBOS SRITYS	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Blogai	Labai blogai
Skaitau	1	2	3	4	5
Rašau	1	2	3	4	5
Kalbu	1	2	3	4	5

20. Kaip manote, ar Jūsų turimos lietuvių kalbos žinios atitinka mokytojo vertinimus? Negalvokite apie vieną kurį nors pažymį, vertinkite apskritai.

1. Apskritai atitinka
2. Neatitinka (vertos aukštesnio pažymio)
3. Neatitinka (vertos žemesnio pažymio)
4. Sunku pasakyti

21. Kuris iš šių teiginių labiausiai atitinka Jūsų nuomonę? Pasirinkite tik 1 atsakymą.

4. Reikia saugoti lietuvių kalbos grynumą, svetimybės ją dardo. Kalbos kitimą būtinai turi reguliuoti specialistai
5. Kalba visų pirma - bendravimo priemonė, todėl lietuvių kalbą turi teisę keisti ir kurti visi ja kalbantys žmonės. Ją galima pildyti kitų kalbų žodžiais, naujadarais (taip pat jaunimo žargonu), jei tai priimtina daugumai
6. Nebūtina griežtai saugoti kalbos grynumą, bet, ją keičiant, reikia derinti ir specialistų ir visuomenės nuomones

22. Šiuolaikinis pasaulis sparčiai keičiasi, dėl to keičiasi ir lietuvių kalba. Pavyzdžiui, išpopuliarėjus kompiuteriui, atsirado nauji atitinkami lietuviški terminai. Kaip manote, ar ta lietuvių kalba, kurios mokotės mokykloje, pakankamai gerai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti?

1. Visiškai gerai tinka
2. Pakankamai gerai
3. Gana blogai
4. Visiškai blogai

23. Jeigu manote, kad lietuvių kalba, kurios mokotės mokykloje, ne visiškai tinka naujiems dabarties reiškiniams, procesams ir daiktams apibūdinti, prašytume savo atsakymą pagrįsti:

24. Kiek Jūs pritariate ar nepritariate šiems mūsų gyvenimo reiškiniams?

REIŠKINIAI	Visiškai pritariu	Pritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Nepritariu	Visiškai nepritariu
6. Nelietuviškiems pavadinimams (pvz., parduotuvių, įmonių, muzikinių grupių)	1	2	3	4	5
7. Nelietuviškiems žodžiams lietuvių kalboje, jei yra lietuviški atitikmenys (pvz., kompiuterių programų kalba, angliški intarpai ir pan.)	1	2	3	4	5
8. Lietuvos dainininkų, muzikos grupių dainavimui anglų ir kitomis kalbomis	1	2	3	4	5
9. Žargono vartojimui ne mokykloje	1	2	3	4	5
10. Angliškų ir kitų kalbų žodžių, žargono intarpams žiniasklaidos kalboje (per TV, radiją ir pan.)	1	2	3	4	5

25 klausimas tik 11 klasės mokiniams

25. Pabandykite įvertinti, ar, Jūsų nuomone, per praėjusius trejus mokslo metus (9kl., 10kl., 11kl.) lietuvių kalbos mokymo programoje buvo nereikalingų pasikartojimų (pvz., tas pačias gramatikos taisykles kartojote per dažnai ir neprasmingai)? Pažymėkite atsakymą kiekviename stulpelyje.

BEREIKALINGŲ PASIKARTOJIMŲ KIEKIS	Literatūrinėje dalyje	Kalbinėje dalyje (gramatika)
Tokių pasikartojimų visai nebuvo	1	2
Buvo, bet nedaug	1	2
Buvo daug	1	2

26. Kaip manote, ką būtina pirmiausia daryti, kad lietuvių kalba būtų šiuolaikiška – t. y. padėtų tiksliai apibūdinti dabartinį pasaulį, jame gyventi ir bendrauti? Prašome parašyti.

27. Ar mokykloje taikomas dvikalbis mokymas (kuomet mokomasi daugiau nei viena kalba)?

1. Taikomas (pabraukite tinkamą atsakymo variantą: lietuvių – rusų, lietuvių – lenkų, rusų – lenkų, lietuvių- anglų)
2. Netaikomas

28. Jūsų tautybė

1. Lietuvis (ė)
2. Lenkas (ė)
3. Rusas (ė)
4. Kita (įrašykite) _____

29. Kur Jūs gyvenate?

5. Dideliame mieste
6. Rajono centre
7. Miestelyje
8. Kaimo vietovėje

30. Ką labiausiai mėgstate veikti laisvalaikiu? Pažymėkite visus tinkamus variantus.

1. Žiūrėti televizorių
2. Žiūrėti video
3. Klausyti muzikos
4. Dirbti, žaisti kompiuteriu
5. Skaityti knygas
6. Lankyti būrelius
7. Sportuoti
8. Pramogauti su draugais
9. Kitoks atsakymas (parašykite) _____

31. Kiek apytikriai knygų yra Jūsų namuose?

1. Nėra knygų
2. Iki 10
3. 11 – 50
4. Daugiau negu 50

32. Kaip dažnai Jums skaitydavo garsiai, kai buvote maži?

1. Kiekvieną dieną, kelis kartus per savaitę
2. Kelis kartus per mėnesį
3. Kelis kartus per pusę metų
4. Niekada

33. Kokie mokomieji dalykai Jums patinka ir nepatinka? Parašykite keletą labiausiai mėgstamų ir nemėgstamų dalykų. Jei nemėgstamų neturite, eilutę praleiskite.

1. Mėgstami _____
2. Nemėgstami _____

34. Koks buvo Jūsų lietuvių kalbos metinis pažymys praėjusiais mokslo metais? Įrašykite

35. Ar Jūsų tėvai mėgsta skaityti knygas?

AR MĖGSTA?	Tėvas	Motina
1. Mėgsta	1	2
2. Nemėgsta	1	2
3. Nežinau	1	2

36. Koks Jūsų tėvų išsilavinimas?

IŠSILAVINIMAS	Tėvo	Motinos
1. Nebaigtas vidurinis	1	2
2. Vidurinis	1	2
3. Profesinis (profesinė mokykla)	1	2
4. Aukštesnysis (technikumas)	1	2
6. Aukštasis	1	2

37. Jūsų lytis:

1. Moteris
2. Vyras

GAL DAR KĄ NORS NORĖTUMĖTE PRIDURTI? PARAŠYKITE:

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS